JÓKAI MÓR
ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

LVI. KÖTET

A DAMOKOSOK

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1896

A DAMOKOSOK

REGÉNYES TÖRTÉNET

IRTA

JÓKAI MÓR

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK TULAJDONA

1896

A CSERNÁTONI EZERMESTER.

Lám megmondta jó előre Küprili nagyvezér Rákóczy György nagyfejedelemnek: «ne menj te Lengyelországba, királyságot keresni; mert bizony úgy jársz, mint a teve: a ki odament Allah elé, azt követelve, hogy adjon neki szarvakat, s aztán Allah még a füleit is levágta neki». — Egészen úgy járt György fejedelem is. Nem érte be azzal, hogy a gyönyörű szép Erdélyország nagyfejedelme lehetett, egyformán becsülve némettől, ozmántól: a bűne, a nagyravágyása átvitte Lengyelországba koronát keresni; ott azután nemcsak, hogy a korona aranyszarvait nem kapta meg, de odaveszítette nemzete virágát, Erdély harczoló seregét is. Azokat elfogta a krimiai tatárok khánja, a kit a szultán küldött az erdélyi hadak hátába.

A székely csapatok vezére Nyújtódi Damokos Tamás, a mint azt látta, hogy a fejedelem aláirta a legcsúfosabb békekötés feltételeit, maga pedig mellékutakon elmenekült Magyarországba; a fővezér Kemény János ellenben odaalázta meg magát, hogy személyesen átmenjen a tatár khán táborába, kiéhezett, agyonfáradt hadai számára irgalmat-kegyelmet könyörögni: azt mondá a hadnagyának, Czirjék Boldizsárnak: «édes játom, nekünk már itt lőttek!»

— Nem csak lőttek, de harangoztak is.

— Kitalálod-e már, hogy mit tesz az a találós mese: «ettünk sültet-főttet, föld alatt, fa tetejébe' — mi az?»

— Ki bizony. A tatárfutásról hagyták ránk ezt a szomorú tréfát az őseink.

— Meg vagyunk mink már fogva csűstül.

— Én még tudnám, hogy merre kén' kibujnunk?

— Én pedig azt nem tanulom meg. A fejedelem ám elfuthatott: neki kötelessége a személyét megmenteni; te csak hadnagy vagy, neked sem szégyen a sarkaddal fenyegetni az ellenséget; de én a lófők vezére vagyok; nekem nem szabad a hátamat mutogatnom: nekem itt kell maradnom az én népemmel harczban, rabságban egyaránt.

— Akkor bizony én is itt maradok veled.

— De nem maradsz! Épen az, hogy el kell menned; haza kell találnod; az én szerelmes asszonyomnak várába el kell jutnod; felőlem neki hirt mondanod.

– Hát az igen könnyen fog menni.

— Nem olyan nagyon könnyen, mint gondolnád. Mert nem mehetsz ám könnyű szerrel. Mivelhogy ezt a turbát is magaddal kell vinned.

Az a «turba» a régi háborús világban valami emberhátra felköthető vasládikó volt, kívül csikóbőrrel bevonva, s vasruddal lakatra bezárva. (Innen maradt fel a közmondás: «ellopták a turbát, de nálam a kulcsa!»)

— S van benne valami?

— Van bizony. Tele van pénzzel. Fele arany, fele ezüst. Nem tudom a számát. De annyi sulyt vet, mint egy kis borju. Ezzel több terhe lesz a lovadnak, vagy pedig a hátadnak, ha gyalog maradsz. Már pedig a bundádat sem hagyhatod el, mert tél van, a puskádat is vinned kell; meg a pallosodat, aztán meg a fejszédet is; de meg egy egész kenyeret is kell czepelned az útra, meg egy darab szalonnát, hogy éhen ne halj.

— Mind akad annak gazdája.

— Mert látod, ha ez a pénz most itt marad nálam: a mint a pogány tatár bennünket rabságra ejt, az azt rögtön prédára ejti, csak egy rézgombot is az mi rajtunk nem hagy. Ha pedig ezt a pénzt az én drágámnak, jó feleségemnek haza viheted, hát ez jó lesz neki arra, hogy a váltságdíjat lerója belőle, a mit a gonosz tatár fejemre

fog róni, a kiről tudja, hogy vezér vagyok: még majd elég sem lesz reá.

— De akkor hát elviszem magammal.

— De ugyan vigyázz ám magadra, hogy meg ne fogdosson a tatár.

— Ne te né! Hát azért volna nekem ezermester a nevem, hogy még az ilyen rusnya tatáron se tudjak kifogni?

Czirjék Boldizsár bá pedig nem hiába volt büszke az ezermesteri nevére; mert valósággal az volt ő.

Csinált ő egyszer olyan szövőszéket, a mit a patak hajt s magától megszövi az abaposztót. Azután meg egy olyan gyalogszekeret készített, a mi ló nélkül jár: az ember maga benne ül s kézzel-lábbal hajtja; az igaz, hogy jobban elfárad vele, mint ha gyalog járna, de legalább kocsin utazik. Megjárta ő ezen Nagy-Enyedet is, egész vásár csodájára. — Olyan fegyvert is fundált ki, a mivel a medve saját magát lövi agyon: még pedig puskapor nélkül.

Nem kell Czirjék Bildizsár bát félteni. Van annak annyi tudománya, hogy százezer tatár nem jár túl rajta.

Mielőtt a futáshoz kezdett volna, hát legelébb is azt tette, hogy egy bádog szelenczéből, a mit magával hordott erre az alkalomra, bekente a saruja szárait jó erősen farkashájjal. Ettől aztán a saját lova olyan szaladós lett, mintha farkasokat érezne a hátában, míg ellenkezőleg a tatárok, a kik rögtön üldözőbe vették, a mint látták, hogy szökni indul, el nem tudták gondolni, mi lelte a lovaikat? a mint azok közelbe érték Czirjéket, mind visszafordultak, rugtak, kapálóztak, lehányták a hátukról a gazdáikat, semmiképen nem akartak neki menni a megérzett farkas szimatnak.

Boldizsár bá csak úgy nevette őket, hátra-hátra fordítva a képét.

A tatárok azonban, ha lovaikkal be nem érhették a futót, a nyilaikkal ugyan megtalálhaták.

Czirjék Boldizsár csak egyre hallá, hogy ott sivít el a

füle mellett egy-egy vasorrú madár, a kinek hátul a tolla.

«Ez így nem jó lesz: vagy emberben, vagy állatban kár esik, s az hiba lesz.» Mondá magában a hadnagy, s ez ellen meg azt a fortélyt gondolta ki, hogy a mint egy patakhoz ért, ott leszállt, a bundáját belemerítette a vízbe, s aztán a gyapjas részével kifelé fordítva, úgy veté a nyakába, hogy ez nemcsak őt magát, hanem a lova hátulját is egészen takarta. Az a vízbemártott bunda pedig a csikorgó hidegben egyszerre jéggé fagyott: olyan lett az, mintha vaspánczél lett volna. A bolond tatár egyre nyilazott rá, de a nyílvessző mind lepattogott a természetadta birkabőr pajzsról: a jégen keresztül nem volt kedve a nyíl hegyének hatolni. Megint csak ő nevetett.

A tatárok azonban nem maradtak el a sarkából. Egész csapat fogta üldözőbe, fertelmes kurjongatással. Meglátták a hátán a turbát, s azt már tudja a tatár, sok százados gyakorlatból, hogy abban a magyarok pénzüket tartják. Ez drága madár! Érdemes utána nyargalni.

Czirjék Boldizsár bá tudta azt jól, hogy ez az ő két stratagémája csak addig használ, a míg a futása a hegyi szűk utakon, keskeny völgyekben tart, a hol nem kerülhetnek eléje, de a mint valami lapályra fog jutni, a hol a tatárok eléje kerülhetnek, ott már szél ellenében nem fognak ijedezni a lovaik a farkasháj szagától, az ő lova pedig a súlyosabb teher alatt hamarább kifárad, nem győzi az erőltetett versenyt, hát valami mást kell kigondolni.

Egyszerre egy sűrű erdőbe érve, hirtelen utat vesztett, félrecsapott, mikor az üldözői nem látták, s elhagyva a mély ösvényt, leereszkedék az erdős hegyoldalon a mély völgybe.

Ámde a tatárok minden gonosz politikával el voltak készülve. Csunya, kitanított vérebeket hordtak magukkal, a mik az üldözött áldozatot, ha az el talált rejtőzni valami bozótban, menten felvadászták. Czirjék Boldizsár bá, mikor már egyszer egy csorgó mellett pihenőt tartana, s

szalonnázni kezdene, csak hallja ám, hogy csaholnak az erdőben a czudar sinkoránok.

— No te né! Még bizony csuffá tennének, ha hagynám magamat. Hogy ugatnak a kedveskék! Nem hiába kutyafejű tatár az ő nevük.

Hanem hát egy ezermestert nem olyan könnyü elfogni. Boldizsár bá, megismerve az új veszedelmet, maga is fordított a stratagémán. Leszedte a lováról a mindenféle czókmókot, belekötött mindent a bundájába egy nagy batyunak. Azt a saját hátára vetette.

— No most már édes lovam, eredj a magad esze után a merre látsz! Mondá, nagyot ütve a tenyerével a lova hátára. Az sem volt rest; a mint a kötőféket kiakasztották a nyakából, neki fordult az erdőnek s teher nélkül úgy elszaladt, mint egy gímszarvas. A tatárok vérebei aztán mind a futó paripa szimatján csaholtak tovább. Boldizsár bá farkashájas saruinak a nyomát semmi kedvük sem volt tovább üldözni. A farkast nem hajtja a kutya: már nem tudom, nemzetiségi rokonszenvből-e, vagy testvérgyülöletből; de kikerüli, ha lehet.

Így aztán Boldizsár bá csak nyert egy kis egérútat, s azt arra használta fel, hogy a szálerdővel fedett hegyoldalban mind lejebb ereszkedék a völgybe, gondolva, hogy talál majd ott egy mély hegyszakadékot, a min ha keresztülhatolhat, a lovas tatár nem kerülhet elé. A tulsó oldalon aztán kap egy új mokánylovat, vagy jó pénzért, vagy egy jó fejbecsapásért.

Talált ám, de nem egy hegyszakadékot, hanem egy tengerszemet a völgy mélyében: az a völgy is olyan gömbölyű volt, mint egy döbör, köröskörül bekerítve erdős hegyoldalakkal; nem volt abból semerre kimenekülés.

A tatárok pedig már észrevették, hogy üres paripa után szaladnak, a lovag elbujt; nagy hamar visszatértek: baromsok nép volt, elállták az egész erdöt, csak úgy viszhangzott a szálfás rengeteg a kiáltozásaiktól: «marrha! marrha!» a mi az ő szokott csatakiáltásuk.

— Marha ám az öreg apád! Mondá Boldizsár bá s szétnézett a terepen: mit lehetne csinálni?

A tengerszem be volt fagyva.

Hanem az ilyen tengerszemnek a mély vize mindig meleg, úgy, hogy vastag jégkéreg nem támadhat rajta. Boldidizsár bá megpróbálta a balta fokával. A bizony beszakadt egy ütésre: — a jég kenyérre kenni való sajtnak elég vastag lett volna, hanem pallónak meg dobogó hidnak nagyon vékony volt.

— No csak, ne ijedj meg magyar, biztatá magát az ezermester: Így van ez jól.

Azzal szétnézett a parton. — Hevert ott rakás számra a sok fiatal fenyő, a mit a szél kitördelt. Boldizsár bá hozzáfogott a baltájával, négy szál ilyen vékony dorongnak való fenyőből egy pár korcsolyát a maga két lábának, meg egy szánkót a batyunak összeeszkábálni.

Nem történhetett ez meg nesz nélkül. A sok baltaütés egészen elárulta az üldözők előtt, hogy hol bujkál, a kit keresnek. Minden oldalról csörtettek arrafelé.

— No csak ne törjétek magatokat olyan nagyon! Dörmögé Boldizsár bá. Még megizzadtok s száraz kehet kaptok bele.

Azok pedig csak jöttek közelebb, s folyvást szorosabbra húzták a kört a menekülő körül; már nagyon lehetett hallani a lovaik robaját a recsegő targalyak közt. Most mindjárt a nyakán lesznek.

— Hát hiszen én is mindjárt készen leszek!

Mikor a legelső lovasok egy-két nyillövésnyi távolban kibukkantak a fák közül, már akkor Boldizsár bának a lábaira volt kötözve a két ölnyi hosszú fenyőfa-korcsolya, még csak a szánkót rakta meg. A bunda az itt maradhat, a nélkül is elég melege van az embernek, a mikor kergetik; kenyér, szalonna se szaporítsa a terhet: «most laktunk jól, holnapra is majd ád az Isten valamit! ha nem ád, megalkuszunk a gyomrunkkal!» — Nem tett a szánkóra egyebet, mint a turbát, meg a fegyvereit: a szánt

odakötötte az övéhez, s aztán még egy hosszú, hegyes végü rudat fogott a kezébe s azzal neki iszánkodott a vékony jegü tónak.

Egészen helyes volt a mathematikája. A vékony jégkéreg a hosszu fakorcsolyák alatt megbírta a gyorsan keresztül iramló embernyi terhet is és sehol nem szakadt be alatta: úgy repült át a tavon, szánkójával együtt, mint a vízi pók; még csak meg sem recsesent alatta a jéghid.

«Marrha! Marrha!» orditá az üldöző had, a mint meglátta a jég hátán a menekülőt, s aztán azt gondolták, hogy az a tó «fenékig tejfel», utána rugtattak, a mivel azt nyerték, hogy valami huszan-harminczan a bolondabbak közül beleszakadtak a jégbe: egynehányan azt is megpróbálták, hogy úsztatva áttörtessenek a tulsó partig, de pórul jártak vele, mert a vékony jég mind összevagdalta a lovak szügyét, hogy nem birtak előrehatolni. Boldizsár bá de hátra sem pillantott addig, a míg a tulsó oldalon szárazra nem jutott: csak akkor nézett aztán vissza, nagy lelki nyugalommal látva, hogy milyen jól helybenhagyta gonosz üldözőit. Azok még akkor is vergődtek a jeges vízben, egynéhány hegyes kucsma ott úszott már gazdátlanul; a parton állók pedig nagy csoportban káromkodtak, a mit Boldizsár bá nem hagyott viszonzatlanul. Jó szerencse, hogy egymás nyelvét nem értették; mert különben még összevesztek volna. A tatárok mérgükben egész raj számra repiték a nyilakat Boldizsár bá felé, de az egy sem jutott el hozzáig: széles volt az a tó!

— Ejnye, nem szégyelitek magatokat? No megálljatok, majd én is küldök nektek valamit.

Azzal lefektette a puskáját a favillára s odaczélzott, a hol legsürübben álltak a tatárok. Azok látták, hogy micsoda rossz szándéka van; de csak csúfságot csináltak belőle. Tudták ők «már», hogy a tüzetadó likas vas messze elhord; csakhogy annak az elsütéséhez tüzes kanócz kell, az pedig az üldözött kezében nincs; — azt pedig «még» nem tudták, hogy kanócz nélkül is el lehet sütni a puskát,

ha annak závárába tűzkövet tesznek ; s ezt már a csernátoni ezermester régen kifundálta, mielőtt a hollandiak rájöttek volna. — Egyszer aztán csak nagyot durran a fegyver: olyan volt annak a viszhangja a mély völgyben, mint a mennydörgős ménkü csapása, s a bennelevő három golyóbis ki is likasztotta épen egy murzának az oldalát úgy, hogy az menten testamentumot tett: a többiek aztán eszük nélkül tánczoltak vissza az erdőbe.

— Tanulják meg, hogy kivel van dolguk!

Boldizsár bá hasra feküdt a mohos parton s úgy pihente ki magát, csendesen elnézve, hogy mit fundálnak már most a tatárok. Azt kivehette, hogy azok most abban törik a fejüket, hogy megkerüljék a tavat.

— Ilyen a buta ember, a ki nem járt a fehérvári collégiumba; nem tanulta a geometriát! Azt gondolják, hogy ők engem megkeríthetnek: holott nekem oda fel a hegytetőig csak egy fél-diametert kell átballagnom ; nekik pedig egy fél circulust. A ki nem ért a mathesishez!

A tatárok azonban, úgy látszik, hogy más collegiumban járták ki a primi anni philosophiát, mert egész bizonyosra indultak neki a két oldalon való körülkerítésnek.

Boldizsár bá pedig, hogy annál jobban boszantsa őket, még magasra feltartá előttük a turbát s megrázta, hogy hallják, hogy csörög benne a pénz. Azok vonítottak, mint a farkasok a malaczpecsenyére!

Az ezermester minden megerőltetés nélkül haladt egyenesen felfelé a tulsó hegyoldalon ; még nem is igen sietett. Hanem aztán mikor felért a hegytetőre, akkor látta hüledezve, hogy micsoda átkozott helyre jutott. A tulsó oldala ennek a hegynek egy meredek sziklafal; alant rettenetes mélység, teledöntögetve óriási kőcsompókkal: úgy néz ki a vidék, mintha itt bújt volna be az ördög a pokolba, s aztán úgy össze-vissza hányta volna a bejáratot, hogy utána ne találjanak. Semmiféle ösvény e lakatlan szakadékba sehonnan nem vezet.

— No Boldizsár komám, innen szabadulj ki mostan, ha ezermester vagy!

Erre számitottak bizonyosan a tatárok, a kiknek oláh vezetőik voltak: azok árulták el előttük, hogy a merre az üldözött menekült, arrafelé nincs a világnak kapuja: az a Csetátye Drakuluj.

A CSETÁTYE DRAKULUJ.

Jaj bizony, itt most egy kicsinyt repülni kell: a szabadulás nem történik meg e nélkül, édes atyámfia! mondogatá magának Boldizsár bá. Pedig még akkor nem is született Mongolfier, hogy az égből leszállás mesterségét megtanítsa.

Szétnézett valami segítség után. Megtalálta. Egy szép, nagy, sudár, fiatal jegenyefenyő volt a kezeügyében, a minek a lombos ágai gyászfűz módjára lefelé csüggnek; azt kivágta a fejszéjével. Alul a vastag végére rákötözte egy sing magasságra a turbát, arra állítá a puskát, jól kiszámítva (Newton nélkül), hogy a mi nehezebb, az megy lefelé estében előre; még felső ruháit is levetette, azokat is a körül csavargatta. Akkor aztán kikeresett egy pontot a hegyszakadék ormózatán, a hol a meredek szikla nemcsak függélyesen áll a mélység felett, de még egy cseppet előre is hajlik: oda czepelte a levágott fenyősudarat.

Mikor aztán a tatárok jöttek minden oldalról az erdőből nagy rivalkodással feléje, hogy már most megfogják, akkor Boldizsár bá ráült a levágott fára, mint a szánkóra, s aztán elkezdte azt a két sarkával előre csusztatni a sziklapárkány felé, felsóhajtva az egekre: «no, most pislants uram Jézus!» Egyszer aztán lebillent a fenyőfa a párkányról s alázuhant emberestül, mindenestül a mélységbe.

A tatárok elszörnyedve csapták össze az első lábaikat erre a látványra: «ni, a bolond magyar, inkább elöli magát, mint hogy elfogják!»

Dehogy is öli el! Ördöge van annak! Az alázuhanó fa röptében olyan egyenesre állt, hogy a hegyes sudara fölfelé meredt s a vastag vége ment előre úgy, hogy mire leért a völgybe, még meg is állt a földben, belefuródva a hegyes csonkjával, mintha onnan nőtt volna ki.

— No, ezt csináld utánam, kutyafejű! kiáltá fel onnan az ezer meg ezer lábnyi mélységből Boldizsár bá, épkézláb szállva le a repülő gépéről. De biz a tatárnak nem volt kedve eltanulni tőle ezt a pokolra szállás mesterségét.

Ide alant lett volna hát már, a hozzájárulhatlan hegyszakadékban: de hogyan már most tovább? mert nem jó a pokolban lakni!

Felülről nézve is veszedelmes hely ez; mikor pedig benne van az ember, sehogy sem érzi benne magát valami jól. A mi onnan felülről csak morzsa, az itt koloncz, a mire dolog felmászni. A mikor pedig felmászott az ember egy ilyen nagy kolonczra, hát akkor látja, hogy észak felé a völgy egészen el van zárva meredek sziklafalakkal; délfelé nyitottnak látszik, arra mosolyognak a Hargita ormai: ott van Székelyország.

Csakhogy odáig még sok erdős hegyet kellene megmásznia; s ezek a tatárok mindent megszállták már. A mint ott a sziklapárkányon meggyujtják a lármafát, végtül-végig minden hegyormon kigyulladnak a jeltüzek: nehéz innen elvinni az irhát, de kivált a turbát.

«Azért mégis csak elvigyük mind a kettőt!»

Nagy szemfüleskedés mellett, fölfedezett az átelleni hegyoldalban valami ösvényformát, a mi veszedelmes sziklapárkányokon vezetett végig, a hol az ember, a tíz körmével a sziklarepedésekhez nőtt rekettyébe kapaszkodva haladhat csak előre, áthidalva vakmerő ugrásokkal az útját álló szakadékot s Istennek ajánlva lelkét a lába alatt meginduló sziklagörgeteg végigomlásánál: ez ám a «gőzsikló!»

Csaknem kész este volt már, mikorra Boldizsár bá a

Valle Drákulujban odáig eljutott, a hol az kezd lefelé mélyedni, összeszorulva egy keskeny vágányba, a hol csak egy ember fér el.

De már ha olyan sötét lesz is, mint a szurok, innen mégis ki kell szabadulni akárhogy. A szűk hegyvágány teli volt hóval. Az ember csak azt koczkáztathatta, hogy valahol a fejetetejéig szakad bele s soha ki nem jöhet belőle. Szánkó kéne ide! De miből faragni? Nincs itt más fa, mint nyomorék törpe-fenyő, meg boróka; azért is falra kellene elébb mászni.

Hát a mint legjobban tusakodik magában, csak jön ám fölfelé, épen azon a szűk úton, a min menekülnie kellene, egy nagy bolond medve, szörnyű mormogással. Még ki sem lehet térni az útjából.

— Ejnye, maczkó pajtás! zugolódék Boldizsár bá: hát már te is a tatár zsoldjába álltál? Akkor csakugyan vége az erkölcsnek Moldovában! De hogy nem alszol te ilyenkor, mint más becsületes medve?

Hát biz a maczkó azért ébredt fel édesded álmából, a mit a vízkeresztig el nem szokott hagyni, hogy a Boldizsárt üldöző tatárok valahol egy barlangban letelepültek, tüzet raktak: az pedig a medve téli rezidentiája volt. A felzavart fenevad azután megugrott s most jön felfelé nagy bőszülten, a nyári pavillonját keresni, az ott van a somberkes sziklaoldalban, látszik is a szája.

A mint a maczkó megint embert látott maga előtt, elorditá magát vérivó kedvében, s két hátulsó lábaira állva, rohant neki nagy fogcsattogással.

— No csak ne egyél meg! Mert bizony furcsa formában várnám be az itélet napját! Nem is tudom, hogy feltámad-e a medveczukor?

S azzal kegyetlenül a fejéhez csapta a vas turbát a medvének Boldizsár bá, s míg az nagy haraggal a vasládát ölelte át, az alatt ő igazi székely tempóval odaugrék hozzá s úgy eltrafálta a hosszú késével a medvének a szivét, hogy az még csak búcsút venni sem ért rá ettől a szép világtól.

Ennek hát megadta a magáét! De ez még mind nem volt ám elég az üdvösségre. Mert a mint a medve megszünt ordítani, rákezdték odalenn a mély útban mások.

Azt is megtudta, hogy kicsodák. Magától a medvétől. Annak a bőrébe bele volt akadva három nyílvessző: azt a tatárok lőtték bele futtában, az egyik talpa össze is volt égve, a mint a tüzükön keresztül gázolt. Ime azok tehát már jönnek felfelé. Éppen a medve mutatta meg nekik az utat. Hallik onnan alulról a rikongatásuk.

No most mihez kezdjünk? Visszamenni a Valle Drákulujba, annyi, mint az egérfogóba belemenni. Amott fenn a sziklaoldalban van a medvének a nyári barlangja, oda jó lesz elbujni.

De még a megölt medvét is fel kell oda vontatni akárhogy!

Miért? Azért!

Izzadságos munka volt az. A medve nyomott három mázsát. De mégis csak felvonszolta az odúig.

Igen bizony, de ha a tatárok ideérnek, meglátják a csizmanyomokat a hóban, s a milyen éles eszük van, még kitalálják, hogy a medve nem hord csizmát; ember van ott az odúban.

Azt tette hát, hogy lenyiszálta a medvének a két hátulsó lábát s azt a két kezébe fogva, visszament vele egész addig a helyig, a hol megölte a vadat, s onnan kezdve aztán háttal, mint a rák, lépegetett négykézláb visszafelé; minden csizmanyomot gondosan letaposva a szélesebb medvetalppal, a meddig csak a hó tartott.

Most aztán, ha jön a tatár, a mennyi tudománya van, kifundálhatja belőle, hogy itt a medve összeakadt egy emberrel; azt megölte, felvitte a barlangjába és azóta meg is ette.

Egészen így történt.

A mint a tatárok feljöttek égő szurokfenyő-fáklyákkal a szoros útban, a medve nyomán, s rátaláltak a tusa helyére, a hol a medvenyom és a csizmanyom összetalálkozott s

egy vértócsában veszett el: ott megálltak tanácsot tartani.

Egy nehány fiatal legény vállalkozott rá, hogy felmegy a barlang szájáig, megnézi, hogy mi van benne?

Ha a medve odavitte az üldözött székelyt, akkor a hátára kötött turbát is odavitte. Meg kell azt ott kapni.

Csakhogy a barlanghoz vivő, mély vágányú út olyan keskeny volt, hogy azon egyszerre csak egy tatár hághatott fel.

Hát, a mint az első tatár közelért a lyukhoz, Boldizsár bá egyszerre kidugta rajta a medvének a fejét, s maga olyat ordított hozzá, hogy az bevált akármiféle bassista medve solo-énekének.

A tatárok hanyathomlok bukfeneczeztek vissza a szűk ösvényről s azt a hírt vitték a többieknek, hogy két medve van odafenn: a nősténye ordított, a kanja csak a fogát vicsorgatta.

Ezeket pedig vérmedvéknek híják, a kik már embert ettek: ezekkel nem jó komázni.

A tatárok ismét tanácsot ültek. Boldizsár bá egész kényelemmel hallgatta ki őket onnan a medvepáholyból. Ezermester ne tudna tatárul?

Abban állapodtak meg, hogy ma már, sötét éjjel nem ostromolják meg a medvebarlangot alulról; hanem holnap, ha világos lesz, visszajönnek, fölülről kötélen egyet maguk közül a barlang szádáig lebocsátanak, az mindenféle nyers cziherrel telehányja a medvebarlangot. Akkor aztán a cziherť égő nyilakkal felgyujtják s a medve vagy ott fullad, vagy kiugrik: övék lesz a barlang. Ha megette is a medve a székelyt, de nem ette meg a pénzes turbát.

— Ejnye, no bizony ezt ugyan jól kitaláltátok, eszem az anyátok! mondá magában Boldizsár bá, megértve a gonosz stratagémát. S ismét szélyelnézdegélt maga körül, hogy kitől lehetne itt segitséget kérni? Nem voltak ott, csak hárman. Először ő maga, azután a kőszikla, azután

meg a hó. Mire menjen harmadmagával annyi kegyetlen tatár ellen?

Azok pedig nem tágítottak: úgy látszik, komolyan vették az ostromzárlatot. Boldizsár bá egész jól láthatta a csillagvizsgáló toronyból, hogy alant a völgyben tüzeket raknak hosszú sorban végig, azok ott akarnak sütkérezni hajnalig: szökve sem lehetne közöttük elsurranni, úgy bevilágítják az egész völgyet. Még a danolásuk is felhallatszik idáig: a pogányok danolni szoktak éjjel a táborban, hogy el ne aludjanak.

«Mi pedig nem vagyunk, csak hárman: én magam, a kőszikla, meg a hó!»

Hohó! Hisz ez több, mint elég! Itt van a hó! Ez az igazi jó barát! De még egy másik jó barát is érkezett: a szél; ez meg épen derék czimbora, mikor úgy maga jószántából elkezd fujni, aztán hordja a havat, csak úgy sziporkázik tőle a sziklák párkánya!

«Hadd szóljak már most veletek egy szót, édes vendégeim!» mondá Boldizsár bá s előbujva a medveodúból, csinált a két markával egy kis hólapdát, azt tovább hentergette a hóban, míg akkorára megnőtt, mint egy hordó, még előbbre görgette maga előtt, a míg lett belőle egy nagy hordó. Mikor aztán egyszer kijutott vele a keskeny sziklavágányból, a hol elkezdődött a völgy öblösödni: ott hatalmasan nekilódítá a hógömböt a meredélynek. Ment az aztán a maga eszétől nagy sebességgel alá, egyre töméntelenebbé nőve az útjában felszedett hótömegektől: nagy robaj támadt utána, recsegtek az útjába eső fák, a miket kitördelt, míg végre egy mennydörgő zuhanással tölté be a völgyet, a mitől még idefönn is megrázkódtak a sziklák.

«Ez tiszta munka volt!» mondá Boldizsár bá, a mint széttekintett s látta, hogy a völgyben egy tűz sem ég már sehol. Azokat mind eltemette a hógörgeteg; de még a kik körülöttük aludtak, azok is furcsául fognak majd elbámulni, mikor fölébrednek s akkor látják, hogy a másvilágon vannak.

No már mostan szabad az út. A görgeteg még simára seperte az egész csuszkapályát. Már most csak még egy szánkó volna! De hát, hogy ne volna, mikor van? Gyere maczkó! Menjünk szánkázni! Boldizsár bá előczepelte a megölt medvét; a két hátulsó lába közé odakötözte a turbát. széles háta volt a medvének, jobb szánkófeneket építeni sem lehetne: ő maga ráült a hasára s megkapaszkodott a két lőcsben, a medve két első lábában; a maczkó feje volt a szánkó orra, az ő saját csizmasarkai a talpkötő dörzsfék s egyúttal kormányrúd: csakúgy repült az a bomlott jármű a sík, csapinós vágányon alá, át is ugrott röptében egy-egy szakadékot, a mibe veszedelmes dolog lett volna beleesni; de mégazután is iramodott előre, a mikor leért a völgybe, a veszedelmes nekilódulástól: úgy, hogy Boldizsár bának még a süvege is lemaradt a fejéről a nagy röpülésben; de nem ért rá felvenni, inkább veszni hagyta: azzal is egy gonddal kevesebb.

Hanem a mint a medveszánkó végre megállt, beletúrva az orrát a hófuvatba, akkor látta Boldizsár bá, hogy ott lehetett hajdan a tatárcsapat főhadiszállása, a lófarkas mundzuknak csak a buzogányos vége áll ki még a hóból. Laknak oda alant egynehányan! De azokat ő nem sietett kiásni, hanem leszállva a szánkójáról, szétnézett, hogy merre tágasabb a világ? hová lettek a tatárok?

A tatárok nagy része, a kit a hógörgeteg a völgyben nem kapott, nagy lármázást mívelt odafenn az erdőben; a lovaik mind meg voltak bolondulva a rémülettől: elég dolguk volt azoknak a megfékezésével; azoknak nem is lesz egyhamar kedvük megint ide a völgybe lejönni. Hanem tova egy magaslaton mégis látott Boldizsár bá egy lovon ülő alakot, a ki iránt semmi kétsége nem lehetett, a hegyes prémes süvege, a kurta lompos bundája, meg a hegyes dárdája messziről hirdette nemesi származását.

Ennek a háta mögött ugyan szép csendesen elosonhatott volna Boldizsár bá; mert ez nagy bölcsen hátat fordított a zimankós szélnek s úgy belehuzta magát a bunda

gallérjába, hogy az orra sem látszott ki belőle; hanem hát Boldizsár bá azt tartá, hogy nem illik az embernek jó nap kivánás nélkül elmenni az idegen úr mellett, s odajárulván, azt mondá a tatárnak:

— Ugyan édes atyámfia, nem adnád nekem ide kölcsön a lovadat, meg a bundádat holnaputánig? utolsó torjai vásárkor visszahozom. Hanem ezt csak azután mondta neki, a mikor már a fejszéjével hátulról úgy fejbe kollintotta, hogy a tatár keresztül esett a lova fején, s nem is mondott neki ellent: kiadván lelkét.

Boldizsár bá aztán lehuzta a nyakából a bundát s saját vállára kerité, a prémes süveget is a fejébe tette: «e bizony nem is rossz csere volt: hiuzbőr a préme; az enyimé csak farkasbőr volt». Azután a tatár lónak valamit súgott a fülébe, az egyik orralikát befogta, a másikba belefújt, a mitől az olyan kezes lett, hogy felhagyta ülni a hátára; pedig különben az ilyen tatár ló hamis: nem veszi fel az idegent; vagy ha felveszi, aztán oda viszi, a hová az nem akar, a társai közé, haza.

Az ezermester ennek is ismerte a babonáját. A paripa engedelmes lett s ügetett előre.

Még egy másik tatár előőrsöt is talált Boldizsár bá az útjában, de már arra messziről rákiáltott: «majd nem alszol! de kinyitod a szemed, álmos kutya! Megállj, majd adok a nogajkával!» Az a jámbor még meg is kinálta a kulacsával, csak ne haragudjék. Boldizsár bá megtartotta a kulacsot: jó lengyel pálinka volt benne; szükség lesz arra ebben a hidegben.

Így aztán minden akadály nélkül kijutott a tatárok kelepczéjéből s virradóra ott volt a gyergyói havasokon: onnantúl aztán nem is üldözte még a madár sem, délig emberrel sem találkozott. Minden jó lett volna már, csak olyan nagyon éhes ne lett volna. Bánta szörnyen, hogy el nem hozta magával a medve toppancsát, milyen jó volna az most sülve!

De hát jó az Isten! Akkor ád, a mikor nincs. Délben

Boldizsár bá egy pakulár gunyhóhoz jutott, ott épen sajtot öntöttek. Hatan voltak a legények; a mint a lovas tatár alakot a hosszú dárdával megpillantották, hatan hétfelé szaladtak, vendelyt, túrót ottan hagytak; még egy juhászbundát is martalékul felejtettek.

Boldizsár bá aztán leszállván a lováról, elébb kegyesen elimádkozá, hogy «a ki ételt, italt adott, annak neve legyen áldott!» s aztán kegyetlenül megtömte a horpaszait a túróval, nagyokat nyakalt rá a savóból, s azzal, mint a ki a dolgát jól végezé, leheveredék a juhászbundára s olyan jót aludt, hogy mikor fölébredt, alig tudta a szeme pilláit felnyitni, úgy le voltak fagyva.

Aztán folytatta az útját az ismerős tájékon. Itt már ismerte a dörgést: a falu nevét is tudta, a mi ott szemközt jön. Azaz, hogy nem a falu, hanem csak a népe. A megriadt pakulárok fellármázták a lakosságot, hogy «jön a tatár!» S most az nagy énekszóval, templomi zászlókkal processiózik eléje, hogy kegyelmesen fogadja a rettegett pusztítót.

— Ejnye, rusnya békák! rivalt rájuk mérgesen Boldizsár bá, hát már engem sem ismertek? Nem látjátok, hogy én vagyok Csernátonból a Boldizsár bá? Én nem hoztam nektek semmit: csak a tatárt a hátamon; de azt ne a vasvilla nyelével, hanem a hegyes végével köszöntgessétek: látszik, hogy nektek is csak asszony volt az anyátok, mint az oláhoknak, nem pedig amazon, mint a csiki székelyeknek! No, majd ha nagyon megijedtek, jöjjetek utánam: én megbátorítlak.

A MIKÓ-UJVÁRI ÁGYÚK.

Hogy a gyergyói székelyeket miként eszelte fel Boldizsár bá, meg a nagy veszedelem a határon atözönlő tatárok elfogadására? azt megirtuk egy másik könyvben. Itt történt az, hogy az asszonyok is fegyvert fogtak, Apor Andrásné,

Cserei Györgyné előkelő urasszonyok vezetése alatt, az ellenséggel szembeszálltak, a férfiakkal versenyt hadakoztak; itt örökíté meg hirét-nevét a hős Puskás Kalára, ki jó reményben levő állapotja mellett, mégis kiment az ütközetbe, s naphosszant harczolva, hét tatárnak kioltá élete mécsét s azzal hazament estére és szült három fiut. — Igaz történet ez; a tatárhalom a bizonysága, a hol ezerhétszáz tatárnak a csontja porladozik, a kiket tűz, vas, asszonykéz és lezudított tóvíz rakásra ölt a Szárhegy szorosában.

Ez a veszedelem tehát el lett fordítva Mikó-Ujváráról, mely a tatároknak innen leghamarább esett volna utjában, de hátra volt a másik, az ojtozi szoroson betörő tatárhad, a melyik Csikot, Háromszéket elözönlötte! ez ugyan csak később fog megérkezni, de bizonyosan megjön, azt már tudta az ezermester, nem is a lelkektől, hanem a saját esze járásából. Hogy a tatár, miután az erdélyi hadsereget, fővezérestül együtt elfogta Lengyelországban a szultán parancsából, ottan meg nem áll, hanem majd ne iesik a védtelenül hagyott Erdélynek s azt véges-végig pusztítja, de még Magyarországba is áttör.

Mert hát ilyen kegyes urunk volt nekünk a szultán, a kinek árnyékában oly soká pihentünk. Ha szép engedelmesen megvittük neki az adót jó pénzben, ha vezéreinek megkentük a markát, ha szépen arczraborultunk előtte s megcsókoltuk a kaftánja szélét, meg ha seregestül megjelentünk a táborában hadainak számát szaporítani s elég ennivalót is hoztunk magunkkal, hát akkor megdicsért bennünket, adott játékszereket is, a mikkel játszhassunk idehaza. De hogyha valami olyanra bátorkodtunk vetni a fejünket, a mi ő neki nem tetszett, fogott egy korbácsot s úgy végigvert rajtunk vele, csak úgy repedt a bőrünk. Ez a korbács pedig mindig ott lógott az ajtófélen: ez volt a krimiai tatárság. A szultánnak csak intenie kellett: «indulj meg korbács!» s az leszállt magától s paskolt, míg bele nem fáradt. S ha megunta a szultán a játszásunkat,

elvette a játékszereinket, tömlöczbe csukatta a nagy embereinket, a kiket ő maga ruházott fel koronával, fejedelemsüveggel.

Boldizsár bá tudta, hogy ez így volt mindig, most is így lesz.

Azért ugyan igyekezett a legegyenesebb uton haza jutni Mikó-Ujvárra. Ott is nagy szükség lesz ő reá.

Mikó-Ujvár ott feküdt Csikszereda fölött, de ez nem a mostani, az sokkal nagyobb és fényesebb volt. A gazdag Mikó Ferencz épitteté azt, a ki nagy becsületben állt mind Bethlen Gábor, mind I. Rákóczy fejedelem előtt. A temetésénél még a fejedelem és a fejedelemasszony is kisérték a halottas szekerét, pedig unitárius volt. A várat aztán az egyetlen fia, József örökölte, a ki megint oly szerencsétlenül járt, hogy a lakodalma napján a lovai megbokrosodtak az üdvlövöldözéstől, a szekeret felborították; — neki magának a nyaka törött, a szép felesége, Macskási Ilka, menyasszonyi koszoruval marada özvegyen. Nem soká maradt úgy, nagyhamar rátalált a vidék legdaliásabb leventéje, a harczban és békében egyaránt előkelő «primor» Damokos Tamás, ex genere Nyujtód. Mikó-Ujvár, a gyermektelen elhalt Mikó József után törvény szerint a fejedelemre szállt volna, de I. Rákóczy meghagyta azt az özvegynél. Itt tartotta azután székhelyét Damokos Tamás, a ki főkapitány vala Csikban.

Rövid idő mulva II-ik Rákóczy György következett az erdélyi nagyfejedelmi trónra: a legszebben virágzó kis országot vette át, a mi mindennel bővelkedett, a mivel csak jó kedvében megáldhat az Isten egy országot. De Rákóczy mindezzel nem érte be, furdalták a máját a nagyravágyás férgei. Elhagyta magával hitetni holmi elégedetlen lengyel főurak által, hogy őt a lengyelek nagyon kivánják királynak a mostani helyett: ohajtanak egy országgá lenni a kis Erdélylyel. Elhitte nekik és felült. Összeszedte a szép vitéz erdélyi sereget; se kérdett, se hallott, berontott Lengyelországba s egész Krakkóig ment,

azt el is foglalta, mert szép vitéz serege volt együtt... Az öreg apó onnan Stambulból hiába kiabált utána: «megállj gyerek! mert biz a fenekedre verek!» hallatlanná tette a szót, csak előre igyekezett. Mikor aztán ott volt Krakkóban, akkor vette észre, hogy nem jó helyen jár; nem várják őt itten se a főpapok, se a főnemesek, se a diæta, hogy megkoronázzák. Akkor aztán már ment volna vissza, ha lehetett volna; — de már a hátán volt a nagyapó korbácsa. Kétszázezer tatár állta el az utját Erdélyország felől. Maga aztán aláirta a legcsufosabb capitulatiót, a mi alatt csak valaha fejedelem neve pironkodott s egy oldalugrással elmenekült Magyarország felé. A szép erdélyi hadsereg pedig, köröskörül fogva a lengyel király, a tatár khán, meg a szepesi sztaroszta hadseregeitől, agyonéhezve, fáradva; a tél viharától a mezőn meglepetve: vezérestül együtt fogságra jutott a legkegyetlenebb ellenség, a tatár khán kezébe. — Ez azonban még nem volt elég a pogánynak: a mint az erdélyi vitézek táborát elvitte Krimiába, betört minden oldalról Erdélybe: oda voltak a legjobb vitézek; nem volt kit szembeállítani a gyilkos csordával, a kit annyiszor visszavertek a székelyek. — Végig pusztított a rabló had az egész országon, égetve, rombolva, s a nép szinét-javát szőrpányvára füzve. Kilenczvenötezer férfit hajtottak el Erdélyből Krimiába. Ugyanannyi asszonyszív vérzett idehaza miattuk.

Biz ez nem igen szép történet; de hát előre kell bocsátanunk, hogy az ezután következőket hozzáépíthessük.

Mikor Boldizsár bá, a tatárkölcsönözte lovával megérkezék Mikóvárra: még akkor senki sem tudott semmit a nagy gyászról, hogy az egész erdélyi hadsereg hadi fogságba esett. Nem is álmodott erről senki. Boldizsár még a fegyverlerakás előtt menekült el, s olyan gyorsan vágtatott éjjel-nappal, lóhalálában, hogy még a madár sem előzhette volna meg.

Ő volt tehát a legelső gyászhirnök, a ki Ilka asszonynyal tudatta a hős Damokos Tamás szomorú végzetét.

— Gyászholló vagyok, galambom: szegény ruburadnak izenetét hozom.

S azzal elmondá neki, hogy mit izent Damokos Tamás nagy veszedelméből s átadá neki a pénzzel telt turbát, a kulcsával együtt.

Ilka sirva fakadt erre a gyászhirre, s kezét tördelé kétségbeestében.

— Jaj, édes mézem, ne kezdj most a siráshoz: nem érünk most arra, hagyjuk ezt tavaszra, mikor jobban ideje lesz. Ne félj: nincsen még semmi baja az uradnak. Hadi fogságba elviszik; nem bántják: tudják, hogy főkapitány, nagyon megbecsülik; sok váltságdijat várnak érte. A váltságdijat ime elhoztam magammal. Itt van, egy rakáson. Most már csak az lenne a nagy baj, ha valahogy, valami réven ez a pénz elsikkadna: mert akkor ugyan ott veszne Krimiában a jó Damokos Tamás urunk.

Az asszony letörülte a könyeit s azt mondá Boldizsár bának, hogy nem fog hát többet sirni, a míg egyéb dolga lesz: mondja meg, mit tegyen?

— Hát legelőbb is arra kell gondolnunk, hogy ezt a Mikó várát úgy megvédelmezzük, hogy a tatár el ne foglalhassa.

— Én Istenem! Hisz ez a Mikóvár nem erős vár.

— Majd erőssé tegyük. Te már azt csak bizd rám, édes hugomasszony. Én mindenről gondoskodom, te csak azután láss, hogy legyen a hadi népségnek mit enni. Az asszonyok süssenek, főzzenek, a papok imádkozzanak, a többit majd előteremtem én.

Biz azt a Mikó-Ujvárát nem nevezték hajdanában erős várnak, mert még csak valamely hegytetőn sem büszkélkedik, a minek a három oldala megmászhatatlan, a negyedik pedig bevehetetlen; hanem ott fekszik a sikság közepén, négyszögletre kiépítve, inkább csak várkastély, vendégelfogadásra, nem ellenség visszaverésére. Van ugyan egy kis gyarló bástyája s azt vizárok veszi körül, de az a viz fenékig befagy, ott megy át rajta a tatár, a hol akar s vas-

fejű gerendákkal rést tör a falon, akármilyen vitézül védi magát a benszorult népség.

Immár a szegény illyefalvi székelyek is így jártak. Öt napig védelmezték magukat a kis várukban a tengersokaságú tatár ellen, akkor rájuk döntötték a sánczot, a kiket le nem vágtak belőlük, mind elhurczolták rabságra, nem maradt meg az egész városból több egy gyermeknél, a ki a folyam partja alá elbujt.

Az illyefalvi nagy veszedelemnek a hire csak egy héttel később érkezett meg Mikó-Ujvárra, mint Czirjék Boldizsár hadnagy. De ez a hét nem mult el hiába.

A kapitány távollétében ő volt a parancsnok, neki engedelmeskedett a nép apraja-örege. Jól mondám: mert csak az apraja, meg az örege volt otthon; a derék sereg, a férfihad el volt már fogva.

Azért csak összegyüjtött egy védő csapatot Boldizsár bá: minden öreg mellé egy sihedert; aztán kifundálta a hadi taktikát, a négy legöregebb pixidáriussal. (A «lófő» mind ott maradt a táborral.)

— Nem úgy csináljuk ám a dolgunkat, a hogy a jó becsületes illyefalvai atyánkfiai tették: hogy közel ereszszük a falainkhoz a tatárt, a honnan kanóczos nyilakkal ránk gyujthatja a tetőt, kiszedheti a szemünk szőrét; hanem azon leszünk, hogy távol tartsuk őket a testünktől. Innen is, tul is Csik-Szereda előtt nagy földvárat hányunk, s akár szembe, akár hátul támad ránk az ellenség, úgy leágyúzzuk, hogy a szeme is szikrát hány bele.

— Leágyúznók ám, ha volna mivel? mondá Mihály bá, a legvénebb puskás. De az a négy réztaraczk, a mi a nagyasszony kastélyában van, csak lakodalmas nép elejbe puffogatni való.

— Már pedig én nekem huszonnégy ágyú kell.

— Ha csak a földből nem nő ki?

— Hát igenis, hogy onnan nő ki! Mire való ez a szép veresfenyő erdő? Semmi szégyen se lesz az a tatárnak, ha mi fa-ágyúval lövöldözünk belé.

Az öregek csóválták a fejüket: de tudták, hogy Boldizsár bá ezermester; hát csak engedtek a parancsolatjának. Levágták a huszonnégy szál fát, s azokkal a nagy fúrókkal, a mik a bányaviz szivattyucsöveihez valók, végig fúrták valamennyit.

— De már most, hogy lövünk mi ebből? aggóskodék Mihály bá; hisz az elöl-hátul lukas. Ezt ha elsütjük, akkorát fog lőni hátrafelé, mint a mekkorát előre. De hogyan is süssük el? hisz ha az oldalán gyujtó lyukat furunk: akkor az egész csövet az első lövés kétfelé repeszti.

— Majd lesz annak módja! Nyugtatá Boldizsár. Ugy-e bár, ha a puskád csöve tele megy homokkal elől a szájánál, hát akkor a töltés, inkább, hogysem azt az ezernyi homokszemet egyenkint kitologassa, kapja magát, szétveti a puskád csövét az agyánál. No hát! Ennek a faágyúnak a hátulsó likán előbb bedugjuk a golyókkal, szegekkel, vagdalt ólommal, s más efféle csemegékkel tele zacskót; utána a puskaporos zacskót; azután pedig betömjük azt, mentül lazábban száraz homokkal. Nem lesz annak a homoknak semmi baja a lövés után. Az ágyút pedig aképen sütjük el, hogy egy ember oda tart egy megtüzesített végű kopját a tömő homokhoz, a másik egy pőrölylyel ráüt a kopjanyél tulsó végére, s mingyárt kész lesz a durranás.

Hej, ha tudta volna Boldizsár bá, hogy ő találta ki a hátultöltő czindnádel fegyvernek a fortélyát!

Még azután a faágyúkat belül kibéllelte összegöngyölített vas pléhvel, kívül behuzatta nyers ökörbőrrel, s megpántoltatta vasabroncsokkal, hogy annál jobban szolgáljanak.

De már most puskapor is kéne, ahhoz pedig malom kell.

Hogyan fundálta ki, hogyan nem, én azt meg nem mondom; de végre azt is csak előállítá Boldizsár bá. Puskaport is fábrikált ő; még pedig nem feketét, hanem fehéret: azt mondta, hogy ez azért jobb, mert nincs olyan erős tüze, nem gyujtja meg az ágyút.

Akkor aztán elhelyezteté a maga ágyúit a földből hányt bástyákra, s azt mondta, hogy «no már most nem bánom, ha jön is az a tatár».

Az pedig jött; jó orra volt: megszagolta, hogy Csik-Szeredán jó préda vár reá, csak Mikóujvárával kell neki elbánni: az pedig félagyarára is kevés.

A tatár nem hordott magával ágyút: nem is értett hozzá. A sokaságában volt az ereje, a kegyetlenségében a hatalma; gyorsaságában a veszedelmes volta. Egyenesen vágott keresztül a rengeteg erdőn, a mi utját állta, utczát taroltatva maga előtt az előre hajtott foglyaival.

Csak úgy feketéllett a mező a hegyes süvegeiktől, mikor a porfelleg elszállt, a mit maguk előtt vertek. Mint a szélvész, oly sebesen jöttek.

— De majd visszafelé milyen gyorsan fogtok menni! Mondá Boldizsár bá s jó közelre beváratta őket. — Azok fel sem vették azt a kis földturást ott a sikságon s lóháton akartak rajta átgázolni.

Mikor aztán jó közel jöttek, egy parittya vetésre: akkor megszólaltatott ellenük Boldizsár bá egy pár ágyút.

Bevált biz az! A faágyúk jól szuperáltak. A szeges zsák, meg a lánczos golyóbisok csunya felköszöntést adtak a tatárnak. Szokás szerint megrőkönyödének s rögtön hátat fordítottak. A murzáik azonban korbácscsal terelték ismét össze a csapatjaikat s pokolébresztő nagy zsivajjal zudíták tömegestől a lovasságukat a földsáncz ellen.

Most aztán tíz szörnyeteg okádta egyszere a sárkánytüzet a fejeikre: egész pusztulás lett bennük; s nehogy valami kétségük legyen az iránt, hogy mi az odahátul? alig mult el egy felfohászkodás, Boldizsár bá mind a tizenkét ágyúval odacserdített közéjük.

Nem ettek ilyet a tatárok még soha.

Azok ott ördögökkel vannak.

A tatár vezér nagyon megszégyenlé magát a kudarczon s elővéve szokott taktikáját, egy csoportot az erdőn keresz-

tül a székelyek megkerülésére küldött. Mindig így szokták azt, kozákok, tatárok: a kik együtt járnak.

Az illyefalvai siralmas krónika is így énekli:

«Kozák kurtány falat vágja,
Tatár tüzét ránk bocsátja.»

A vad nép nyílzáporral szokja messziről megtámadni, sebbe ejteni, lángba borítani az ellensége hadsorát és várát: az egész kedvük ellenére volt, hogy a másiknak meg olyan lövő szerszáma legyen, a mi az ő tegzénél messzebb hord. Pedig bizony a csikszeredai ágyúk sem voltak különb fegyverek a számszerijjnál.

A mig a kerülő csapat az átelleni völgy felől alászállt: addig a szemközt álló tatárok csak abban mesterkedtek, hogy egyes vitézeik előre nyargaltak, vitézi párbajra hivogatni fel a székely daliákat. Kár, hogy olyan közel egyik sem hozta a képes felét, hogy Boldizsár bá a kovás puskájával megtisztelhette volna. (Hiszen volna csak itthon Damokos Tamás, majd megmutatná az tinektek, hogy hány mázsát nyom egy font vas, mikor kardnak van lapítva! De hát nem voltak itt a daliák, csak a bölcseséghez kellett folyamodni.)

Odafenn a vár sánczain az asszonysereg állt őrt, szemfüleskedve mindenfelé. Damokosné meg künn a bástyaszegleten egész ökröt süttetett, bort üttetett csapra, hogy a tatárok láthassák, mily bővében vannak az ostromoltak mindennek: a gyerkőczök sem maradtak dologtalan, hordták az ételt, italt a harczoló csapatoknak.

Az őrtálló csapatok hamar észre is vevék, hogy az új erdő vágásan keresztül ugyancsak nyomakodik előre egy tatár csapat a város megkerülésére s jelt adának idejekorán Boldizsárnak. A hadnagy azonnal utasítást adott az alhadnagyának, ki a tulsó sánczban vigyázott. Ez pedig Mihály bá volt. A hátulsó sáncz pedig úgy el volt rejtve gyalogfenyő-bokrokkal, hogy abból semmi sem látszott: a közeledő gyümölcsös kertnek nézhette.

A megkerülő tatár csapat lármafával adott jelt a hegytetőről a tábornak, s akkor egyszerre támadtak minden oldalról a mikóvári sánczok ellen, a mikor aztán lett olyan nagy ágyúzás, hogy három mértföldnyi kerületben minden vad elszaladt az erdőből. De nem csak a vad, a tatár is elszaladt, a ki ott nem maradt. A gonosz pogány had véres fejjel lett visszaverve Mikóvár alul, pedig csak öreg emberek és suhanczok álltak vele szemközt: fából csinált ágyúk dörögtek ellenük.

A murza maga rohant utoljára a Boldizsár bá által védett sáncz ellen, a mundzukos lófarkat kezébe ragadva, s nem törődve az ellene szórt tört patkódarabokkal, miket zsákszámra okádának a faágyúk. — Ekkor azonban egy ilyen fenyőfa-csatakigyó azt a tréfát mivelte, hogy nagyon erős lőportöltést kapván, a kartácscsal együtt magát az ágyú béllését, az összegöngyölt pléhcsövet is kilőtte a csőből, s az mint valami röpülő tüzes sárkány, úgy szállt nagy süvöltve a tatárok közé. — Ez már nagyon erős argumentum volt! A hol már az ágyút is ellövik az emberre: ott nem lehet megmaradni! A murza a hátára kapta a pajzsát, s úgy elfutott ijedtében, hogy a saját hivei sem érték éjszakánál elébb utól.

Boldizsár bá azonban jól tudta azt, hogy mikor valaki a tatárt egyszer megverte, akkor még ne tartson «Te Deum laudamust», mert az annak még nem elég. Nappal megfutott, éjszaka visszatér: s iszonyú boszút áll. Kétszer kell a tatárnak a fejére ütni, mert az különben be nem veszi a tanácsot.

A mint leszállt az éjszaka, sötét felleges idő lett: Boldizsár bá kiválogatott százat a legjobb lábú ficzkók közül; azoknak a számára készített óriási nagy fakardokat, mikor aztán már nagyon sötét volt, akkor levezette őket egész a táborba szállt tatárseregig. Ott az erdő oltalmában valamennyinek a képét, meg a fapallosát bekente valami ördöngös zsírral, a mitől az ábrázat és kard úgy fénylett a sötétben, mintha tűzből volna.

«No most rajta, hopp a Jézus nevével! Szűz Mária hírével!»

A tüzes arczú alakok, a lángoló kardokkal nagy sivalkodás mellett rohanának a fáradtan elpihent tatárokra; azok meg, mint a kiket az ördögök szálltak meg, olyan rémüléssel kavarodtak fel erre a túlvilági rémek támadására, s egymást gázolták el a nagy szaladásban.

Boldizsár bá fakardos suhanczai még jobban megverték a tatárt másodszor is, mint a hogy a faágyus aggastyánai.

— No már most énekelhetünk egyet, kedveskéim! mondá Czirjék Boldizsár a sivó-rívó asszonyoknak: ezek már nem bántanak minket többé.

Nem is mentek a tatárok Mikóvárnak a tájékára sem többet. A murza visszafutott a khánhoz, s a prófétára esküdött, hogy olyan ellenségre még nem akadt, mint a «kísértetek völgyében».* Mindig óvták attól az oláhok is, hogy oda ne menjen, mert ottan földalatti lelkek uralkodnak; de ugyan tapasztalta ennek az igazságát, mert ottan nemcsak hogy száz ágyut sütögettek el a népe közé, de utoljára magát az ágyut is közéjük röpíték; éjjel pedig tüzes arczú dzsinek szálltak le az égből, lángpallosokkal: a kire csak ránéztek is, rögtön korommá sült a tekintetüktől. Ezért aztán Mikóvár vidéke — ezen tatárjárás alatt — meg lett szabadítva mindenféle kelletlen látogatástól.

* Az akkoriban dívó néphit szerint a legfélelmesebb réme volt a csik-szeredai völgynek a «Simó Péter», egy nagy fekete óriás, a ki az éjjeli utazók szekereire felült, s gazdáikat birkózni hivta az ólomszérüre.

BENN AZ ELLENSÉG A VÁRBAN.

Czirjék Boldizsár azért nem feküdt le a fülére, de mindig csak félszemmel aludt, a másikkal az ellenségre vigyázott; mindenütt ott vala, hogy az ellenség meg ne lephesse a várat. Végtére aztán ez a zivatar is csak elmult a maga jó kedvéből, a tatár telerabolva magát, haza ment a prédával, meg a sok rabszíjra füzött fogolylyal. A fejedelem is hazakerült, az országgyülés is összeült; azok aztán kegyetlenül egymás hajába kaptak, ki rebellált, kit számüztek: egyszóval minden rendbe jött.

Százezer harczos férfi ugyan ott sinylett Krimiában rablánczon, hanem az is mind rendben volt. Gazdája akadt valamennyinek. Itthon pedig a magas kormány az előkelő özvegyeknek és árváknak tutorokat rendelt, ennél többet pedig nem lehet kivánni.

Boldizsár bá is megkapta a parancsolatot, hogy leültetheti már a csiki hadakat, nincs rájuk több szükség, lássanak a mezei munka után. A csizmadiák menjenek csizmát varrni. Az ágyukat olvasztassa be s az anyagot küldje fel Szebenbe, hadd öntsenek belőlük harangot. Boldizsár bá hiven tűzbe tétette a faágyuit és a hamuját lelkiismeretesen felküldte Szebenbe, öntsenek belőle harangot, ha tudják a módját.

Csak azután, hogy mindent elintézett, tért haza ő is Mikóujvárára, a hol a hadnagyi felügyelet volt a hivatalos dolga.

Legelébb is felkereste az ő kedves urasszonyát, a ki talpig gyászba öltözve fogadta, s százszor is köszönte neki azt a sok jó szolgálatot, a mit neki és családjának tett; igérte, hogy soha sem fogja elfelejteni.

— Már most hát, édes hugomasszony (a Czirjékek és Damokosok vérszerinti rokonok voltak), mondá Boldizsár bá: a legelső dolgunk az legyen ám, hogy a mi Tamásun-

kat kiszabaditsuk onnan a tatár fogságából, mert neki sem jó ottan lenni, de neked sem jó ám itten magadban lenned azzal a két kis ártatlan porontytyal.

— Minden bizonynyal, az lesz az első dolgunk, édes bátyám. Egyébiránt addig sem vagyok itten egészen tanács nélkül hagyva, a jó fejedelem gondoskodott róla, hogy a diæta rendeljen ide «tutort» a kis gyermekeim számára, s nekem szükségben tanácsadót.

Boldizsár bá nagyot törült erre a szóra az orrán (boszuságtól viszketett az!) s azt dörmögé, hogy biz a jó fejedelem még sokkal jobb fejedelem lett volna akkor, ha maradt volna itthon medvéket vadászni, mint hogy elvitte a családapákat az operentiákra, koronát vadászni, a kiknek a helyébe aztán most tutorokat ültet. Egyébiránt ki légyen az az iderendelt tutor, ha szabad a nevét tudni?

Ilka asszony mondá neki, hogy az bizony Apor István uram ő kegyelme.

Hüh be nagyot ugrott erre a szóra Boldizsár bá; a süvegét pedig úgy vagdálta a padlóhoz, hogy az olyanokat puffant, mint egy mozsárágyu.

— Oh te szent Pilátus! Oh te szent Herodes! s még a hány füzfánfütyülő szent van a világon! Hisz akkor benn van a várban az ellenség!

— Micsoda ellenség?

— Micsoda ellenség? Az, a ki rosszabb a töröknél, rosszabb a tatárnál; a ki jobban megéget, mint a tűz, jobban felforgat, mint a földindulás. Ugyan hogy tudtad azt ide beereszteni?

— Ugyan mit tud kegyelmed Apor István ellen?

— De bizony eleget. A mit a pápisták hét főbűnnek hinak, az mind meg van benne, csordultig tetézve.

— Példának okáért.

— Először nagy benne a kevélység. Nem tudja elfelejteni, hogy azoktól a hatalmas Aporoktól származik, a kik hajdan Erdélynek vajdákat adtak; Bálványosban most is uralkodnak. Ezért képes volna elárulni minden atyafiát, a

ki fölötte áll, hogy annak a helyébe ő juthasson. Azután irigye minden embernek, a kit csak az Isten valamivel megáldott; az egyiktől irigyli a vagyont, a másiktól a jó hírnevet, a harmadiktól az észt, a negyediktől a családi boldogságot, s képes rá, hogy azt semmivé tegye, csak azért, hogy másnak se legyen, a mi neki nincsen. Azután jön a fösvénység, a kapzsiság, a pénzhetnémség: kártyán nyerni, uzsoráskodni, örökséget hajhászni, simoniát űzni, ebben ő mind tudós. Kétszeresen árva az, a kinek ő lett a gyámja, mert azt egy ingben, mezitláb teszi az utczára. Azután iszákos, a bort nem is issza, hanem úszik benne; s ha feltette az Orbán süvegét, akkor meg garázda, véres verekedő, belevész az édes apjába is, s a papját is megveri; haragtartó lelke soha el nem felejti, ha egyszer megbántották, s nagy idő multával is boszút áll érte. Mindjárt kész a kardjához kapkodni. Hanem annál restebb, ha valami üdvösséges dolog van rája bízva. Akkor mindig azt mondja, «majd holnap, majd holnap!» Ha egy irgalmas kiáltással megszabadíthatna valakit, még azt is resteli; ha a lábával eltaposhatna egy üszköt, még azt sem teszi meg: elnézi, csupa restségből, csupa tácsóságból, hogyan lesz belőle nagy tűz.

— Ejnye, de összegyüjtötte kegyelmed a hét fő bűnöket szegény Apor István fejére.

— Még csak hatot számláltam el; a hetedik hátra van, hogy azzal kössem be a koszorúját. A legfőbb vétke az, hogy fajtalan, buja indulatú; a ki előtt semmi asszonyi erény sem szent, akár szolgálónál, akár fejedelemnőnél legyen található. Ha egyszer ez az indulat elvakítja: akkor nincs az a gonosztett, a mitől visszarettenjen, csak czélját elérje.

Ilka asszony gondolá magában, hogy Boldizsár bá a valláskülönbség miatt gyűlöli ilyen nagyon Apor Istvánt, s csillapítólag hozá fel:

— De gondolja meg kegyelmed, jó Boldizsár bátyám, hogy ő az én szegény jó Tamásomnak régi jó barátja.

— Hisz az a hiba. Inkább ellensége volna!

— Még atyafia is.

— Mint Ábelnek Kain.

— Aztán én nekem meg nagyon jó akaróm.

— Hiszen azt is tudom.

— Gyászos özvegységem szomorú napjaiban, szegény első uram halála után, igen sokat feljárt hozzám, vigasztalt, tanácsolt; a mit csak kívántam tőle, mindent megtett értem.

Boldizsár bá minden egyes mondásra ráintett a fejével, s aztán hozzá toldá:

— Úgy, úgy! Még gitározott is neked és énekelt mellé! Mert azt hitte, hogy hozzá mégy. Szerelmes volt beléd.

— Én belém? szólt Ilka elbámulva. Én nem adtam arra neki semmi okot.

— Elég ok egy asszonynak az, hogy szép, arra, hogy szeressék. Te nálad azonban még egygyel több ok is volt. Tudod jól, hogy mikor szegény első urad olyan szerencsétlenül végezte életét: a fejedelem (Isten nyugtassa meg, de derék jó úr volt! Bár még most is élne!), hát a fejedelem, a kire a magtalanul elhunyt Mikó József minden birtoka visszaszállt, azt a szót ejté ki, hogy bizony annak fogja donátiózni az egész Mikóujvárt dominiumostól, a ki a szegény fiatalon gyászban hagyott özvegyet feleségül veszi. Ezt orrontotta meg Apor István uram, s ezért taposgatta olyan szorgalmasan körülötted a földet. S most megint itt van az alkalom, megint özvegy lettél: nincsen urad, s ő tőle függ, hogy visszakerüljön-e valaha, vagy végkép odaveszszen. «Kecskére bizták a káposztát!»

Ilka asszony csak mosolygott.

— No hát lássa kegyelmed, hogy mennyire csalatkozik ez emberben: íme az most is abban jár, hogy legnagyobb készséggel meghozza az engedelmet a szultán tihájától szegény férjemnek azonnal kiszabadítására. Annyit lótott-futott már eddig is, hogy sikerült neki megtudnia, mely

várba vitték Tamásomat, kinek hatalmában van, ki a gazdája? A váltságdíj felől is ki van már egyezve a tatárral, s csak a postáját várja vissza, hogy megtudja, hová hozzák őt ki, hová kell küldeni a pénzt érette, rögtön ő maga fog érette elmenni, ő hozza el maga szegény Tamásomat. Láthatja kegyelmed, hogy ez egy igazi nemes szív.

— Hallom, de nem látom, s ha látom, sem hiszem: valami kutyaság lesz ennek a saroglyájában. Az én Están komám soha sem tett még semmit nemeslelküségből, s nem hiszem, hogy a climactericus esztendeje jött volna meg, a mikor az embernek a természete rögtön megváltozik. Veszedelem lesz ennek a vége! Ezt súgja nekem a kisujjam. Hanem hát jól van. Te csak légy nyugodt és várj minden jókat, majd ébren leszek én. Ha Apor István uramat megtették a te tutorodnak, majd megteszem én magamat az ő tutorának, s fogadom, hogy én jobban fogok vigyázni az ő árva fejére, mint ő a te árváidra. Az Isten szabadítson meg e gyászruhától.

Ilka szépen megköszönte még egyszer Boldizsár bának az eddigi sok jóságát s az egész beszédből semmi tövis sem maradt a lelkében: ő nem hitte azt, hogy rossz emberek lehessenek a világon (ha csak nem kutyafejű tatárok), s azt gondolta Boldizsárról, hogy ez olyan ember, a kinek sok észt adott az Isten, több bajt lát a világon, mint a mennyi valósággal létezik.

Apor István uram számára berendezték a vár legszebb szobáit. Boldizsár bá a földszinti boltozatban lakott.

BUZDURGÁN.

A mit Ilka asszony megtudott az elfogott férje felől, az mindössze annyi volt, hogy a rabbá lett Damokos Tamásnak a gazdája Buzdurgán murza.

Ezt hírül hozták neki illyefalvi szökevények, a kiknek

sikerült rabságukból kimenekülni s ezer veszély és kiállott nyomoruság után a «záptenger» halálbüzü morotváin keresztül, nagy vargabetűvel haza kerülni.

Ezek ugyan rettenetes dolgokat tudtak regélni Krimiáról és az odahurczolt rabmagyarok borzasztó sorsáról. Hogy hurczolták őket ló mellé kötözve, hogy etették, itatták őket olyan «gazzal», a mit meglátni is undorodás; hogy fogták őket olyan sanyarú munkára, a mit idehaza a barmok végeznek. Ezek közt pedig legkeservesebb volt az állatbőrök kallózása, csávázása, cserzése, lugzása.

A krimiai tatárok marokin-bőripara hires volt az egész világban. Nem tudtak olyat sehol előállítani. Rabszolga kellett annak a készítéséhez. Eszes állat, a ki baromszolgálatot végez. A krimi tatárok hirhedt bőriparuk által kincseket halmoztak össze; el lehet mondani, hogy a Bakcsi-Szeráji és Akhtiári tatár fejedelmi paloták bőrből lettek épitve. Minden finom saru, keztyű, a pompás könyvtáblák a régi könyvtárak incunábuláin, a préselt borítékok a karos székeken, az úrnők czipői s a fejedelmi paloták aranynyal, ezüsttel kivert bőrszőnyegei, mind a krimi tatároktól származtak.

Átkozott munka volt annak az előállítása!

A legelső csáva, a mibe a bőröket beáztatták, a legrondább hulladék, marótrágya keveréke volt, a minek bűzét megszokni nagyobb gyötrelem volt a purgatoriumnál. Ebben a keverékben kellett térdig gázolni, könyökig vájkálni a szegény raboknak: szabad ember semmi fizetésért meg nem tette volna.

Azoknak, a kik ezzel a legelső csávába rakott bőrrel bántak, a karjaik és lábszáraik olyan feketékké váltak, mintha szerecsentől kérték volna kölcsön.

Azután jött a bőröknek eczetben, füzfahéjlúgban, savanyú lótejben keresztül erjesztése, a minél megint olyan hőséget kellett kiállniok, hogy az bevált a pokol előcsarnokának.

De legrosszabb sorsuk volt azoknak, a kik a finom szaty-

tyánbőrt készíték, mert annak meg az volt a módja, hogy a lenyúzott állatbőrt összevarrták, szumachgubicsport tettek bele, s akkor egy embernek egy csövön át addig kellett belefujni, míg az irha simára felpuffadt, mint egy bendő: így került az aztán a csávába. Ettől a munkától az ember tüdejének előbb-utóbb meg kellett szakadni.

No hát erre volt jó a rabszolga.

A derék krimi bőrgyárosok gondoskodtak róla, hogy soha szükséget ne szenvedjenek: az európai uraságokat marokinnal, szattyánnal és bagariával mindig elláthassák.

A legtöbb rabszolgát Oroszországból hordogatták el. Maga Dewlet Ghirai khán alatt, Moszkvából és környékéből nyolczszázezer munkást hajtottak el bőrt gyártani Krimiába s egy egész százötvenezer főre menő orosz hadsereget elfogtak mindenestől a tatárok.

A rabszolgákból ritkán került valaki haza.

Az a kegyetlen, sanyarú munka rövid idő alatt elpusztította a vele foglalkozókat; a kik kiállták, sem telepedhettek meg. A férfit és nejét (ha fiatal volt) nem hagyták együtt: a rabszolgaságból nem származik új ivadék. A kit nagy áron ki nem váltottak: az ott veszett a csávában, vagy elmult magától, ha megvénült. Idegen nem települt meg a félszigeten a tatárokon kívül, csak épen a koraita zsidó, a ki ott földműveléssel, kertészkedéssel, állattenyésztéssel foglalkozott.

A leghiresebb bőr volt ez idő szerint a «buzdurgán».

Azt a zománczos színt, azt a kigyófényhez hasonló arany-ezüst ragyogványt, azt a művészi préselést, azt a magas izlésre mutató rajzot, pompát, színvegyüléket, a mi e bőröket oly nagybecsűekké tette, nem birták utánozni se a francziák, se a mórok Spanyolországban. Ez a tatárok titka volt.

S ezt a bőrt azért hivták «buzdurgán»-nak, mert a kinek a gyárában az készült, az volt Buzdurgán murza maga. (Most már csak egy hires krimiai körtefaj tarto-

gatja a nevének az emlékét; bőrt csinálnak mások is azóta, de olyan szépet soha, mint a buzdurgán volt.)

Buzdurgán murza különben is kiváló nevezetesség volt. A megszokott emberi mérveket meghazudtoló rengeteg óriás; a kinek a legmagasabb férfi is elsétálhatott a hóna alatt: a bibliai Góliáth második kiadásban.

Mint elökelő murza, ő volt a vezére egy egész dandárnak, s annálfogva, mikor hadba kellett menni, ő is lóháton ült. De ő nem úgy lovagolt, mint más jámbor ember, a ki a kengyelbe dugja a lábát; hanem a hogy a kutyán szoktak nyargalni, hogy a lovagnak a két lába is éri a földet, s a hányat lépett a lova, annyit lépett ő is, úgy hogy hat lábbal futottak; s annál gyorsabb volt a haladásuk, minthogy még a lovas is segitett a lónak szaladni. Volt neki egy iszonyú nagy kardja, a mivel egy vágással ketté tudott hasítani egy embert, a sisakjától kezdve a nyereg kápájáig; s tizenötfontos buzogányával tovább tudott hajítani, mint más ember a parittyával.

És a mellett tetőtől talpig pánczélba volt öltözve, mikor csatába ment. A pánczélja csupa egymásra fekvő árticsókaszerü lemezekből állott, a mik mint a halpikkelyek fedezték egymást, finom aczélból voltak készülve; de elől a mellükön aranyveretű korán-mondatokkal ékesítve, a két vállán pedig ezüst madarakkal, és trombitafarkú kutyácskákkal. Maga a pánczélja nyomott egy mázsát s megért három falut. A dárdája pedig beillett árbocznak.

Hanem hát Buzdurgán murza holmi dib-dáb csatában elő se vette a kardját, buzogányát, dárdáját: elég volt neki maga a nogajka. Ez egy hosszú, szíjból font korbács volt, végtül végig megrakva réz- és ólomgombokkal. A kire ezzel egyet végig húzott, nem kellett annak többet semmi kenet ezen a világon. A futó ellenséget kergetve, csak ezzel csapkodott jobbra-balra maga körül, s hullott előtte a halandó, mint a letört bogáncs.

A mellett a hangja olyan volt, hogy egy mértföldnyire meg lehetett hallani, mikor neki ereszté az ordításnak, s

ha az ellenséget hivogatta vele, bizony inába szállt a lelke ettől a nagy hangtól a legbátrabbnak is.

No hát ez volt az a Buzdurgán murza, a ki a jó Damokos Tamásnak a rabtartó gazdája lett.

Így hozták azt hirül Ilka asszonynak a hazatérő illyefalvi menekülők. Így tudósítá őt Apor István uram is.

Napról napra többet kellett Ilkának hallani a borzasztó Buzdurgán murza felől, meg a rab magyarok válogatott szenvedéseiről, azoktól a menekültektől, a kiket Apor István uram a várba hozogatott s Ilka asszony az asztalához ültetett, a családjával együtt vendégelte meg, hogy mindig a könyei hullottak a tányérjára, s egy falatot nem volt képes enni, mikor azt hallotta, hogy a szegény magyar raboknak a tatár tört kölest ad ételül, feleresztve savanyú lótejjel, vagy pedig lóhust, a mihez nem kapnak sót, úgy hogy a bőrgyártáshoz való salétromot használják só helyett.

Boldizsár bá, a kinek ezeket szintén mind végig kellett hallgatni, mert mint várnagy, ő is ott ebédelt Ilka asszony úri asztalánál, utoljára már megsokallta azt a sok szerencsétlenkedést, s a hirhordó menekülteket még a kapuban elfogdosta: «mit akarsz ? honnan jösz ?» Ha azt mondta a jámbor: «Krimiából,» akkor azt kérdezte: «ettél-e altyinnát ?» arra akár azt mondta a góbé, hogy «ettem bizony,» akár azt, hogy «nem ettem,» mindenképen kidobta a nyakánál fogva a kapun: mert a ki valaha akár koldus, akár rabszolga volt Krimiában, annak tudnia kell azt, hogy az altyinna a legkisebb tatár rézpénz, a mit alamizsnának osztogatnak.

E miatt elvádolta Apor István Boldizsár bát Ilka aszszony előtt; hogy nem ereszti a hirmondókat ő eléje. Ilka asszony ezért négy szem között előfogta Czirjéket s zsémbelni kezdett vele.

— Mikor úgy hazudnak, mint a köles! A tizedik sem volt tatárrabságban; hanem egytől hallott a többi valamit, azt azután tódítja tehetsége szerint tíz más.

— De már ugyan mért akarnánk engem ezzel keseríteni?

— Hát ezt Están komám tudja jobban.

— Csak nem gondolja tán kegyelmed?

— De biz azt gondolom én, hogy ő uszítja te rád ezeket a Szentlázár vitézeit, hogy tégedet jobban elijesztgessenek.

— De már ugyan miért tenné azt?

— Hát azt is kitalálom én. Úgy-e bár, hogy ő alkuszik a mi Tamásunk váltságdíjára a tatár tihajával? Azt mondja: négy ezer aranyat követel a murza, azon alúl ki nem adja az urunkat. Te neked pedig azzal a pénzzel együtt, a mit az urad küldött én általam, alig van több készpénzed kétezer aranynál. Most pedig, ez után az országos tatárdulás után, alig lehet pénzt kapni egész Erdélyben: a kinél van is, a maga családjához tartozók kiváltására szükséges neki. Tudom, hogy már a mi arany, ezüst-marhád volt, mind Brassóba vándorolt a göröghöz: de még sem telik ki a nagy váltságdíj. Kész volnál végtére még a mikóujvári uradalmat is, várastul együtt zálogba adni, hogy az uradat kiszabadítsd; ha azon nem aggódnál, hogy akkor meg a két kis fiadat rontod meg. Ezért rémitget Están komám mindennap új meg új hirekkel, hogy állj rá minél elébb az ő feltételeire, s az uradért cserébe add-oda a várad, az egész birtokod: majd ő kerít rá pénzt.

— Hisz oda is adnám! mondá rá Ilka asszony.

— No úgy-e, hogy kivakkantottad a titkot, a mit súgtok-bugtok a tutor urammal? Ezért az a nagy ijesztgetés. De hát én azt mondom, hogy ne tedd. Beéri a tatár a kétezer arany váltságdijjal, még kezet is csókol neked érte. Ne hagyd magad agyonijeszteni. Nagy pénz az: kiadják érte Damokos Tamást.

— De mikor én nekem rettenetes érzés az, hogy ő ott törje a fekete csávában a bőrt az ő szép kezeivel! Minden nap, a mit neki ott kell szenvedni, egy örökkévalóság én előttem.

— Hiszen ne vedd ám azt úgy, a hogy ezek a gyászvitézek hiresztelik. Én is ismerem a cserző varga mesterségét: magam is tanultam. Igaz, hogy az első munka nagy undorsággal jár: de arra csak a legaljasabb szolgákat használják, a kik egyébhez nem tudnak. Ámde az olyan nagy eszű, irástudó embert, a milyen Tamás öcsém, nem küldi a tatár cserző-csávába: hanem beviszi a palotás műhelyébe, ott azt bízza rá, hogy a legfinomabb munkát végezze ügyes kézzel. A mi Tamásunkat bizonynyal abban foglalkoztatják, hogy ezeket a szép aranyos-ezüstös madarakat, tulipánokat festetik vele a kész préselt bőrre, a miket itt a karos székeiden látsz; az pedig kellemetes munka. Ő ért az irás mesterségéhez: vele iratják bizonynyal a nevezetes mondásokat azokra a pánczél-bőrökre, a miket a tatár uraságok hordanak. Mert ne ezekből a rongyos, szurtos tatárokból itéld meg ám a krimi tatár nemzetet, a kiket mi itten faágyúval, cséphadaróval rakásra öldösünk: ez csak a söpredéke. Otthon a tatár fényes, kérkedő úr, duskálkodik a világi pompában. Aztán azt se hidd el ám senkinek, hogy az egész Krimia egy olyan dögleletes pusztaság, a milyennek a kezdetén, a záptengernél mutatkozik, a honnan a szökevények elillantak; belül fölséges szép birodalom az: tele pompásnál pompásabb kertekkel, erdőszámra vannak ott a gyümölcsfák, a miket mi csak aszaltgyümölcseik után ismerünk. A mi Tamásunk pedig, tudod, hogy milyen nagy kertész volt: akármi legyek, ha most ő ott nem a főkertésze a tatár murzának, s míg mi itt a jégcsapokat bámuljuk az ereszen, ő most ott a virágos kertben a jáczintokból, meg tulipánokból kötöz bokrétákat Buzdurgán uram feleségeinek.

Ezzel a mondással még szinte hogy majdnem meg is nevetteté Boldizsár bá a szegény kesergő asszonyt.

— Aztán még egyet teszek hozzá: mondá Czirjék. Azt is vedd fontolóra, hogy Buzdurgán murza nagyon jól tudja ám, hogy Damokos Tamás főfő székely ember, főkapitány, primor, kastélyos uraság. Ott van Kemény János uram, a

fővezér; az is megmondja neki, hogy ki az a Damokos Tamás? Ő érte Buzdurgán uram kétezer aranycsikót kap. Hát csak van eszo, hogy elpusztulni ne engedje. Ne félj bizony, mikor ennek a többi szegény rabnak szalmát sem adnak alomhoz valót, s a sótalan lóhúsra fogják őket, a te uradat mandolával, meg mazsolaszőlővel hízlalják; s még a helyét is megtörlik a murza feleségei, a hová leültetik. Úgy él az ott, mint a paradicsomban, csak te hibázol neki, egyéb semmi.

Erre aztán sírt is, meg nevetett is egyszerre Ilka asszony.

— No látod, édes mézem, nem kell az embernek magát mindig a leggonoszabb bajok képzeletével gyötörni. Aztán Isten is van a világon. Nem hagyja ő el az inségben levőket.

Ilka asszony egészen megvigasztalódott erre a kecsegtetésre, és azt mondá Boldizsár bának, hogy áldja meg ezért a jó szaváért az Isten.

— Hanem hát arra kérlek, hogy el ne mondd ám Están komámnak mindezeket, a miket most neked elbeszéltem; mert az majd megint valami új furfangot fundál ki. Hej, mert sok-fábul-faragott-ember ám az én komám. Te csak mondd neki mindig azt, hogy itt van a kétezer arany: ennyi elég legyen, többet nem tudsz előteremteni. Ha a tatár keményen tartja magát, vársz a míg megszottyan.

Ilka asszony megigérte, hogy majd úgy tesz. Nem szól Apor Istvánnak semmit. Pedig hát dehogy állhatta meg, hogy ne szóljon. A legelső találkozásnál persze hogy elmondta előtte azt, a miben vigasztalását találta.

Egyszer aztán megint csak kisírt szemünek találta Boldizsár bá Ilka asszonyt.

— Hát már most megint ki törte el a mécses cserepet? Támadt rá atyafiságos zsémbeléssel a hugára. Miért itattuk meg ismét az egereket?

Az csak húzódozott s felelt is, meg nem is: «hát csak

van énnekem elég okom, hogy sirással töltsem a napjaimat».

—Épen annyi, mint százezer özvegy asszonynak Erdélyországban, a ki mind úgy van, a hogy te. Ha azok mind rákezdenék nap-naponta a sirást: uram őrizz, felvenne bennünket az árvíz! De te neked még kevesebb okod van annyival, hogy hírt hallasz az uradról.

— Hírt ám, szepegett az asszony: de milyen hírt?

— No hát milyent? Talán bizony hátul kötötték a sarkát?

— Kegyelmednek mindig tréfára áll a kedve!

— Hogyne állna? Mikor egész nap nekem muzsikálnak — a hátamon. De hát ugyan mi rossz hírt hallottál Tamásról? Lánczra verték? Utik verik?

— Azt nem teszik. Sőt inkább . . .

— Talán bizony ölelgetik, csókolgatják?

Az asszonynak megint olyan formára görbült a szája, mint a ki mindjárt sirva akar fakadni.

— Mondtam úgy-e, hogy tovább ne add Están komámnak azt, a mit tőlem hallottál? Most az már telebeszélte a füledet, az egész lelkedet azzal, hogy hja bizony a Tamás szemre való legény: az bizony megtetszett a murza feleségének; azóta össze is szőtték, boronálták a dolgukat; talán még tatárul is megtanult a Tamás, s el is felejtette, hogy van felesége. Ott lakik már benn a palotában, s kalamajkát tánczol, a tatár ifjasszony meg timburán muzsikál hozzá; — úgy-e, hogy ezt mondta neked Apor István uram?

— Nem! Nem ő mondta; hanem úgy álmodtam.

— Álmodtad ám: az Están komám szemeivel. No hát akár álmodtad, akár ő tőle hallottad, ne hajts rá semmit. Álom: szófia beszéd! Hát ugyan olyan embernek ismered te a te derék jó uradat? A ki hitvesi hűsége ellen még akkor sem vétett, mikor a világ magas paripái ragadták magukkal; hát az majd most fogja megtörni esküjét, mikor az Istennek ilyen sulyos látogatása van rajta? Eredj

már! Ne légy gyermek! Nézz bele a tükörbe, aztán kérdezd meg magadtól, hogy elfeledhet-e valaki egy ilyen deli magyar asszonyt? Aztán kiért? Egy tatár debelláért! Ha láttál volna valaha egy tatár asszonyt, kinevetnéd magadat. Azzal a fekete pofával! Az orruk ég felé áll, úgy hogy beleesik az eső: s a füleik akkorák, hogy legyezhetik vele magukat, s szájuk meg olyan nagy, hogy saját maguknak a fülébe sugdoshatnak vele; a foguik feketére, a szemöldökeik kékre vannak befestve; egy ilyen madárijesztő váztól félted az uradat, hogy elszereti tőled. Inkább attól félthetnéd, hogy megeszi.

Nevetett, nevetett ezeken az asszony, meg is törlé szemeit a könyektől, hogy hát jól van, nem gondol erre a bolondságra. De mégis csak komolyan vette a dolgot.

— Mert hiszen, lássa kegyelmed; nem azért aggok én, hogy az én Tamásom mást szeret, nem engem. Nem vagyok én olyan írigy. De attól reszket a szivem, hogy ha azt a murza egyszer meg találja tudni, én édes Istenem, még valami szörnyű csufondáros módon megcsonkíttatja szegény uramat.

— De verd ki az egész aggságot a fejedből. Add vissza annak, a kitől kaptad. Ha álmodtad, álmodd vissza. Annak az én kedves komámnak, a tutornak pedig mondd meg: hogy az Isten őrizze őt attól, hogy egyszer én is ott legyek álmomban, mikor ő te neked álmodban ilyen hireket hord haza, mert Isten úgy segéljen, olyat somodorintok a feje tarkójára — álmomban, — hogy ébren is megtapogatja a helyét.

Ezt hát valahogy elütötte-vétette Boldizsár bá; de azért magának is szeget ütött ez a fejébe. Mert nem igaz ám az, hogy azok a tatár-asszonyok olyan csúfak volnának! Inkább nagyon is szépek. Termetük, arczuk, hát még a szemeik! Veszedelem azoknak a villámlásába kerülni. — Aztán húsból van az ember, még ha Damokos is. Az ilyen dologban az asszonyok nagyon helyesen szoktak álmodni. Ébren sincs az másképp. Az egész világtörténet egyetlen

egy esetet tudott följegyezni a férfiúi erényről: az is ki tudja igaz-e? Az a történet Potifárné és József között azzal a köpönyeggel. Az egyik így adja elő, a másik amúgy. Hogy melyik mondott igazat: az excellentiás asszony-e vagy a zsidó-gyerek? ez a kérdés még nem volt biró előtt. (Ezeket Boldizsár bá óggta-mógta így magában.)

Csak legjobb lesz siettetni a kiváltási ügyet, s e végett ő neki magának felmenni Gyulafehérvárra a szultán tihajájához és siettetni az alkut; mert a mit az asszonyok álmodnak, annak fele is igazság.

KALME.

Buzdurgán murzának a hires nevezetes telepe ott vala, a hol a Karaszu és a Salgir folyamok egybeszakadnak s egy hegyes félszigetet képeznek. Maga ez a telep egy egész kis város volt: mondhatni erősség; mert a két folyam csupa zuhatagokban omlott alá a hegyek közűl, úgy, hogy a vízsebesség miatt hajóval nem lehetett egyik partról a másikra átmenni, de még a ki úszással akart is átjutni, számot vethetett a lelkével. A száraz felől pedig erős kőfal vonult egyik partról a másikig, mely a háromszöget bezárta.

A félsziget csúcsa az utolsó pontja volt egy lankás hegyláncznak, oldalai szőlőkkel, gyümölcsfákkal beültetve, a miknek koronái közül messze kifehérlett a murza palotájának márványhomlokzata, a lapos terrasseokkal, a mikben alkonyi órákban a háremét lehetett látni mulatozni a távolból. Bizony csak távolból, mert a bőrgyár telepei lenn voltak a parti lapályokon: azoknak vízhez közel kellett lenni, ott voltak az erjesztő, posajtó medenczék. Az egész emberi lakcsoportozat igazi tatárépitmény volt: rendetlen, egymást támogató házak, vakolatlan falak, kiálló szarufák, nyers bőrrel, náddal, fakéreggel fedett kunyhók, közben egy-egy sárgára, kékre, pirosra festett, hanem azért

mindenütt lyukas épület; hosszú szárnyékok, nyitott színek; semmi uteza, csak szűk sikátorok, a mikben két öszvér ki nem kerülheti egymást; áthidaló ereszek egyik sikátorból a másikba a háztetők felett; szárító esztrengák, vörös téglafalu ablaktalan rakodók, sötét bolt-odúk: azok előtt megint rudakra épitett lombsátorok; szép lugasok, dögbőrökből; s mindenütt sár, piszok, rondaság; fekete, sárga, veres, zöld rondaság; bűz, büdösség, pestilentia a förtelem minden fokozatain keresztül: s mindezekhez hozzáillő félmeztelen, piszkos, cseredzett, sovány, elkényszeredett, vadállattá aljasult embertömeg; rabságra hurczolt áldozatok minden körül lakó nemzet népeiből, a kikről régen megfeledkeztek. Itten gyártják a marokint, meg a bagariát.

Hanem odafenn, a palota körül, valódi paradicsom van. Idáig nem hatol fel sem a posajtók lugszaga, sem a rabszolgák jajveszéklése. A természet maga alkotta édenné ezt a helyet, a midőn a magasabb hegyekről egy hatalmas patakot irányzott a félszigetre, a mi aztán a magas előfokról zuhatagban omlik alá a Karaszuba.

Fenn a várban kristályvizet isznak; lenn a városban cserző luggal, trágyalével zavaros habarékot. Idelenn a csáva büzölög, odafenn a balzsamfák ambrája terjedez.

A hegyláncon túli része Krimiának egészen az olasz égalj áldásai alatt virul. Épen úgy diszlenek a szabadban a babérfák, a gránátalmák, a narancsok egész ligetszámra, mint Róma körül, s az olajfák ezüstszürke örökzöldje között már otthonossá lettek a kis-ázsiai nemesitett gyümölcsök, körték, almák, baraczkok. Talán el is felejtette már a világ, hogy ezek keletről jöttek a nyugati zord világba, s úgy terjedtek tovább: úgy, hogy mikor már a székelyek a szilvából «ízet» főztek, akkor még ennek a fáját Belgiumban, Angliában nem ismerték s a poroszoknál az egyetlen érett gyümölcs volt a főtt körte.

Buzdurgán murza nem is volt semmire olyan büszke, mint a kertjére. A nagy rablóhadjáratokból, a miket veze-

tett, zsákmányon és foglyokon kivül még a kerti virágokat és ritka gyümölcsfákat is haza hordta s nagy gondja volt rá, hogy megéledjenek ; kertészeit a szultán Gökk Sü melletti palotájában kitanult bosztandzsik közül szerezte s azoknak, mivelhogy eunuchok voltak, szabad bejárásuk volt a palotájába s fizetést és kaftánt kaptak. Az elhurczolt foglyok közül is kiválogatta a legelőkelőbbeket, az értelmeseket, meg a kik tanítók voltak, s azokat sorozta a kertben dolgozó rabszolgák közé. Az izoglán-basi azokat dirigálta oktató szóval és — nogajkával.

Február végével, a mikor még a székely földön haragosan fujdogál végig az öreg Nemere s rázza a havat a szakálláról, a krimi félszigeten már teljes virágpompájukban állnak a gyümölcsfák s a talitarka virágágyak csak ugy nevetnek a kinyilt jáczintoktól és tulipánoktól. A Tsatir-Dagh magas hegyein megtörik az észak fagyos szele s a Fekete tenger felől langy áramlat sietteti a tavaszt.

Hanem hát van az öreg Nemerének egy felesége, a Burána. Ez orosz születésű. Ez még sokkal kegyetlenebb szél a másiknál. Megesik az félszázadban egyszer, Olaszországban is, hogy az adriai tenger befagy s ugyanakkor a tél köpönyege beteríti egész Nápolyig a délszaki paradicsomot; az olasz, a ki először lát havat esni, azt hiszi, gyapot hull az égből. Ilyenkor természetesen minden növényzet elfagy. Ez a rém meglátogatja Krimiát is.

Mikor legszebben virágoznak a fák, csaknem nyári meleg van: egyszer csak felülkerekedik a kopasz hegyormokon valami csunya, rongyosszélű ólomszürke felleg s nagyhamar betakarja a ragyogó kék eget, olyan hegyes esőt szitálva alá, hogy szinte szurja vele az embernek a bőrét. Ez így tart három nap, három éjjel. Olyan hideg van, hogy bunda nélkül nem lehet kilépni a szabadba. A bunda a tatároknál a thermométrum.

Buzdurgán murza mindennap háromszor bejárta az egész kertet, sorra nézegetve a virágzó fáit, különösen sokat elidőzött az épen egész pompájukban diszlő gránát-

almák alatt s tanácsot tartott a kertészével; de biz az sem tudott neki mást mondani, mint hogy ha a keringélő dervisek naponkint háromszor végig nem tánczolják a kert minden útjait s az imám négyszer a nap négy szakaszában el nem énekli a Koránból a XXIII-ik szúrát, hát akkor nincsen segedelem. Ha estére ki talál tisztulni az idő, éjszakára olyan dér lesz, hogy minden fűnek, fának vége.

Pedig hát épen estére állt meg a kegyetlen hideg szél. Ugy szokta azt a Burána asszony. Elvégezte a nagy szapulást, most aztán kitereget. Szép «fogas verőfény» lett.

Az imámok üvöltöttek, a dervisek verték a csörgő dobokat; a kertész a szakállát tépte; Buzdurgán murza pedig mint egy őrült szaladgált a kerti utakon alá s fel, hol az eget, hol a fákat nézve kétségbeesetten.

Egyszer egy rabszolga, a ki ott gereblyélt a virágágyak közt, megszólítja:

— Kegyelmes uram, murza: nem használ ám semmit ez a könyörgés, a mit a derviseid mivelnek; attól a fagy el nem mulik rólunk; hanem én tudnám egy módját, a hogy mi szoktunk az ellen védekezni székelyek.

A murza végignézett rajta, s ráhorkantott boszusan.

— Hát te székely vagy? Mi a neved?

— Damokos Tamás.

— Damokos is, meg Tamás is? Melyik vagy hát?

— Mind a kettő. Székelyek főkapitánya vagyok.

— Héj ha azt tudom, nehezebb lánczot tetetek a kezedre, lábadra. Hát aztán mit tudtok ti székelyek Allah haragja ellen, a kik még arra sem vagytok érdemesek, hogy az árnyékába elbujjatok?

— Hát mi füstölni szoktunk ilyenkor.

— Hisz azt tudom bolond nélkül is. Olyan rakás tömjént gyujtaték meg a serpenyőben, hogy az egész mosée tele van az illatával.

— De mi kinn a szabadban füstölünk a fák alatt, és nem tömjénnel, hanem tőzeggel, nyers gazzal, a mi nehéz büzt

ád: az veri el a fagyot. Engedd meg nekem kegyelmes uram; hadd tegyek vele egy próbát.

— No hát tedd meg; adj rendeletet a többi rabszolgáknak, hogy segítsenek neked ebben a székely istentiszteletben. Hanem annyit mondok neked Damokos is, meg Tamás is: hogy ha engem lóvá tartasz s nekem hiába büzölöd tele a kertemet meg a palotámat, s reggelre mégis elfagy minden: hát akkor tégedet, a Damokost is, meg a Tamást is karóba huzatlak.

— Ott is ott leszek én. Felelt vissza a rabszolga.

— No hát kezdj hozzá a babonádhoz: megengedem.

Damokos Tamás azonnal összehordatta a tisztásokra a többi rabokkal a nyers iszalagot, reketyét, s tüzet gyujtott alá. Mire a nehéz füst elkezdett szétterjengeni s elülte az egész kertet. De egyuttal beszüremkedett az a palota szobáiba is, s betölté keserű illattal még a háremet is. Buzdurgán murza dult-fult, prüszkölt az orrtekerő illattól s szidta a székelynek még a dédükeit is, a ki ezt támasztja; de kénytelen volt eltürni, mert maga rendelte meg. Éjfél felé pedig Damokos Tamás jó nyers cserhulladékot hordatott fel a gyárból, azt rakatta a tűzre. Buzdurgán murza azt hitte, hogy a poklok kéménye nyilt meg: az füstöl az orrába; pedig dehogy az nyilt meg: az még ezután következik. Végtére afféle drágalátos bőrhulladék szemetet gyujtatott meg Tamás a kert minden részében, a minek a kedveskedésétől Buzdurgán murza valamennyi asszonynépével mind a pinczeboltokba menekült, s a muezzimnak odafenn a minaréhban a torkába rekedt a «la illah il Allah!» Az egész kert palotástól be volt burkolva a füstbe.

És aztán olyan hideg lett, hogy a szökőkut medenczéjében befagyott a víz.

A mint kisütött a hajnali napsugár s Buzdurgán murza előjött a pinczéből, az első dolga az volt, hogy felszaladt a palotája lapos tetejére, széttekinteni a világban. Rémülve látta, hogy a tegnapi zöld erdők mind szürkék-barnák köröskörül, s az udvaron levő szökőkut medenczéje be

van fagyva, a csövekről jégcsapok függnek alá. A szép paradicsomkert maga pedig még most is sűrű füstbe van burkolva.

— Átkozott hitetlen kutya! ordítá Buzdurgán, féktelen dühében s szaladt válogatni a korbácsaiban, melyikkel verje halálra a csalfa rabszolgát, a ki egész éjjel így megkinozta a maga füstölésével őt és egész háza népét s ehun ni! még jobban megharagítá vele Allaht! A míg azonban a korbácsai közül megtalálta az igazit, az alatt keletkezett egy jó friss reggeli szellő, az hirtelen elfujta a kertet elülő nehéz füstöt, s mikor Buzdurgán murza lerohant a kertbe, ime eléje mosolyogtak a lángvirágú gránátalmák, a tulipánok és jáczintok: nem pokolbüz, hanem millió eleven virág füszerillata lengett a szellőben. A kert meg volt mentve: zöld maradt minden falevél.

— Allahé a dicsőség! kiálta a murza elbámulva azon a nagy csodán, s aztán maga elé hivatta Damokos Tamást.

— No te székely! látom bizony hogy a te isteni tiszteleted jó volt. Büdös volt; de jó. Szidtalak egész éjjel, megdicsérlek nappal. És már most, hogy megjutalmazzalak, háromféle kegyelmet teszek veled.

Damokos Tamás megörült, hogy ilyen nagy embertől valami kis kegyelem nem jöhet.

— Először is elengedem neked azt a kétszáz korbácsot, a mit az éjjel megfogadtam, hogy saját kezemmel rád verek. Másodszor levétetem a lánczodat; ezentul láncz nélkül dolgozhatol a kertben. És harmadszor minden napon kapsz egy egész kenyeret, nem a többi rabszolgák mosłékjából eszel.

Ennyi nagylelküség csak elég egy napra egy tatár murzától.

— No most már elmehetsz dolgodra. Hát te csakugyan Damokos is vagy, meg Tamás is? Ej, ha azt tudtam volna, dupla váltságdijat kértem volna érted. Feleséged is kettő van?

— De az csak egy van.

— Kár. Ha ketten volnának, könnyebben kiteremteném érted azt a kétezer aranyat.

— Kiteremti azt az az egy is, kegyelmes uram; légy felőle bizonyos; nem hagy az itt engemet sokáig rabszolgaságban.

— Orülök, ha kivált; örülök, ha itt hágy, jó Damokos Tamás.

Ettől fogva aztán Tamásnak könnyebb volt az állapotja az ő rabságában: a kertészkedést otthon is nagy kedvvel szokta gyakorolni.

Mondtuk már, hogy Buzdurgán murza bőrrel kereskedett. Állatok bőrével is, meg emberek bőrével is. Nagykereskedő volt mind a két szakmában; azt is mondhatjuk, hogy nagyiparos. A marokinját, szattyánját, bagariáját elhordták messze földre a kalmárok s kereskedtek vele. Az eleven bőr ellenben nem került nála vásárra. Ő azt sokkal gyakorlatibb uton tudta értékesiteni. Maga is egyik előkelő vezér lévén, a ki alatt kilencz orta állt, valahányszor egy hadjáratból haza került s rendesen egész sereg foglyot hozott magával, azokat legelőször is szakértő módon osztályozta. A tenyereiket nézte: a melyiké fel volt törve, az paraszt, földmives, nem sok váltságdij néz ki belőle, ez mehet a bőrgyárba dolgozni; a melyiknek a tenyere sima, ez urféle, ezért váltságdijat fognak adni, ennek az életét meg kell őrizni. Az öltözet nem tehetett náluk különbséget, mert az uri köntöst már az elfogáskor lehuzta róluk a tatár s rongyos daróczot dobott a nyakukba helyette, úgy, hogy mind egyformák voltak. Leány vagy asszonyféléből csak azt hozta el, a mi nagyon szép és fiatal volt. Azt azután megtartotta magának feleségül. Volt az neki sok. Ugy volt vele, mint a kutya a szénával. Ezeket nem engedte kiváltani.

A kedvenczhölgy volt Kalme a kadina: cserkesznő, a tsetsencz fajból, mely a török padisahk szerályának szokta a legtöbb csillagát kölcsönözni. Ezt onnan rabolta el a Kaukazusból, mikor hajórajjal mentek át a tengeren a

murtizigátorok ellen. A szép Kalme olyan úr volt Buzdurgán murza fölött, mint a murza a többi rabszolgái fölött.

Forró délutáni órákban le szokott jönni Kalme a palotából a többi háremhölgyekkel a kertbe sétálni és mulatozni, mielőtt azonban kijönnének, elébb trombitaszó adott jelt a kertben dolgozó férfiaknak, hogy siessenek a fallal körülkerített rekesztéken kívül eltünni, s a harmadik trombitaszó után fekete eunuchok jöttek elő, rhinoczeroszbőr korbácsokkal, végig szaladgálva a kerti utakat, s sorra kutatva minden bokrot, de még a terebélyfák lombos koronáit is, hogy nem maradt-e ott valami kanember? Jaj lett volna annak!

Egy délután Damokos Tamásnak azt a munkát adta a főkertész, hogy a nagy vízmedencze körül levő virágágyakból szedje ki az elvirított tulipánhagymákat s azok helyébe későbbi virításra szánt tubarózsákat ültessen. Tamás elvégezte mind a kettőt nagyhamar; mivelhogy az urfélének az a szokása, hogy ha egyszer parasztmunkába fog, azt nagy sietve elvégzi; nem tempózik vele, mint az igazi napszámos; egy nagy kosár megtelt kiszedett tulipánhagymával, a másik kasból meg kiürültek a tubarózsák. Ekkor aztán a fáradságtól, meg a hőségtől úgy elnyomta a buzgóság, hogy biz ő ott elaludt. A főkertész, a ki visszajött, megnézni a dolgát, látta, hogy már el is van végezve s az ő szolgája alszik: megszánta szegényt, jó szive volt, fogta az üres kast, letakarta vele, hogy ne süsse a verőfény, s ne csipjék a legyek: a mitől az aztán még mélyebben aludta az igazak álmát.

Egyszer aztán harsog a trombita; a feketék jönnek nagy riogatással, végig toporzékolva a tévutakon, s kergetik a férfi-népet ki a kertből, felkutatják a bokrokat, a filagoriás kösköket: nem bujt-e oda valaki? Látták biz azok ott a virágágyak között azt a két kast; az egyiket tele hagymával, a másikat fenékkel felfordítva; de eszük ágában sem volt, hogy még azt is megvizsgálják.

A jó Damokos Tamás pedig csak aludt szép nyugodt

lélekkel a lefordított kas alatt s eszébe sem jött, hogy a trombita szóra és lábdobogásra felneszeljen; mert ő épen most hazatérőben volt Mikóujvárára mind hadseregestül: annak a trombitái szóltak, annak a lovai dobogtak úgy. Diadalmasan tért haza a megvivott harczból. Szó sincs róla, hogy őt elfogták volna; sőt inkább harczi trophæumokkal, tatár-lengyel exuviákkal megterhelve tér haza népestől. A várának a tornyai megaranyozódtak az alatt, hogy odajárt, úgy ragyognak. A két fia eléje jön lóháton: hej, hogy megnőttek azóta. Félinges kis babákul hagyta őket otthon, s egész legényekül jönnek most eléje; mégis rájuk ismer. No van csókolódás! Hát anyátok hol van? Felelnek valamit: de nem érti. Elszokott a füle attól a beszédtől, a mit Erdélyben beszélnek.

A szerály felőli rácsozatos kertajtó megnyilik, s a rózsalugassal fedett lépcsőgádoron át leszállnak a palota hölgyei. Egész dandár azoknak a száma. Nem mind ikbál, a nagyobbrész odaliszk, a ki az urnője arczát ernyővel védi a nap ellen, pávafark-legyezővel hüsseli, mandolint, hárfát hoz, vagy csengős nakarát, a mi tánczhoz való. Napkelet minden festői divatja szerint van öltözve valamennyi, a hány annyiféleképen. Azt, hogy ki közöttük a kadina, a legelső urnő, ha a szolgálattevő hódolat nem árulná is el, ha a ragyogó ékszerek nem kérkednének is vele, hirdetné maga az arcza, a termete. «Mikor te kilépsz a házadból, a nap eltakarja az arczát felhővel, azt mondva: most világíts te helyettem!» így zengedezne róla valami keleti költő. Mi azonban nyugodjunk meg abban, hogy Kalme legszebb volt a tizenkét hölgy között.

Eleinte fel s alá sétálgattak a tekervényes tévutakon, virágokat szedtek, koszorukat fontak, éretlen gyümölcsökbe beletorkoskodtak, pillangókat kergettek; azután énekelni, tánczolni kezdtek; majd karéjban összefogózva, majd párosával, fátyolkendőt tartva a fejük felett, egynek kedve kerekedett szilaj magántánczot járni leterített szőnyegen, s míg a csörgős dobot ütögette a feje fölé emelt kezeivel,

az alatt a többi odaliszkok zümmögő dalt dudoltak félkaréjban állva. Kalme, két hölgytársa vállaira dűlve gyönyörködött bennük.

Damokos Tamás pedig ottan a kas alatt látá, hogy vonulnak ki eléje Csik-Szereda ifjú hölgyei nagy zsolozsmaénekléssel. Danolnak is, tánczolnak is. No lelkecskéim, énekeljétek azt a zsoltárt, hogy «A Sionnak hegyén Ur Isten, Tiéd a dicséret!» Éneklik is, de valami olyan furcsa nótára, a milyet ő soha életében nem hallott. Nem illik ez a melodia sehogy a textushoz. Aztán nem kellene az embernek tánczolni a zsoltárhoz.

A táncz után sorbetet, meg szultánkenyeret s egyéb csemegéket hoztak; a hölgyek letelepedtek a nagy persa szőnyegre, a mit a pázsitra terítének, s akkor elkezdett egy török hölgy meséket mondani, a mik fölött egyszer-egyszer valamenyi felkaczagott. Elhiszem azt, hogy mikor egy pogány isten egy csoportban ennyi kaczagó női ajkot látott megnyilni, hát azt mondta, hogy «de bizony szebb a földön, mint az égben.»

Mikor aztán a nap kezdett aláhanyatlani, s a nagy olajfák, cziprusok árnyéka betakarta a kertet, a fülemülék megszólaltak köröskörül, akkor a kadina megkivánta a fürdést. A nagy medenczében a szökőkut sugara olyan dallamos hangokon fecsegett a naptól átlangyult habokkal, hogy lehetetlen volt a hivogatásnak ellene állani. A hölgyek valamennyien mind lerakták lepleiket, s aztán csintalan játékot üzve, kergetőlőztek a nagy medenczében; maga a bűbájos Kalme, mint egy élő márványszobor oda állt a szökőkút sugara mellé, s karját feje fölé emelve, engedé a kristálygyöngyöket vállain végig peregni.

Halandó szeme nem láthatta ezt a képet: az istenek pedig hadd lássák! és irigykedjenek.

«No micsoda bolond ez már megint!» mondá Damokos Tamás. Ne sikoltozzatok annyit a lovam körül, mert még lefordulok róla. Ne nyulj hozzá te menyecske, mert megrug! Egyszer csak felugrott a lova, s ő keresztül esett a

fején. Szerencsére csak a kosár oldalába ütötte a homlokát. Aztán nagyon elbámult, hogy olyan szűk lett egyszerre a láthatár. Kereste Mikóujvárát: az már nem volt ott; hanem a menyecskék sikoltozása folyvást hallható volt most is.

Már csak még sem állhatta meg, hogy a kasnak a fonadékán ki ne tekintsen, hogy mi lett a lovával, a melyikről leesett? S akkor egyszerre előtte állt az a látvány, a mi csak az olympi isteneknek való. Észbontó, szívbetegitő látvány. A hol az üdvösség és az elkárhozás összetalálkozik. Az örvénynyé vált mézcsepp!

A mythoszi regét látta maga előtt, Anadyomene születéséről, a mint a nereidák vállaikra emelik a tajtékból született Dionét, hogy hosszu, aranyba játszó hajfürteit, a mik lebontva végig omlanak az élő márványon, illatos olajjal bekenjék. Egyik nimfa a tenyerével befogta a szökőkút csövét s az elszorított víz sűrű permetegekben lövell szét a tenyere alól a csoportozat feje fölött, a mire, a mint a pálmafák közül kilövellő rózsaszin alkonysugár rásüt, félkerek szivárvány tündérkerete támad körülötte, maga a medencze vize a szétterülő olajtól gyöngyházszinben játszik. Kép csupa ragyogásból, fényre festett fény, a minek közepette csak a szökőkutat elfojtó bizbariba néger rabnő jaspis szobor alakja fekete. A vidám, csintalan női kaczaj s a fülemüle csattogás egymásba vegyül: közbe egy-egy hárfahur pendül s a megzavart víz habja locscsan, dallamos lubiczkolással.

— Ne lássam ezt az álmot! sóhajtá erényes elborzadással Tamás. Soha sem vitte őt arra a lelke, hogy asszonyok után leskelődjék. Sybaritának, mohamedhivő töröknek való ez. «Nem akarom látni! Más álmot akarok látni!» S hogy annál biztosabb legyen magáról, a két kezével eltakarta a szemeit és hanyatt feküdt s aztán csak a fülei hallották még a dévaj kaczagást, a csalogány czuppogását, a habok locscsanását. Rá tudta magát kényszeríteni, hogy ujra elaludjék. Kevés ember tette volna ezt meg az ő helyén.

Ámde az ébren látott tünemények az álom országába is utána találtak: ha elfutott előlük, eléje kerültek. Pedig olyan jól elbujtatta magát: egy nagy kőkoporsó födele alá. Itt csak nem lelnek rá. A dal, a kaczagás hangja ugyan ide is lehatol hozzá; de legalább sötétségben van.

Csakhogy egyszerre az a kőkoporsó elkezd átlátszóvá lenni; kristálylyá lesz a födele, keresztül láthatni rajta. Most látja már, hogy hová jutott? ott van a török szultán szeráljában, annak a legbelső háremében: a fehér márvány fürdőteremben, a minek a falai arany betűs alkoránmondásokkal vannak teleírva.

Egész serege zsibong ott a háremhölgyeknek: tánczolnak, dalolnak, vízben lubiczkolnak, hintán himbálódnak, hegedülnek és tamburáznak, egymást narancsokkal hajigálják.

A világ mindenféle szinű hölgyei vannak ott, fehérek, feketék, sárgák, olajbarnák, aranyozott és karmazsinra festett szemöldöküek, kék, fekete és zöld szemekkel, selyemsárga, sáfránveres és koromfekete hajzattal. Valamennyien mind tudják, hogy ő ott van, egy férfi, lezárva kristálykoporsóba. Körültánczolják nevetve, gúnyolódva; kinálják csemegékkel, gyümölcsökkel, habzó serlegekkel, még ajkaik mézével is: tudják, hogy nem nyulhat hozzá, nehéz ez a koporsófödél. Csak azért ingerkednek vele, hogy a tehetetlen kínlódásában gyönyörködjenek.

— Pokol tüze emészszen meg benneteket! mormogá magában az álomlátó.

— Tüzet kivántál? Ha csak ez kell, az is meglesz.

Nagy hirtelen oda hoznak eléje egy roppant nagy medenczét, aranyozott vörös rézből, a min virágok vannak kiverve kék ezüstből, fehér aranyból. Ez a medencze tele van parázszsal. Odahelyezik a kristálykoporsó mellé: olyan közel, hogy a kisugárzó meleg süti az orczáját.

— No már most mi lészen ebből? dörmögi a fogai közt.

Az üstre valami tömjénformát hintenek, a miből egyszerre nagy fehér füst támad, a mi eltakar mindent.

— No ezt jobban is szeretem, mondja magában.

De a füst nem soká tart, nagy zsivaj támad: «jön az aszszeki szultána! A padisah kedvencz kadinája!»

A füst kétfelé vonul, mint egy kárpit.

Most száll le a szultána a negyven márvány lépcsőn a nagy fürdőtükörbe, melybe két óriási márványoroszlán okádja a vizet.

— Vakulj meg két szemem! nyögi az álomlátó. Mert nem elég, hogy látnia kell az eléje szálló alakot, hanem még rá is kell ismernie. Az ő felesége ez, az ő Ilkája! Nem! Csak volt az övé, most már a szultáné, pogány török császárnak a rabfelesége.

Óh mi irtózat ezt látni! Azért hozták ide őt ebben a kristálykoporsóban, hogy ezt meglássa. Pokollá akarták tenni az életét. Csak legalább ne mosolyogna ez a nő! Ne mutatná ragyogó orczáján, hogy szépsége vásárra bocsátásában diadalát találja. Pedig hiszen ő az! Nincs másnak ilyen arcza! Csak legalább arczát takarnátok el! Dobjatok rá valami fátyolt.

S az álmodónak csak kivánni kell, mindjárt beteljesül.

A rabnők előhoznak egy kis szelenczét, abban van egy arany fátyol. Az egész nem nyom talán többet egy aranynál.

Egy nehezék arany olyan finommá ellapítva, hogy egy egész emberalakot képes tetőtől talpig eltakarni, mint egy palást.

De ez a finom, vékony aranylepel úgy odatapad minden tagjához, mintha semmi sem volna rajta, még az arczvonásai is mind oly hiven kitünnek alóla: az maradt a ki volt; csak egy élő aranybálvány lett belőle, a ki mozdul és jár.

S hogy még feszesebben álljon rajta az aranypihe: a derekára övet körítenek.

De nem is öv az, hanem egy olvasó, csat helyett a közepén a feszület van rajta.

— Távozz tőlem sátán!

Ez meg épen hivogatás volt. Az aranyozott túlvilági alak ismerős mosolylyal jön hozzá közelebb s meg nem állhatja, hogy mikor őt meglátja ebben a zárkában, fel ne kaczagjon rajta. A kaczagástól szétreped az arczán az aranyfüstlemez s most már egész mivoltában látja őt maga előtt.

Az ő Ilkája az, nem más.

Ha most megölhetné! Csak ez az egy vágya.

A fantóm leveszi derekáról az olvasót. Tán imádkozni fog, keresztyén módra?

Dehogy azt cselekszi! Sőt inkább letépi az olvasóról az egyes szemeit a rózsafüzérnek s aztán szemenkint belehajigálja a parázszsal telt füstölőbe s a fejével bólint hozzá: «Ez a miatyánk! Ez a hiszekegy! Ez az Ave Mária!» s aztán tovább megint szemenkint: hiszekegy! úr imája! üdvözlégy!

A tűzbehajított golyócskák izzóvá lesznek ott, s mint megannyi haragvó angyal szeme, úgy sugárzanak a szentségtörő arczába, a ki egyre nevet és bólintgat.

Az álomlátó szeretné ledobni magáról azt az átlátszó koporsó-fedelet, s aztán beletemetni abba a tűzbe azt a bűbájos vétkezőt, a ki minden mozdulatával, de minden szempillantásával őt öli meg ugyanannyiszor. Hanem hát a koporsó födele olyan nehéz, hogy azt egy Toldi Miklós sem tudná ledobni, az ő kezei pedig olyan gyöngék, hogy csak egy kosár födelét sem birnák fölemelni.

Az a sok rabnő, milyen dévajul kaczag ott köröskörül!

Az utolsó szem is lepergett már az olvasóról: csak a feszület maga maradt még meg a zsinóron. A csábalak most azt is odaveti a tűz közé.

A zsarátnakon izzó felfeszített alak a halálkinoktól látszott vonaglani; Damokos Tamás a megváltónak minden végmondását hallani véli, mik a keresztfán haldokló ajkairól aláhangzottak; düh és keserüség szállja meg idegeit; izmait, inait emberfölötti erőkitörésre feszíti; sikerül ledobni magáról a nehéz koporsó födelet, s azzal odaugrik

a rézmedenczéhez, a parázstól izzóhoz, az olvasó gyöngyöktől ragyogóhoz s felragadva azt két sámsoni öklébe, a fogantyúnál fogva, odazúdítja: — — igen is az egész nagy kosár tulipánhagymát Kálme asszonyság és lubiczkoló rabnőinek a nyaka közé. . .

A fürdő hölgyek e tulipántos felköszöntésre, de még inkább az égből cseppent férfinak a látására iszonyú sikoltozásnak eredtek, s nosza rejtegették az arczaikat a tenyereikbe. Csak Kalme nem takargatta a képét szeméremrejtő kézzel, hadd égjen azon a haragnak lángja teljes lobogásában!

— Fogjátok meg a vakmerőt és korbácsoljátok halálra! kiálta istennői durczával, félig befont hajtekercsét ökölre szoritva, mintha az is korbács volna. Mire a rabnők csoportja nagy sivalkodással rohant rá Tamásra minden oldalról.

Az pedig csak állt ott, mint Lót felesége, sóbálvány korában, elámulva s azt sem tudva, égen jár-e, vagy a földön? Vajjon ez is álomlátás-e még?

A dévaj mænadsereg körülfogta, üstökébe kapaszkodtak, karjait hátra csavarták, s ő csak állta mindezt csendesen, mint a megbénult, a ki se kezének, se lábának nem tudja hasznát venni. Azt is eltűrte, hogy az egyik hölgy hajából kitépett selyemszalaggal a hátrafacsart ökleit egymáshoz kötözze. Hanem a mint az a feketebőrü leánycseléd egy irgalmatlan nagy bőrkorbácscsal reá rohant, egyszerre visszatért a szivébe a lélek; nagyott sikoltott, szétszakítá az öklére tekert selyemszalagot, s azzal hirtelen nyalábra kapta a fekete rabszolgálót, mint egy gyermeket s a fejét a hóna alá fogva, annak a lábszáraival, mint két céphadaróval, úgy szétverte az egész rátámadó asszonynépet, hogy mind elfutott az a bokorba; végre pedig a verekedő eszközül használt szerecsennőt visszadobta a vízmedenczébe, s akkor aztán oda állt annak a szélére s kevélyen kifeszitve széles mellét s megrázva büszkén felemelt fejét, így szólt a kadinához:

— Én nem vagyok gyáva rabszolga czenk; hanem igazi magyar nemes! Hivass ellenem férfiakat, hozzanak kardokat, vágjanak darabokra; de az én testemet korbácsütés nem éri, amíg élek!

A kadina elbámult a merész szavakon; ez a délczeg alak megigézte. Visszaemlékezteté azokra az őshonában lakó vitéz murtizigátorokra; akik közül soha még ellenség foglyul egyet sem ejthetett, mert mindegyiknek ott van az öve mellett a görbe kés, a minek a sarlóéle arra való, hogy ha nincs menekülése a hősnek, maga vágja el a nyakát. Ezek voltak az ő rokonai.

— Hagyjátok őt! parancsolá a hölgyeknek. Ne hívjátok az őröket. Magunk tartunk törvényt fölötte. Azt mondja, vitéz volt: megérdemli, hogy kard által haljon meg. Te, vakmerő férfi, most lépj be oda, abba a köskbe és várd el további sorsodat.

Tamás megfordult s bement a czifra nyári lakba, anélkül, hogy csak egyszer is visszafordította volna még a fejét.

Kevés idő vártatva utána jöttek az asszonyok; felöltözve és arczaik lefátyolozva.

Kalme maga felült a kösk közepén levő dívanyra; a többi hölgyek félkörben letelepedtek körülötte a puha szőnyegekre.

— Jőjj ide és beszéld el életed történetét; parancsolá Kalme Damokos Tamásnak.

A délczeg ifjú a rabszolga köntösben is daliás alak volt, s a nyomort is megaranyozza a büszke férfitekintet. A nők szeme mind rajta függött; de a ki leginkább el nem ereszté egy pillanatig is tekintete elől, az Kalme volt.

Mikor hazájáról s annak szabad népeiről beszélt Damokos Tamás, az asszonyokról, a kik a férfiakkal egy becsületben vannak, arról a titkos érzésről, a mi a magyar föld lakóját hazájához vonzza: hát akkor egy-egy elfojthatatlan sóhajtás támadt szavaira, és mikor leírta fogságra jutását, sok szenvedéseit, bizony könybe lábadt az asszonyok szeme: de valamennyié.

Még a büszke kadina is tenyerébe hajtá fejét, olyan nehéz lett az azoktól a regéktől, miket a rab vitéztől hallott.

— Megértők sorsodat; kimehetsz előlünk. Várd el az itéletedet.

Tamás elhagyta a kösköt, s aztán hozzálátott, hogy legelébb is azt a kárt helyrehozza, a mit bolond fővel a kertésznek tett. Kihalászta a tulipánhagymákat a vízből s gereblyével szépen elegyengette a dulakodás nyomait a virágágyak között: mire Kalme és asszonyai előjöttek a köskből, már helyre volt hozva minden kártétel.

— Hallgasd meg itéletedet: mondá Kalme kegyesen. Életedet meghagyjuk, sőt kemény sorsodat enyhíteni akarjuk. Tudd meg, miképen?

Kalme e szavaknál olyan közel lépett Tamáshoz, hogy a vékony aranyos fátyolon keresztül a forró lélekzete érte az arczát. Suttogva beszélt hozzája. Azonban Tamás minden szavára kemény, jól hallható hangon válaszolt, miszerint mindenki tudhassa, hogy ő igazjáratbeli ember.

— Te azt mondád, szólt Kalme, hogy minden iskolát kijárt, tanult, tudós ember vagy? Tehát írni is tudsz?

— Igenis, hogy tudok.

— Úgy van az az én hazámban is. A férfiakat mind megtanítják betüket írni: de a lányokat csak a betüket elolvasni. Azért én eltudom olvasni a mĕhdruli írást: de leírni nem tudom.

— Akkor mégis többet tudsz, mint én, mert én tudok ugyan írni és olvasni magyarul, meg diákul, egy kicsit görögül is; a góth betükhöz is konyítok valamelyest; de a mĕhdruli írásnak soha hírét sem hallottam, azt se írni, se olvasni nem tudom: mert azt az én hazámban nem ismerik.

— Ha olvasni nem tudod, az nem baj. De hogyha kezed járatos a toll, vagy a nád, vagy a karczoló tű, vagy az ecset forgatásában, úgy bizonyára egyik betüt a másikról le tudja másolni, ha eléd teszik.

— Az már meglehet. Azt mondom rá az egyszeri székelylyel: «még nem próbáltam, hogy tudok-e hegedülni? de meglehet, hogy tudok».

— Hát példaképen tekints ide. Kalme lecsatolta karcsu derekáról a karmazsinpiros marokin bőrövet, melyre domboru rajzokban mindenféle kacskaringók voltak aranyfestéssel formálva.

— Látod: ez a mĕhdruli irás. Ez egy mondat az alkoránból.

Annak a mĕhdruli irásnak (a mi a cserkeszeknél a nemzeti kalligrafia) betüi semmihez sem hasonlítanak olyan nagyon, mint azokhoz a zsinorkacskaringókhoz, a mik a magyar dolmányra elül-hátul felvarrva láthatók. Meglehet, hogy ha egy ilyen zsinóros magyar a cserkeszek közé tévedne, ezek annak a dolmányáról csodadolgokat tudnának leolvasni. Azért ezek az írásjegyek pompásan diszítik a préselt marokint, sokkal inkább, mint az arab, vagy akár a török talik irás betüi, vagy a tatárok szarkalábjai és az örmények szerteszétágazó ákombákjai.

— Le tudnád-e ezt erről az övről irni?

Damokos Tamás vállat vont. E bizony nem szentírás.

— Ha rávetném a fejemet, miért nem?

— No hát tartsd ezt az övet most magadnál, s rejtsd el egy múza-pálma fiatal hajtásának a közepébe. Mikor aztán holdvilág lesz, vagy pedig pitymallatkor, a midőn még mindenki alszik, vedd elő, s ezzel a hegyes késsel karczold fel ezeket a betüket, jobbról balra kezdve, ennek a kösknek a falára. A fal veres, a karcz fehér lesz, elolvasható. Holnap reggel lejön a murza ide, az abdesztán mosakodást végezni. Meglátja ezt a felkarczolt irást itt a falon. Közel légy akkor. A murza fel fog kiáltani: «Ki karczolta ezt az írást ide erre a falra?» Te akkor lépj elő bátran és mondd meg neki: «én karczoltam azt oda!» A többit azután várd be csendesen. Meglátod, hogy mi történik? Ha van bátorságod hozzá, megteszed; ha nincs, abba hagyod. Ha mersz a sorsoddal megküzdeni, kiállhatsz; ha

nem mersz, elbujhatsz. Én nem árulom el senkinek, ami itt történt. Hogy biztosságban légy, neked adom ezt a kis görbe késemet. Ilyent hordanak az én bátyáim maguknál, hogy a rabszolgaságtól magukat megóvják. Most pedig rejtsd el magad oda, ahonnan előjöttél.

Kalme ott hagyta Tamást a cziprusbokroktól rejtve s hölgyeivel együtt visszavonult a palotába, énekszó, lant, koboz elhangzott. Tamás visszafeküdt a kas alá s bevárta csendesen, míg az eunuchok őrjárata előjött, kinyitogatni a kertajtókat, hogy a kertészek, bosztandsik és izoglánok újra bejöhessenek. Mikor a bosztandsi basi előkerült, már ott találta a virágágyak között Tamást, gereblyézve.

— Csak látszik, hogy legszorgalmasabb valamennyi között az én Tamás szolgám.

Másnap kora hajnalban lejött a murza az abdesztán mosakodást végezni a kerti köskbe.

Tamás ott kapargatta a körtefák derekáról a tarjagot, s vizsga figyelemmel nézte a murza orczáját.

Hiszen tanulmányozásra méltó pofa is volt az: széles és lapos, nagy, kiülő ökörszemekkel, a mik egymáshoz igen közel állottak, a közbeeső orr azonban olyan pisze volt, hogy annál fogva ugyan nem lehetett volna őt vezetni. Ennélfogva aztán a szájának sokkal több hely jutott, mint a mennyi a szépségre megkivántatik, s hozzájárult még az a hiányosság, hogy a széles ajkon alig berzengett itt-amott öt hat szál bajusz, mint a kandurnál.

Azután, ahogy minden ilyen óriásnál szokott lenni, az érző idegei olyan lomhák voltak, hogy amíg a szemeivel valamit meglátott, nagy idő telt bele, hogy az arra támadt érzés az arczvonásaiban kifejezze magát, s az is olyan finta kifejezés lett, hogy a ránézőnek nehéz volt kitalálni, vajjon haragjában agyarkodik-e az most, vagy örömében vigyorog?

— Ki karczolta ezt ide a falra? ordítá Buzdurgán az ott kapargáló Tamásra, amint elébb a szemeivel megbámulta apróra a kacskaringós cserkesz írást, s aztán szét-

huzta a száját, fogait kivicsorítva (ki tudja, mosolygás-e ez nála, vagy emberevési szándék?)

Tamásnak bizony megrezzent az ina erre az ordításra.

— No csak ne szepegj! mondá neki Buzdurgán. Hiszen csak suttogtam most! Mászsz közelebb! Ki írta ezt ide a falra?

S a szemei keresztbe álltak, s a fogai csattogtak hozzá.

S hogy a rabszolga nem sietett elég gyorsan, kinyujtá eléje hosszú kezét s megfogta az orrát, annálfogva húzta közelebb.

— Milyen nagy orra van a czudarnak! Olyan mint egy vaddisznónak az orra.

Buzdurgánnak elég oka volt, hogy irigy legyen rá.

— No hát beleverjem az orrodat ebbe az írásba? Látod? vagy nem látod? Ki írta ezt ide?

Tamásnak eszébe jutott a kadina mondása: «ha van bátorságod, megteszed». De hát hogy ne volna.

Már is magasra emelte az orrát.

— Én írtam azt oda.

Erre a szóra Buzdurgán a két térdére tette a két tenyerét, így görbíté alá a hátát, hogy a nagy pofájával egyenesen szembe nézhesse Damokos Tamást.

— Te írtad ezt? Te magad? Nem hazudsz? Hát le tudnád ezt még egyszer írni?

— Le biz én.

Azzal Tamás fogta a kaparó-vasát s annak a hegyével rendén leírta az egész sort az út porondjába. Éleseszű volt: bár nem is értette a měhdrul írást, amit egyszer leírt, azt el nem felejtette.

Erre Buzdurgán murza akkorára feltátotta a két sor fogát, olyat ordított mellé, s úgy terjeszté ki a két karját, hogy Damokos Tamás most már csakugyan azt hitte, hogy meg akarja őt enni.

Ő pedig, a milyen gyors volt, mint a párducz, hátraszökkent, s kirántva kebléből azt a görbe kést, marokra fogta azt, s azt mondá a murzának:

— Meg ne gyalázz! mert elébb ezzel a késsel elvágom a torkomat.

Buzdurgán előbb megbámulta a görbe kést, s miután meggyőződött róla, hogy az csakugyan görbe kés, egyszerre rémületre hosszabbodott arczczal kiáltá, reszketőssé vált hangon Tamásra:

— Jaj fiam! el ne vágd a nyakadat azzal a késsel! Nem akartalak én bántani: csak meg akartalak ölelni. Ne félj tőlem, édeském, fiacskám. Kaftánt adok, salavárit adok, selyembe takargatlak, lépes mézzel etetlek, csak el ne öld magadat. Fiammá fogadlak, gyaloghintóban járatlak: olyan jó dolgod lesz nálam, hogy az édes anyádnál sem volt jobb. Ne bolondozz azzal a bicsakkal.

— No hát! mondá Tamás daczosan; mit akarsz hát velem?

— Megmondom egy szóval. Valamennyi rabszolgám közt legelsővé teszlek. Te parancsolsz valamennyinek, teneked meg senki. Akkor dolgozol, a mikor akarsz. Mindent tehetsz, csak el nem szökhetsz. Kapsz tőlem külön házat, a miben lakhatol; a hányszor ebédelni akarsz, csak küldj a szakácshoz! mit iszol? hozasd! Ha feleségre van szükséged, csak annyit mondj, hány kell? Még fizetést is adok, s azt, ha akarod, haza küldheted az atyádfiainak. Olyan jó dolgod lesz nálam, hogy soha többet a rongyos pereputtyaidhoz vissza nem kivánkozol.

— De hát most mégis szeretném tudni, hogy mivel szolgáltam én rá erre a nagy dicsőségre?

— Megérted fiam azonnal: csak nyisd ki a füledet és csukd be a bicsakodat. Ülj le ide mellém a fübe. Vigyázz, hogy meg ne csipjen a hangya. Hát azt tudod úgy-e, hogy én nekem van a leghiresebb bőrgyáram a világon. Az én bivalybőrömből késztik a pánczélokat, az én marokinomat viszik fejedelmi palotákba a frankok és egyéb gyaurok birodalmaiba, a kik lábas székeken ülnek, s a könyveiket beköttetik, épen úgy, mint az igazhivők templomaiba, a hol azokat szőnyegek gyanánt leterítik; az

én korbácsaim osztják az igazságot a jeges tengertől elkezdve a Verestengerig; az én bagariámmal gázolja keresztül a csikorgó telet a moszkó, meg a polyák; az én szattyánomat viselik a törökök papucsnak, az én kordoványomat a magyarok sarunak. — És ezért mégsem az én hirem a legnagyobb a világon: nem a «buzdurgán» név a legragyogóbb a bőrök között; mert van a csecsenczek közt egy bőrgyáros, a ki azokat a hires övöket és tüszőket késziti, a mik drágábbak az aranynál. Ez veszi el előlem az erzerumi vásárt, a hol az örmények, cserkeszek, oszszetek, mind csak az ő portékáját veszik. S miben áll a titka? Abban, hogy az ő bőreire ilyen szép kacskaringós irásban vannak aranynyal ezüsttel rajzolva, sajtolva alkoránból vett szép mondások. Csak ezért keresik őket olyan nagyon. — Csináltam volna én ezt már régen utánuk; de nem tudtam szert tenni olyan rabszolgára, a ki irni tudja a měhdruli ákombákot. Magam vittem annyira, hogy el tudom olvasni, de az olvasás meg az irás közt tudod jól, olyan nagy a távolság, mint a földön lépegetés, meg az égben repdesés közt. A gólya is lépeget a földön, mint én; de én nem tudok úgy repülni, mint ő. S hamarább meg tudnám azt tenni, hogy a két öklömmel ennek a pálmafának a derekából ilyen ákombákot csavarintsak, mint hogy egy nádszár hasitott orrával betüt kanyarítsak belőle. S ezek a murtizigátorok, a kik ezt az irást tudják, olyan kutyahitüek, hogy a mint egyet közülük a harczban vagy éjjeli megtámadásban elfogdosunk, mielőtt a lánczot kezére tehetnők, kirántja a görbe kését s elvágja vele a nyakát s azzal porba esett a pecsenyém. — Értheted már most, édes fiacskám, hogy milyen nagyon szeretlek én téged, azért, hogy el nem vágtad a nyakadat. Te tudod a měhdruli irást! Úgy-e bár, ezt tinálatok székelyeknél a medreszekben tanitják.

Tamás ráhagyta, hogy igenis: ott tanulta ő ezt a fehérvári fő-medreszben.

— Hát most te fogod nekem ezt az én irhabőreimre

írni! Hahaha! majd meglátod, hogy kiszorítjuk vele a csecsenczeket az erzerumi vásárból? Micsoda? Még Bagdadból is! De még Aleppóból is.

(Jól van, jól; gondolá magában Damokos Tamás; de majd mikor kisül, hogy nem tudok többet annál az egy mondásnál az egész mĕhdruli alkoránból, azt is csak úgy tudom, mint a tyuk az ábéczét!)

Hanem hát már benne volt. Uszni kellett. Hadd lássuk, mi lesz belőle?

Buzdurgán pedig nem tréfált: rögtön futtatá az izoglánjait a kastélyba, hogy hozzanak a számára pompás öltözeteket s nagy rimánkodásába került Tamásnak, hogy azt a gráczziát elengedjék neki, a mi együtt jár a turbánviseléssel: tudniillik, hogy a berberbasi simára leborotválja a koponyáját; jó lesz az így is.

Hanem egy különös kegyelmet kért a murzától, mikor a czifra ruhákat ráadták, a mi csupa prém és paszománt volt.

— Nem bánom: napestig kész vagyok a te bőrödre arany mondásokat festeni; hanem azután engedd meg, hogy este megint kijöhessek a kertbe dolgozni. Ez a munka én nekem a gyönyörűségem.

De még meg is dicsérte ezért a kivánságért a murza.

— Ember vagy fiam! Ilyen szolga kellene nekem sok. Látjátok ti többi kutyafülüek! Ez nem azt cselekszi, a mit ti, hogy a mint a muezzin estét ordít, rögtön abba hagyjátok a dolgot; hanem a mikor az egyik munkájába belefárad, akkor pihenésül a másikat veszi elő; estig betüket ír a szakmányban, este gyönyörüségből neki áll kapálni. Ne félj, fiam, megjutalmazlak. Te fogod jövendőben a vétkes, tunya rabszolgáknak a talpára leszámlálni a botokat.

Tamás köszönte szépen ezt a szivességet: nem kiván belőle.

— Nem kivánod? Pedig én azt gondoltam, hogy ez a legnagyobb gyönyörüség a világon.

Buzdurgán felvezette a maga kitüntetett rabszolgáját a kastély udvarára.

A nagy négyszögü tér, a mit a palota négy szárnya képezett, olyan tisztára volt gereblyézve, s behintve fehér poronddal, hogy azon még csak egy füszál sem volt látható; — a középső napkelet felé fordult részén volt a széles lépcsőzet, a min a palotába fel lehetett járni, s ennek a tornáczából indult ki a földszinten körülfutó folyosó, a melyen folyvást járkáltak alá s fel az eunuch őrök, kivont kardokkal. Mert azokon a vasajtókon belül, a mik e folyosókról nyilnak, dolgoznak azon a munkán, a mi Buzdurgánnak legféltettebb titka: a drága bőrök aranyozásán, virágokkal és betükkel itt festik azokat tele. Ezt a tudományt őrizni kell, nehogy megszökjék vele valaki. Azért is rendelte ide azokat a műhelyeket a murza, a saját palotájába, hogy hármas zár alatt legyenek s mindig az ő szeme előtt.

Olyan alacsonyak is a zárkák ajtajai, hogy közönséges embernek is le kell bukni, mikor rajtuk belép, maga Buzdurgán pedig épen csak négykézláb teheti látogatását, s mivel nem illenék, hogy ő fejet hajtson a rabszolgái előtt, annálfogva háttal szokott hozzájuk bemászni.

Damokos Tamást itt átszolgáltatá a felügyelő timárbasinak, lelkére kötve, hogy ezt a rabot nagyon megbecsülje, mert ez drága kincs.

Itt azután megtaníták Tamást, hogyan kell ecsettel a bőrre festeni az arany czikornyákat, aztán miféle tompa vésőkkel és fakalapácsokkal kell azokat úgy körülveregetni, hogy kidomborodjanak. Tamás egész nap ezt mívelte.

Este felé kezdte érteni, hogy miért vásárol a csizmadia szőlőt, mihelyt egy kis pénzhez juthat. Rettenetes dolog az, hogy az ember egész nap az előtte fekvő bőrt ütögesse kalapácscsal. Ennél sokkal kellemesebb a kertben kapálni.

Azonban hát ezért a munkáért jó ebédet adnak: pilá-

fot, szultánkenyeret, sorbetet is hozzá; a kadinának talán mégis jó szándéka volt, mikor erre feleszelte. Hátha ez lesz a kiszabadulásának az eszköze?

A mint egyszer a mesterségbe beleokult: próbának oda tettek eléje egy övnek hasított bőrt, hogy cselekedje rá azt a měhdruli mondást.

Ez nem ment olyan könnyen, mint az arabeszkek munkája; mert csupa kacskaringókból állnak a betük; de estig mégis csak elkészült meglehetős sikerrel.

Erre, a mint a muezzin a napot elbucsuztatta, bejött a mühelybe a murza.

Mikor az elkészített övet meglátta, nyalábra kapta Tamásnak a fejét s olyat csókolt az orczájára, hogy az majd megsüketült bele.

— Hiszen ezt gyönyörűen megcselekedted. Hohó! Hiszen ezzel mind leverjük az erzerumi vásáron a csecsenczeket. — Nagyon jól van fiam! Holnap mindjárt csinálj egy másikat, másféle szép mondással az alkoránból.

(Másfélével ám! gondolá Tamás. Ha tudnék másfélét! De ebből az egyből áll az egész tudományom a pogány szentirásból.)

— Nem, uram, ez még tökéletlen munka, kifogásolá a dolgot ravaszul. Nem vagyok vele megelégedve: kell hozzá egy néhány hét, a míg a kezem úgy belegyakorlódik, hogy olyan szépen megcsináljam, mint a milyen a mustrája.

— A mustrája? kérdezé a murza, s tátva feledte a száját bámultában. Hát hol láttad te ennek a mustráját?

Tamás csak most vette észre, hogy majd elszólta magát. Hanem aztán helyreüté a dolgot. Tudta, hogy hitetlenek ellenében a hazudás nem vétek.

— Hát biz én azt a fehérvári collégiumban, a muzeumban láttam.

Buzdurgán murza nagyot csóvált a hordónyi nagy fején.

— No, mihelyt betörünk megint Erdélybe, meglátoga-

tom azt a fehérvári nagymedreszt. De ott találjam ennek az övnek a mustráját! Mert ilyen öve csak az én feleségemnek van, a kadinának, s azt is a patyolat öltönye alatt viseli, hogy senki sem láthatja rajtam kivül. S ilyen öve van neki huszonnyolcz: a hold minden napjára más-más.

A murza nagyot fujt.

Tán csak nem fogott neszt?

Azt mondják a czethalról (a ki igen nagy állat), hogy ha annak a farkába beleütik a szigonyt, kell neki öt percz, a míg az értesitő ideg egész a fejéig küldi a tudósítást, hogy sebet kapott odahátul s aztán megint másik öt percz, a míg az agyából az intézkedő ideg visszaküldi az utasítást, hogy csapjon maga körül a farkával. — Ilyen czethal volt a szárazföldön a murza: a döfést megkapta a szigonynyal, de kell neki rá egy hónap, a míg féltékenynyé lesz miatta.

— No hát eredj most a kertbe kapálni.

Tamás lerakta a czifra ruhát, felvette a kertész-gunyát s kiment kapálni a kertbe.

A többi rabszolgák már akkor mind kitakarodtak onnan.

A mint Tamás a nagy vízmedenczéhez ért, a hol azt a furcsa álmot, meg azt a még furcsább valóságot látta, eszébe jutott, hogy megvizsgálja a muzapálmának azt az új hajtású levelét, vajjon nincs-e még ott a kadinának az öve, a mit tegnap odarejtett. A mint lenyult a levélgöngyöleg mélyébe, bizony a kezébe akadt a bőröv. Tehát nem jött el érte a kadina. Ebből baj lesz; mert a murza keresni fogja nála azt a bizonyos övet.

Hát a mint kihuzza azt és megnézi, akkor látja, hogy az egy egészen másszinű öv: a tegnapi karmazsinszinű volt, ez pedig égszinkék. Aztán a czifra mondás is egészen más betükből van összerakva rajta.

Tamás erre letört egy agavelevelet, annak a héjára felkarczolta a tövises hegyével az egész czifra mondást a kék övről, ezt azután nagy hamar visszarejté a muzapálma

hajtásába; s aztán az agaveleveléről mindaddig rajzolgatta a porondba a czikornyákat, míg könyvnélkül megtanulta; mikor a murza reggel lejött a mosakodásra a köskbe, már akkor ott gereblyélgetett Tamás megint. Innen aztán együtt tért vissza ismét a murzával a kastélyba a festőműhelybe. Ezuttal a tegnap betanult verset készítette ki egy darab ujdonat égszinkék marokinra ezüsttel.

Mikor a murza este bejött, s meglátta a kész munkát, majd a gerendába ütötte a fejét meghókonyodtában.

— Te! Damokos Tamás! Ennek a mustráját is a fehérvári nagy medreszben találtad?

— Ott biz én. Van ott a muzeumban ilyen huszonnyolcz; a hold minden napjára más-más.

— No! Ne lássam addig a mekkai kaábát, a míg a fehérvári nagy medreszt meg nem látogatom.

(«Én is ott leszek akkor!» mondá magában Damokos Tamás, elfelejtkezve rab voltáról.)

HOGY HOZZÁK TÁNCZBA A TÖRÖKÖT?

Hát ha csak felét megálmodta is Ilka asszony ezeknek a krimiai állapotoknak, akkor bizony (valljuk meg az igazat) elég oka volt neki siettetni a jó Damokos Tamásnak minél elébb való kiváltatását a keserves fogságból; mert nem tréfa dolog az, hogy igazhitű keresztyén ember minden nap pogány alkorán mondásokat másolgasson mĕhdruli irásban olyan mustra után, a mit a tatár murza legszebbik felesége rejtett helyen visel.

Sürgette is Ilka asszony a kiváltás dolgát, de az csak nem akart előre menni. Mintha valami titkos kéz, mihelyt meg van kötve a csomó, untalan eloldozgatná azt.

Egyszer aztán azt mondá Boldizsár bá Ilka asszonynak:

— No drága gyémántom, most már magam megyek fel Gyulafehévárra. Irj két levelet: az egyiket Akmet bégnek, a szultán tihajájának, a másikat meg Apor István uram-

nak, a te tutorodnak. A tihajának csak azt ird, a mit már máskor, hogy te bizonyosan tudod, szultán ő felsége, kinek Allah nyujtsa meg az árnyékát, azt rendelte, hogy a kapitányok rabváltsága kétezer arany legyen; ez készen is van nálad, azonnal elküldöd Perekopba, mihelyt Damokos Tamást oda kihozzák, oltalom-leveleket adván neki is, meg nekünk is, a kik a pénzt odavisszük. Több pénzed nincs, nem is szerezhetsz. Ennyi azonban készen áll.

Ilka asszony még hozzá akarta tenni, hogy odaadja bizony minden ékességeit, aranyát ezüstjét, marháit azon felül, de Boldizsár bá csak azt mondta, hogy «ne kinálj te neki egy batkával se többet, meglátod, hogy utána kap, esze nélkül, csak én beszéljek vele».

Mikor ez a levél készen volt, akkor azt mondá Ilkának:

— No már most édes ragyogó csillagom: irj egy másik levelet a te tutorodnak, Apor István uram ő kegyelmének is. Ezt majd én dictálom. Kezd el: «Kedves, egyetlenegy szeretett Pistukám!»

Ilka asszony földhöz csapta azonban a tollat, hogy a hegyével állt meg a padlóban.

— De már ilyen megszólítást csak nem irok ő kegyelmének!

— Jaj, édes tubavirágszálam: te csak a füleddel hallgasd, a mit én diktálok, de eszedben ne tartsd meg. Jaj de szeretem ezt a felgerjedésedet látni! Ha ezt Tamás látná, megenne örömében. De hát csak irjad te, a hogy én mondom. Én tudom, hogy miből lesz a gáliczkő? Megállj, majd új calamust csinálok, szép fáin irást tégy, a hogy az asszony-ember a szerelmesének küld érzékeny izenetet. De tán jobb is lesz, ha én magam elébb leirom azt a levelet; te aztán magadban lekópizálod; mert azt már látom, hogy ha fennhangon dictálom, megég az arczod a szégyennek miatta.

Tehát elkészité Boldizsár bá papiroson a levelet, a mi eképen szólt:

«Hála az egeknek, hogy a mennybéli gondviselés ismét

utat és módot nyitott a számomra, hogy valahára egymásé lehessünk. Az én uramat, a kihez a meghalt fejedelem erőszakosan kényszerített hozzámennem, de a kivel soha egy örömnapja nem volt életemnek, ellenben éjjelem-nappalom rosszabb vala a purgatoriumnál, elfogta a tatár. Mi nekünk kettőnknek ezzel nagy örömet szerzett. A mostani fejedelem bölcs akarata kegyelmedet rendelte el, hogy Damokos Tamás fogsága alatt az én tutorom legyen s a váramban lakjék. Ezzel csak a mi kölcsönös vágyódásunk érte el legkivánatosabb beteljesülését. Rettegek azonban azon gondolattól, hogy ha netalán a Damokos Tamás kiszabadulása által ezen mi édes boldogságunk megzavartatnék. Ő ha megtudna valamit, engemet talán még meg is ölne. Azért kérem kegyelmedet, vigye úgy az alkudozást a váltságdij iránt a szultán tihajájával, hogy sohase legyen belőle valóság. Mert ha esztendő egy nap elmulik Damokos Tamás elfogatása után, akkor az erdélyi törvények szerint a rab felesége elválasztatik tőle és bátran férjhez mehet. És így ilyenformán végre mi is egymásé lehetünk. Azért csak kérem igen szépen kegyelmedet, tartsa a tihaját mindenféle szép kifogásokkal, hogy esztendő egy napig megállapodásra ne jussanak. Akkor aztán beszéljen Damokos Tamással más, nem én. Mert a lelkem fáj miatta, ha ránézek azokra a genge kétezer körmöczi aranyakra, a kiket a bolond fővel rabságba szaladt vétektarisznya Damokos Tamásért kellene tatár fogára adnunk, holott mennyivel jobban eltudnók ezt mi a magunk örömére költeni! Milyen szép kamukabársony mentét, dolmányt tudnék én varratni kegyelmednek, tarka skófiummal! Milyen jó tokaji négy puttonyos aszuval traktálnám kegyelmedet, ha ez a pénz nekem megmaradna! Azért csak okosan bánjék el kegyelmed a tihajával, hogy ő rajta muljék el a kiváltás, ne mirajtunk. Addig is csókolom kegyelmednek a két piros orczáját százszor meg ezerszer igaz szeretettel.»

— No hallja kegyelmed, Boldizsár bátyám uram, mondá Ilka asszony, mikor ezt a levelet lemásolva, pennáját

kiverte az asztal széléhez, ha a miatyánkot, hiszekegyet és az üdvözletet visszájáról kellett volna elmondanom, (a hogy a gonosz boszorkányok cselekszik), nem került volna annyi lelki kinomba, mint ezeket a sorokat magam kezével leirni. Azonban az utolsó két sort nem is irtam ám le.

— De pedig azt is odaird, galambszálam! Mert együtt jó az, mint a csúz, meg a fogfájás. A nélkül nem valóságos ez a levél.

— De hogy irjam én le azt a szót «csókollak» egy idegen férfinak?

— Hiszen ne félj, soha sem kerül ez a levél Apor István uram kezeibe: sőt inkább visszahozom én ezt te neked, mihelyt elkészült vele a gáliczkő s akkor a tűzbe dobhatod.

— De én azt hiszem, hogy még a tintának is veressé kell válnia, mikor ilyen fertelmes mondást leir vele a toll . . .

— Ne féltsd te azt a tintát, angyalkám. Magam csináltam azt; nem veresedik az meg száz esztendő mulva sem, mert gumi arabikum van benne. Csak te rajzold oda még azt a két sort is szépen.

— No hát kegyelmednek a lelke rajta. De én tudom, hogy ha ebből valami bolondság lesz: hát én felhajtom ezt az egész kalamáris tintát s úgy ölöm el magamat.

— No csak ne tarts semmitől: minden bajt én vállalok magamra. Most pedig irasd fel az iródeákoddal erre a két kopertára a két urnak a titulusait: Akmet bégét magyarul; Apor István uramét pediglen deákul. Ez már ne legyen a te kezedírása.

Mikor aztán megkapta Czirjék a két levélborítékot, akkor egészen szépen megcserélte a leveleket, s az Akmet bégnek czimzett boritékba csúsztatta bele az Apor Istvánhoz irottat, ennek a borítékjába pedig az Akmet béghez szólót. Így pecsételte le mind a kettőt Ilka asszony pecsétnyomós gyűrűjével.

— Meglátod, hogy gáliczkő lesz ebből.

Boldizsár bá aztán azt tette, hogy kurtára nyirta a bajuszát, székely zekét, harisnyát, tört bőr-sarut öltött magára; nyakába akasztott egy zsiros szeredást, kölcsön kérte a legszélesebb karimájú viseltes kalapot az öreg gazdától s úgy ment fel gyalog Gyulafehérvárra, ott fűtől-fától kérdezősködött, hogy hol kapni itt meg a török basát? merre az a palota? Pedig jobban ismerte ott a járást, mint maga a bakter. Úgy tett, mintha nem tudna más nyelven, mint székelyül s a palota előtt strázsáló szász gárdistákat úgy agyba-főbe csókolgatta, hogy azok alig tudták a csákóikat helyreigazítani utána. Itt is kapott egy hátbaütést, ott is egyet, míg a sok hátbaütéssel végre csakugyan bebukott Akmet béghez; ugyan őrizve a kalapját a két kezével, hogy el ne maradjon tőle valahol.

— Hát kied az az Akmet basa? kérdé bebotorkázva.

A tihaja kicsiny, czingár emberke volt, sovány képű görögbe ójtott arabs.

— Látod; buksi!

— Aújnye! Nálunk mind azt mondják, hogy «török basa, nagy a hasa»; hogy maradt kied ilyen keszeg?

— Ne ugass, hanem beszélj, mit hoztál?

— Ejnye no. Soha sem láttam én még eleveny török basát: hadd nézzem ki elébb jól magamat, hogy elmondhassam odahaza a nagyasszonyomnak, miféle csudát láttam.

— Hát már nincs náladnál okosabb ember a Székelyföldön, te góbé, hogy téged küldtek ide?

— Van biz ottan, hanem azt okosabb helyre küldik.

— No hát ki küldött? mondd el.

— Hát ki küldött volna? Csak nem vetyegtem ide magamtul, mint egy goromba? Csak nem is a Herkópáter küldött. De meg nem is a vörös gárgyán küldött. Sem pedig a tarka Jeezus nem küldött kiedhez engemet talántán, vagy mi?

— Ördög bujjék a kelepelő nyelvedbe! Add ki már, hogy ki küldött?

— Hát nám mondom, hogy a nagyasszonyom küldött?

— Ki az a te nagyasszonyod?

— No te né! Hogy teszi kied magát, mintha nem tudná, hogy ki az én nagyasszonyom? Hiszen almjt küld kiednek egy paksamétát tülem, hát csak tudni kell kiednek, hogy ki irja ezt az instancziát?

— Óh te külüfejü! Már hogy tudnám, hogy ki írja hozzám a levelet, a míg fel nem bontom. Adsza a levelet.

— Hm. Nem addig van ám az! Mert hát két paksamétát hozék. Az egyiket az Están urnak hozám. Aztán a jobbikat a jobbik csizmám szárába dugám, a balabbikat meg a balcsizmám szárába dugám, s már most nem tudom, hogy melyik légyen a bal, melyik a jobb!

— Óh, hogy a ménkő csapogasson a két füled közé! hát nem tudsz olvasni?

— Hiszen ha olvasni tudnék, nem járnék gyalog, hanem beállnék püspöknek: hat lovon járnék.

— Add ide azt a két levelet! Majd megmondom én, hogy melyik szól nekem?

Czirjék nagy küzködéssel előkereste a két levelet a két csizmaszárból. Biz az nagyon egyforma volt mind a kettő: az ember megtéveszthette.

— De aztán ne a jobbikat vegye el kied magának.

Akmet bég kikapta a neki czímzett levelet Boldizsár kezéből, a ki egészen odaállt az orra elé.

— Jól van! Most állj oda az ajtóhoz és meg ne mozdulj! Befogd a szádat: ne fújd rám a foghagymás kolbásznak a szagát.

— Aújnya! Kied talán próféta epret evett, hogy még azt is kitalálja, hogy mit evett a székely ma?

És aztán a legegyügyűbb pofával támaszkodék neki az ajtófélnek s az egyik szemét be is húnyta, csak a másikkal sanditott a törökre, hogy mit fog az most mindjárt mivelni, ha azt a levelet (a mi nem neki van írva) elolvassa.

Akmet bég a diványon ült akkor, a midőn a levelet felbontotta, a két lábát törökösen maga alá szedve. A mint

elkezdte a levelet olvasni, egyszerre csak kirugta maga alul az egyik lábát, a mint tovább ment, menmeg a másikat; aztán az öklével taszította meg a levegőt, ahajt talpra ugrott; az egyik lábát felkapta a másik után s nagyokat dobbantott, hol a fejéhez kapott, hol a térdére ütött: az ábrázatjának a cserszine csokoládészinüre vált; elkezdett toporzékolni dühében. — Boldizsár csak nézte ezt nagy delectátióval, s aztán mikor látta, hogy nagyon ugrál a török, elővette a zeke ujjából a tilinkóját s elkezdett rajta kedélyesen furulyázni.

— Elment az eszed, kutyaszánkázta góbéja, hogy itt nekem furulyázol?

— Hát azt gondoltam, hogy a «boriczát» akarja kied tánczolni.

— Majd tánczoltatom én mindjárt a te hátadon a korbácsot, csak sokat mókázz velem! Micsoda bolond levelet adtál nekem? Hisz ez nem nekem szól.

— Nám mondtam, hogy ne a jobbikat vegye el kied! De hát az után kapkodott, a melyik zsirosabb volt.

— Hozd ide, hol a másik?

— Nem én addig, a míg az egyiket vissza nem adja kied.

— Itt van, kapd el! Aztán mondd meg az asszonyodnak, hogy az iródeákjára vágasson tizenkettőt, a miért a kopertákat elcserélte.

— Hát a volt a hibás? No mert már megijedék, hogy talán a szászok cserélték el a lábaimat, mikor ott aluvék Ebesfalván.

— Nesze most ennek a másik levélnek a kopertája; tedd bele az egyiket: ez szól az Apor István uramnak. De hazudj neki valamit, hogy miért van a koperta feltörve, mert ha megtudja, hogy én olvastam el a neki szánt levelét a nagyasszonyodnak, bizony olyan ötvenet csapat rád, hogy nem adod százért!

— Dejszen majd leragasztom én ezt fáinul, macskamézzel, hogy a bolond se látja meg. Azért nem muszáj hazudni. Soha sem hazudok én igazán. Ha peniglen észre-

veszi valamelyest, majd úgy megmagyarázom én azt neki, hogy soha sem érti meg. Ejnye no, hogy hát ez így el volt cserélve. Né! Már micsoda dolog ez hát? Ejnye Jézuskám. Haj, haj. No.

— Elmehetsz már Isten hirével! Mire vársz még?

— Hát csak azt instálom, hogy ha hazamék, s otthon majd azt kérdi tőlem a nagyasszonyom: «no te Palyn, hát kaptál-e egy pohár bort a basa urnál!» hát mit mondó legyek neki?

— Vagy úgy? Dörmögé a bég, s a tarsolyába nyúlva, oda dobott egy félpiasztert Boldizsárnak, a mit az elkapott a nagy kalapjával röptében. Itt van! Igyál rajta egyet!

— Hehéj! Hisz ez török pénz! Az apám látott ilyet, de én nem. Megér ez kétannyit, mint a fele! De biz ezt én be nem iszom. No ezt hazaviszem a gyerekeimnek, hadd tanuljanak meg tőle törökül. Adjon Isten kiednek basa uram ezer annyit, (de ne a mi zsebünkből). Áldja meg az Isten, jártában, keltében, minden maradékaival együtt; vigye szerencsésen a maga országába haza; adjon Isten kiednek bort, buzát, bölcseséget, jámbor csendes feleséget; jól szelelő pipát, vágott dohányt; megőrizze a rossz nyavalyától, ha pedig kiszólítja ez árnyékvilágból . . .

— Ha nem szaladsz mindjárt, rögtön elveszem a kalapodat! Riaszta rá Akmet bég a hálálkodásból kifogyhatatlanra, s ez a fenyegetés volt a legsikeresebb; Boldizsár olyan sebten ugrék ki az ajtón, úgy, hogy ha ide hátbaütésekkel igazították a bég cselédei, innen ki viszont üstökczibálással vezették; mert úgy szaladt, mintha lopott volna. Azonban a nagy húsz fontos kalapjával úgy talála fejbe ütni egy goromba csauszt, hogy az összenyaklott alatta, a kapuban útját álló szász alabárdosra pedig ráfogta a tilinkóját, a mitől az megijede, azt vélvén, hogy puska, s hátat adott. Mikor pedig aztán már egyszer Boldizsár kinn volt a piaczon, akkor abba hagyta a futást: a szájába vette a tillinkóját s nagy gyönyörüséggel billegette el

rajta azt a szép székely nótát, hogy «aluszol-e te juhász? Hej dehogy aluszom». Hagyták menni békén.

Nem is kereste ő aztán Apor István uramat azzal a czigányutczára szaladt levéllel, hanem iparkodék minél hamarább kívül kerülni a sánczkapun, nehogy felismerje valaki, s aztán hazafelé vette az útját: nem is igen sietvén vele; még három napra való kolbász volt a szeredásában.

No, hanem az szép találkozás volt, a mi erre következett Akmet bég és Apor István között! Én nem tudom, mert nem voltam ott; de csak elképzelem, hogy mikor a nemes úr szokás szerint délután ellátogatott a tihajához, a kinél mindennapos volt fekete kávéra, hogy micsoda szemekkel nézett az rajta végig.

— Ejnye de szép dolmányod van, joldás (pajtás)! Kamuka bársony, úgy-e? Szeretnél úgy-e, egy egész kaftányt is kamuka bársonyból? Skófiummal kivarrva, úgy-e? Az lehetne szép! Az illenék jól a termetedre!

Apor István nem gondolt egyebet, mint hogy Akmet bég a nagy barátság jussán őt egy díszkaftánynyal akarja megajándékozni.

— Hát a tokaji bort szereted-e, joldás? — Azt a négy puttonyost! Az lehet valami jó! Magam is megiszom, a mikor nem látják.

Apor István szentül azt hitte, hogy Akmet bég most mindjárt előhoz egy olyan faedényt, a miről a magyar azt énekli, hogy «aszuszőlős átalag, jaj de régen láttalak!»

— Hát a szép menyecskét szereted-e, joldás? Az olyan menyecskét, a ki szalmaözvegy; a kinek van ura, csakhogy hátul köték a sarkát és nem jöhet haza? Szeretsz-e kecske lenni a káposztás kertben? szeretsz-e macska lenni a tejfeles fazék mellett? Hej te Apor István! Azt nézem én ki a te két szemedből, hogy te nagyon szereted a szépet!

A főúr valósággal azt hitte, hogy ez a török úr most valami okos dologban töri a fejét. Ez az ő gyönge oldala.

Akkor aztán kiverte a pipájából a hamut a bég, s fel-

hörpenté a kávéja maradékát s odahajolva a joldásához, azt sugá neki a fülébe:

— No hát nem eszel belőle. Mert én ezelőtt egy órával indítottam el a lovas stafétát tatár Krimiába, hogy hozzák ki a rabságból Damokos Tamást Perekopig; elfogadtatik a kinált váltságdij érette: kétezer arany! a minek egy tizede az enyém, két tizede a kháné, a többi a murzáé. Egy hónap mulva otthon lesz a várában Damokos Tamás.

Apor István uram boszusan gondolá magában: ugyan ki lehetett az a gézengúz, a ki ezt a dolgot így megkonfundálta? S hogyan lehetne ezen még becsületesen fordítani?

Nem iszol te abból a tokajiból!

A tutor nem értett belőle semmit. Nem kapta ám ő azt a levelet, a mit a bég elolvasott.

Boldizsár bá pedig csak úgy harmadnapra vetődött haza gyalogsorban Mikó-Ujvárra.

Ilka asszonynak már akkor a kezében volt Akmet bég válasza a levelére (azt lóháton hozták), a miben értesíti a nagyasszonyt, hogy elfogadtatik a kinált váltságdíj, csak küldje minél előbb Perekopba: ott átadják az urát érte.

Jaj, milyen nagy örömsirással fogadta Boldizsár bát a szegény jó asszony! Hogy megölelgette! Majd hogy a kezeit is meg nem csókolgatta: «olvassa kegyelmed a tihája levelét!»

— Tudom én, édes mézem, mi van benne? ha nem olvasom is; — én pedig visszahoztam neked azt a másik levelet, a minek megirása neked annyi sírásba került. Tedd el, össze ne tépd. Majd ha Damokos Tamás előkerül: sokszor elővegyük s nagyokat nevessünk rajta!

MUNDUKA RAVASEL.

Nem telt bele két hét, hogy Apor István uram vágtatva jött öt lovas hintóval Mikó-Ujvárra s még a dobogó hidon elkezdett valamit kiabálni, de a mit csak akkor értettek meg, mikor a várudvarba érkezve, ujra kezdte.

— Itt a kezemben a fetva! Hozom haza Damokos Tamást! Meg van már Damokos Tamás! Örüljön, örvendjen kegyelmed Damokosné asszonyom! Jön már az ura! Én hozom a szabadságát!

Olyan nagyon kiabált, hogy az ember azt hihette volna, hogy már ott hozza valahol a Damokos Tamást a saroglyában.

— No no! Mondá erre Boldizsár bá. «Lassan a testtel!»

A szegény Ilka asszony is nagy örömre volt gerjedve, a a mint azt a zajt meghallotta; kivált mikor Apor István azt a függőpecsétes fetvát megszünt lobogtatni a kezében s kiteríté az asztalra, s ő aztán meglátta benne azt a sok török szarkalábat, de a miknek közepette piros tintával pingálva maga a név ugyan olvasható vala: Tomasius Damokos de Newtood.» Ez már itt van!

«Itt van már a mi Tamásunk.» Mondá Apor István s olyan ragyogó orczával tekinte Ilka asszonyra, hogy az szinte kísértetbe jött, hogy kezet nyújtson neki hála fejében, hanem Boldizsár bá egyet olyat nézett rá, hogy elment a kedve a kézszorongatástól.

— Itt biz' a «rák a levélben», mondá Czirjék; de nagy út az odáig, a míg azt megkapjuk. Hadd tegyek csak egy pillantást ebbe a tarkafirkába.

Mint a féle ezermesternek, törökül is csak kellett neki tudni.

A míg pedig azt az irást (visszájáról) kisilabizálta, sok fejcsóválást mívelt azalatt.

— Sok teketória jár ám még ezzel. Azt értém meg

belőle, hogy a Tamást csak Perekopig hozzák ki s nekünk kell odáig elküldenünk a kétezer arany váltságdíjat. Azután, hogy ezzel a fetvával két embernél több nem utazhatik. Annak sem szabad a kardon kívül semmi más fegyvert vinni magával, se puskát, se pisztolyt.

— Jól van, jól, mondá Apor; de ellenben meg van hagyva mindenütt a bégeknek, agáknak és hoszpodároknak, hogy egyik várostól a másikig hat fegyveres lovast adjanak egy csauszal együtt kiséretül a pénz vivőinek; hol pedig veszedelmes az út, a hegyek között, s félni lehet a hajdemákoktól, ott még azonkívül tizenkét fegyveres plájászt.

— Csakhogy tudom ám én jól, hogy mennyit ér azoknak a spáhi uraknak, meg a plájász ficsóroknak a védelme valami igazi veszedelem idején, jobban rá merném én bizni magamat az én hóka lovamra, meg a kovás puskámra, mint arra az egész kiséretre.

— Már pedig az így van elrendelve. Ez kötött marschruta: ettől el nem szabad térni.

— Hát hiszen majd kifundáljuk a dolgot; csak hadd gondolkozzam rajta egy cseppet; mert nem tréfa dolog ám kétezer aranynyal, puska, mordály nélkül keresztül-útazni Moldvaországon.

Ilka asszony pedig jaj de szerette volna, hogy nyomban repültek volna Perekopba.

— Hát csak egy kis útravaló pogácsáról, elemózsiáról is kell gondoskodni. Mondá Boldizsár bá.

Ilka asszony rögtön futott az övéről lekapott kulcscsomóval, kiadni az éléstárból a szakácsnak: süssön mindenfélét az utazóknak.

— Várj csak, galambocskám, majd én leszedem a sonkákat a füstölőből; mondá Boldizsár bá, utána sietve nagy készségesen, s mikor aztán egyedül voltak a kamrában, azt mondá: «nem akartam az előtt a másik előtt szólni; de én nekem most épen eszembe jutott az a mese a révészről, a kinek egy folyón egy farkast, egy kecskét,

meg egy káposztát kellett átszállitani, még pedig úgy, hogy egyszerre csak egyet szállíthatván át a lélekvesztőjén, az alatt a másik parton vagy a farkas meg ne egye a kecskét, vagy a kecske a káposztát. Hát most én is ezen tusakodom ám magamban. Mert ha én most magam megyek el a pénzzel, s itthon hagyom a várban Apor István uramat: akkor együtt marad az innenső parton a farkas a kecskével, ha pedig ő rá bizom a pénzt, hogy vigye el Perekopba Tamást kiváltani, akkor a tulsó parton lesz a kecske a káposztával!

— Ejnye! Kegyelmed mindig a legrosszabbat gondolja az emberről.

— Ez az egy virtusom van, a miért szeretem magamat.

Midőn azonban déli harangszóra az ebédnél összegyülekezének, az étkezőben Boldizsár bá, szokása szerint, leghamarább érkezvén meg, hogy a háziasszonynak a leves kimérésénél segítsen, s a kenyérfelszelést másnak ne engedje, akkor Ilka asszony így beszélgetett hozzája:

— No lássa kegyelmed, hát a mesebeli révész mégis csak kitalálta végtére, hogy mi módon szállítsa át a farkast is, meg a káposztát is egyik partról a másikra, a nélkül, hogy valamelyik a másikat megegye. Az imént nyilatkoztatá ki Apor István uram, hogy ő semmi módon el nem engedi magától vétetni azt a szerencsét, hogy kegyelmeddel együtt menjen Moldvába, a pénzt elvinni az én lelkem uramért. És így már most a farkas is, meg a káposzta is együtt mennek, a kecske pedig itthon marad.

— No ha azt mondta Apor István komám, akkor hát neki osztom a zuzáját.

(Jaj, de érteni kell ám ezt! Mert hát itt mi nálunk az a szokás még mai nap is, hogy mikor azt a drága jó lúdgégés * levest kiosztják, annyi szerecsendiót reszelnek föléje, a mennyi elég egy magyarnak, hát még azon feljül a

* Hát ezt ki tudja, hogy mi?

mi aprólékja van a kácsának, lúdnak, a májával és zuzájával együtt, szintén felosztják a tányérokba, a nélkül, meg paprika nélkül nem volna igazi a leves.)

(Hanem aztán megint van egy magyar példabeszéd, a mi azt mondja, hogy «hamis a zuzája!» Valakit a lúd zúzájával megkinálni, gyönge czélzásnak vétetik.)

No de annál többet ittak azon ebéd alatt Damokos Tamás uramnak a boldog kiszabadulásáért! Elfogyott egy veder bor az asztalnál, s az inasok nem győzték a lengyel meggyvizes karcsú palaczkokat ujra töltögetni, a miknek a tartalmát kotyogtatva kell inni.

Ilka asszony tudatá az útra kelendő uraságokkal, mi mindenféle drága elemózsia van összehalmozva a számukra az útra. Azt elvinni magát kell egy fogadott mokány ló.

Ebéd után aztán Apor István uram, meg Czirjék Boldizsár hadnagy kiülének a szakállszáritóra pépányozni. A boros veder ide is utánuk kivánkozott.

— Hát holnap reggel korán hajnalban útrakelnénk Ojtoz felé. Mondá Czirjék Boldizsár.

— De má minek mennénk mi Ojtoz felé és nem Gijmesnek? veté ellen Apor István uram, mikor az először is nagy kerülő; háromszor annyira van a határhoz és négyszer annyira Jászvásárhoz, mint ha Gijmes felé mennénk ki; másodszor, a míg a gijmesi szorosban a székely határőrség strázsál, addig Ojtoznál, a hires Rákóczy várat a török tartja megszállva, annál kell kéredzkednünk.

— Aż ám, mert nem kellett volna a várőrségnek épen akkor szedni széjjel a puskáit, tisztogatás végett, mikor a törökök megrohanták a várat, hogy aztán egyet se tudjanak lőni.

— No de már az megvan. Az a vár most a töröké.

— Hát az nem baj. Legalább a mint előmutatjuk a fetvánkat, azonnal kapunk kiséretül hat szpahit, a ki elkoczog velünk Bakuig.

— De miért mégis az a nagy kerülés?

— Hát csak egy szót mondok, s az elég lesz, «Munduka Ravasel».

— A rablóvezér?

— Elég jó hire van, mindenki ismeri a nevét. Ha magát az érdemes personáját senki se tisztelheti is, mert a zsiványkodásánál fekete álarczot visel.

— Nagyobb annak a füsti, mint a lángja.

— De én a füstjét sem szeretem, (hogy töltené vele a poklokat). Azt azonban bizonyosan mondhatom, hogy ez a martalócz most az egész hajdemák csapatjával ott kóriczál a gijmesi szoros körül s lesi a Bakuba menő vásárosokat.

— Kitől tudja ezt kegyelmed?

— Hát kitől mástól, mint az oláh-csügödiektől. Mert a gijmesi határon két falu áll egymással szemben; Magyar-Csügöd Erdélyben, Oláh-Csügöd Moldvában; csakhogy a Magyar-Csügödben csupa oláhok laknak, az Oláh-Csügödben pedig merő csángó magyarok. Ezektől kaptam az értesülést.

— Hát akkor jól van. Akkor menjünk Ojtoz felé, mondá Apor István; megadva magát ennek az arguválásnak.

De nagyon szeget ütött a fejébe Boldizsárnak ez a gyors engedékenység. Mi lehet ennek a köpenyege alatt?

Kezdte már bánni nagyon, hogy egy pillanatra hűtelen lett ahhoz a virtusához, hogy a legrosszabbat teszi föl az emberről, s elmondta a maga kedves komájának az igazi okot, a mért nem akar a rövidebb uton menni ki Moldovába. Hogy minek beszélt neki Mundukáról?

De annyira csak még sem birt skeptikus lenni, hogy gyökeret hagyjon verni a lelkében annak a gyanunak, hogy előkelő magyar főur, az Apor familiából, a melynek minden tagja dicsőséggel és becsülettel halmozza el azt az Attilával egyidejű ős székely nevet: egy «Apor», a kinek ha a nevén kívül semmije sem maradt, még akkor is gazdagabb egy oláh hospodárnál, hogy az képes legyen valami oly árulást elkövetni, a minek a szégyenét az Olt vize se mossa le róla! Hogy az titokban összeszövetkezzék

egy oláh rablóvezérrel. Nem! ilyen rosszat már csak még sem tudott róla föltenni.

Mert nem vette számításba, hogy nagy ördög az a szerelem. A kit annak a bögölye megcsip, kirug az minden hámból: még a becsület hámjából is. Hogy a ki úgy meg van bolondulva egy szép asszonyért, annak semmi se lehetetlen, mikor arról van szó, hogy azt a más kezéről elszakithassa, magához köthesse.

No, hogy ez egyszer ilyen jóhiszemű volt Boldizsár bá, annak majd megadja az árát keservesen, ő is, meg más is.

A mint ennek a beszélgetésnek vége volt, Apor István uram nagyot nyujtózkodott s azt mondá:

— Ejh, de kegyetlenül ellakám vala! Egy siket fajdot megettem majd egészen, a mézesmálit meg nem is számítottam, hány kupával csuszik le? A «tálbansült» kissé kövér is volt. Csak a hátamba ne álljon a csömör a sok mindenféle jótól! Nem fog ártani, ha egyet lovagol az ember az erdőben. Hátha csapázás közben még egy vad koczát is elejthetnék.

Boldizsár bá ráhagyta, hogy no hát lovagolja ki azt a nagy evést-ivást, ha máskép nem bir vele.

Apor István aztán előhozatta a paripáját s kilovagolt a várból; csatlóst sem vitt magával.

De olyan soká kimaradt a főur, hogy estére válván az idő, Boldizsár bá nem győzte tovább várni: lefeküdt, elaludt.

Azonban oly imette szokott mindig aludni, hogy a mint a hidon meghallatszott a hazatérő főur lovának a dobaja, rögtön fölébredt rá, s meg akarta tőle kérdezni, hogy ugyan talán eltévedt az erdőben valahol s talán egy egész vaddisznókondát hoz magával haza a cserkészetből? Azonban az a nagy lárma, pofozkodás, a mit a lováról leszálló főur elkövetett a cselédség között oda lenn az udvaron, aztán meg a pitvarban, végig a tornáczon, eléggé fölvilágositá őt az állapotokról. Úr uram ámbár csak egyedül jött meg,

mégis hozott haza egy disznót. Nyilván folytatta a szomszédban a kupák ürítgetését, s ilyenkor aztán jobb kitérni az utjából, mert belevész ez még az útfélen álló ártatlan kőszentbe is.

Azonban ismét lefeküdvén a hárságyra, nagyon roszszakat álmodék Boldizsár bá; elannyira, hogy mikor fölébrede, s felnyergeltetvén a paripákat, mindent elkészíte az útra, a mokány lovat is megterhelte az elemozsinás tarisznyákkal, a pénzes turbát pedig felcsatolá erősen a saját lovának hátára a nyereg mögé; hát e közben, folyvást a rossz álmait magyarázgatva, az a furcsa bogara támadt, hogy hátha most már csak azért is Gijmes felé venné az utat?

Hej ha ez után a bogár után indult volna, az nem vezette volna őtet ezuttal valami gonosz büdübe.

De nem akart most már az utitársával e miatt ungorkodni.

Lett arra alkalom a nélkül is.

Mert a mint Apor István uramba lelket lehetett verni, hogy felöltözék és elkészüle az útra: Boldizsár bá majd a falnak esett, mikor meglátta őt előtámadni granát szinű karassia posztó-köpönyegben, ezüst gallércsattal és az alatt karmazsinpiros kamuka-dolmányban, arany sujtással.

— Hejhej! Kegyelmes komám, lakodalomhoz öltözék kegyelmed! Kár lesz ez a czifra öltözet erre a nehéz útra.

— Az nem a kendtek gondja! förmedt rá a főur. (Mikor nagy crapulája volt, mindenkit «kend»-nek tractált.)

— De az én gondom is, mert ha így meglátnak bennünket az oláhok útközben, mind azt hiszik, hogy herczegek vagyunk s rézgaras helyett aranyat várnak tőlünk fizetésképen.

— Hadd várjanak! Én fizetem! horkantott rá Apor István nagy kevélyen, a tarsolyára csapva, hogy csak úgy csörömpölt. Lássák, hogy urakkal van dolguk.

— Hát jól van, akkor én is felveszem a parádés ruhámat; nekem is van veres dolmányom, granátszin köpenyegem. Különben azt hiszik, hogy én kegyelmednek az inasa vagyok.

— Kend pedig csak maradjon a kékbelijében! toporzékolt rá mérgesen a főur. Kendnek abban is jó!

Czirjék nem veszekedett vele. Hiszen úgy se vette volna fel az ünneplő köntösét. Jobb az ilyen útra a jó báránybőrrel béllelt dóka, meg a nagy kerek köpönyeg brassói posztóból.

Még az elindulás előtt lejöve hozzájuk Ilka asszony, a két kis fiát is lehozva az ölében, hogy búcsút vegyen az útrakelőktől s mindenféle izeneteket kössön az emlékezetükre, a miket azok az ő szerelmes urának átadni el ne felejtsenek, még a két kis poronty is küldött egy-egy üzenetet az apának; a kisebbik az igaz, hogy nem többet, csak annyit, hogy «pá-pá!»

Még azután is, hogy eltávozának, sokáig lobogott utánuk az a fehér kendő onnan a vár erkélyéről, üdvözletet, áldást küldve a vándorok útjára, a mit a hátratekintgető Apor mind a maga számára foglalt le, ő válaszolván az üdvözlésekre, vitézi módon kivont kardjának megvillantásával. S mikor így hátramaradott visszaköszöntgetni, olyan édes volt, mint a reszelt füge, midőn megint oda rugaszkodott Boldizsár bá mellé, akkor mérges volt, mint a fias ménkü.

De úgy látszik, hogy Ilka asszony áldásai nem igen érték őket utól, mert a mire Kézdi-Vásárhelyre értek, Apor István uramnak a lova mind a négy patkóját elvesztette. Ott meg kellett hálni s az egész lovat ujra megvasaltatni. De még más időhaladék is támadt. A török azt rendelte, hogy a ki valamely szoroson ki akar menni Erdélyből a Havasalföldre, annak el kell magát látni paksussal; még pedig a brassói tanácstól, mert a mostani nyomoruságos időkben a háromszéki királybirákat mind rabszolgaságra hurczolták. Ki menjen hát Brassóba?

— Lóduljon be kelmed hamarjában! Mondá Apor Czirjéknek.

— Én? Brassóba? A szindikushoz paksust kérni? Inkább szunyogot nyuzni fanyelű bicskával!

Tehát Apornak kellett beugratni a teherhordó mokány lovon. Csak másnap estére került vissza.

Két napot tehát már eltarisznyázának az úton, csak harmadnap reggel indulhattak neki az ojtozi szorosnak. De az is nagyon szakadozott utazás volt; nem mintha valami veszedelem állt volna a vándorok elé, sőt inkább a nagyon is barátságos fogadtatás miatt. Végig kellett menniök a hosszú Nyújtódon, a Damokosok eredethelyén s az Aporok mostani birtokán, ott egyik kastély a másikat éri, valamennyiben mind atyafi lakik, annak a portája előtt meg csak nem lehet úgy elhaladni, hogy az ember be ne térjen egy szóra; ilyenformán Bereczknél tovább megint nem juthattak naplementig s csak negyed nap láthatták meg a szép Rákóczy várat az ojtozi szorosban. A többi szép, nagy, erős várakat mind elpusztították a mongolok, a kik erre vonultak ki, a Rákóczy vár akkoriban még új vár volt.

Itt már aztán kezdődött a török világ. A két vándor úrnak meg kellett mutatni az igaz járatbeli voltuknak minden bizonyítványait a parancstevő aga előtt, a ki megfeketekávéztatván őket, a fetva értelmében rendelt melléjük hat darab szarácsit, régi, kanóczos puskákkal, aztán meg tizenkét szál oláh plájást, a kiknek a salláriumát előre mindjárt le is fizették.

Mindezek egész Oknáig voltak fogadva, a mi a legközelebbi határszéli város Moldovában, alig egy jó hajtás az ojtozi Rákóczy vártól hegynek lefelé.

Idáig csinált út volt egész a határig, régi várak romjai a hegytetőkön; kallók, ványló malmok, kásatörők, fűrészmalmok, ércz-zuzók az Ojtoz folyam mentén, bekerített szilvások, a szép kőházak körül, az oláh határon egyszerre mindez megszünt, az út nem út többé, csak görge-

teg kövek végtelen vágánya, csupa fenyőerdő minden egész az ösvény martjáig; csak a bemeszelt fák mutatják, hogy merre kell tartani a haraszt lepte bozótban: itt-amott a tisztáson egy pakulár-gunyhó, mellette egy szénaboglya, felpóczkolva egy terebélyes fa tetejére, néhol a nappal is sötét mély útban egy kiálló sziklán látszik egy sok ágú keresztfa, melynek minden oldala tele van irva cyrill-betükkel. Ott valami gazdag bojárt vertek agyon a zsiványok: annak az emlékére emelték azt a hirmondó keresztet az utódok.

Egy helyen ezt az útnak csufolt járókát egy meredek palakő-sziklapadmaly annyira odaszorítja az Ojtoz folyamhoz, hogy a lovagoknak magában a mederben kell csülökig gázolni. A palakőréteg amfitheatrum alakban karéjt fog, a miben a folyó fennakad; ezt meg azután mesterségesen összébb vonja valami cziklopsi kőrakás: úgy látszik, hogy ez is valami hajdankori agathyrz munka, a mikből azután a meggyüjtött vizet, ellenséges berohanás idején a támadók fejére zudíták. Azóta senkinek sem jutott eszébe ezt a védgátat egészen elrontani, s az most is ott állt, szinig megtelve vízzel, a meredekebb partjairól hosszan libegett alá a tavak zöld «úszszakála», a csendesebb öböl rejtekében pedig felverte a vizi tök, meg a békakorsócska, széles gömbölyű bőrleveleivel.

Itt csak egyesével lehetett haladni a karavánnak.

Elől ügettek a plájások mokány lovaikon, középen a két utazó magyar uraság, hátul a hat török szarácsi.

Mikor a palakő-padmaly mögül kikaptattak a nyilt térre, hát egyszerre a közeli erdőből sűrű puskaropogás üdvözölte a karavánt.

Embert ugyan nem talált a golyó, hanem azért tökéletes lett az ijedtség erre az orvtámadásra. A plájások egyszerre mind hason feküdtek a földön, hogy még tanunak se lehessen őket hívni: ők nem láttak semmit; a szarácsiak pedig megfordították a lovaik fejét s hátrafelé gyorsan elszeleltek.

S akkor egyszerre nagy ordítozással rohant elő az erdőből minden oldalról a hajdemák sereg: lehettek negyvenen-ötvenen. A ki a parancsot osztotta közöttük, az egy magas, veres köpenyeges alak volt, fekete selyem álarczczal, az arnót harámbasák módjára öltözve.

Boldizsár bá mindjárt kitalálta, hogy ez a Munduka Ravasel. Ilyennek irják le, a kik vele találkoztak s élve megmenekültek a körme közül.

Ennek ugyan a torkába jöttek, mikor épen ki akarták kerülni. Valaki elárulta neki az errefelé választott útjokat.

Apor István uram erre a rémségre azonnal vitézül kardot rántott, s neki rugtatott — a hátrafelé vonulásnak, a merre a szarácsiak is elinaltak.

Egynehány handzsáros hajdemák ugyan eléje kapott a siklán keresztülszökdelve s elállta az útját, hanem ekkor Munduka Ravasel dörgő hangon kiálta reájuk, hogy szikla és erdő viszhangzott bele:

«A vöröset hagyjátok futni, csak a kéket gyilkoljátok agyon.»

Boldizsárnak valami világosság lobbant át az agyán erre a szóra: nem erre való volt-e az a pirosba-veresbe való öltözködés?

Hanem e fölött nem sok ideje maradt elmélkedni, mert egyszerre több puska ropogott körülötte s ő észrevette, hogy lova megrogyik alatta. A lovát sebesítették halálra.

No innen most nincsen menekülés.

Apor István már messze elrugtatott a veszedelem helyéről, a nélkül, hogy a kardját csak egyszer is összecsapta volna az önként utat nyitott rablókkal, s még csak hátra sem tekintett; Boldizsár magára volt hagyva, egyedül. S bár legalább a puskája lett volna vele.

A lova csülkeire rogyott alatta, három golyo is találta szegény párát. Csak nagy ügyességének köszönheté Boldizsár bá, hogy maga is a lova alá nem szorult, de kétfelé vetett lábakkal szépen talpon maradt s kiszökhetett a

kengyeleiből, mielőtt a rablók az üstökébe kapaszkodhattak volna.

Nem volt itt meggondolásra való idő annyi sem, mint egy ménküecsapásnak századresze. Előtte az egyedüli szabad tér, a mély vizgyüjtő tó, abba ruhástól, köpönyegestől bele! Csak azután, mikor odalenn vala a biztos vízfenéken, akkor kézdett el azon gondolkodni, hogy de mi lesz már most? Itt már volt rá egy kis ideje.

Élni kell! Ez volt az első thesis. Ez volt a feladat. A «quis? — quid?» — «ubi?» meg volt állapitva. De «quibus auxiliis?» Ez várt még megoldásra. Micsoda segitséggel?

Kik vannak itt? Nagy viz. Nymféa bokrok a víz alatt, leveleik fölötte, jó árnyék, rengeteg sok pisztráng.

Megvan!

A köpönyegét kikapcsolta a nyakából s víznek ereszté.

Hallotta jól, odafenn hogy biztatták egymást a rablók, «a mint felbukik, lőjjed!»

«Csak te lőjjed!»

Annak a köpönyegnek a belső zsebében volt egy jó nagy darab kolbász. Azt a pisztrángok rögtön megsejtették s prédálni kezdték. Ettől a víz szinére emelkedő köpenyeg olyan rángatózásba jött, mintha igazi ember volna alatta. Hangzott is rá a puffogás és a köpönyeg nem egy golyót kapott. Hanem az azért csak úszott és rángatózott tovább, míg belekerült a folyam árjába s akkor aztán haladt a víz sodrában.

Hanem hát ez jó volt a köpönyegnek; de a gazdájának odalenn a víz fenekén lélegzeni is kell.

Az is mind kitelik a maga emberségéből. Itt van a hosszú törökmeggyfa-pipaszár, a mit az ember az övébe dugva visel, annak az egyik végét a szájába dugja, a másikat felereszti a nymféa bokrok közé s olyan szépen elpipázgatja azon keresztül a drága jó levegőt, hogy csupa gyönyörűség a dolga.

Hallgatta, hogy mit beszélnek odafenn.

— Hozd utánam ezt a turbát Zernyestre! parancsolá a vezéri hang.

«Ahá! Zernyesten lakol! Tehát erdélyi ficsór vagy?»

Ezt jó volt megtudni.

Azután még egy kis érthetetlen szóváltás volt s arra a távozó dobaj jelenté, hogy a rablók tovamentek.

De azért Boldizsár bá csak nem hagyá el a maga kényelmes buvó helyét. Azt mondá: fürödjünk, ráérünk; urak dolga ez.

Élt a gyanuperrel, hogy a rablók hátrahagytak egy pár őrt, puskával a lesben, a ki arra vigyázzon, hogy nem bukkanik-e fel a víz fenekéről az ezermester? hátha nem halt meg igazán? s csak a köpönyege lett agyonlőve?

S nagyon jól sejtette. Két martalócz ott hasalt a parti föveny-bokrok között s ott őrizte a tavat.

Boldizsár bá pedig őrizte a tó fenekét. Hanyatt feküdt és levegőt pipázott.

Egyszer a két rabló megunta magát s elkezdett ümmögni, vartyogni, mint a béka.

— Ahá! gondolá Boldizsár bá. Az apádat tedd bolonddá! Azt gondolod, nem tudja a székely, hogy a béka nem lakik olyan vízben, a hol pisztrángok laknak?

Ezzel árulták el épen a rablók a jelenlétüket.

Ekkor aztán ő talált ki a számukra valami ravaszságot.

Volt neki egy vitézkötéses süvege nyestből: azt nem vesztette el, mert jól a fejébe volt szorulva. Leszakította róla a vitézkötést, s aztán felbocsátá a víz szinére.

A mint a süveg felbukkant, egy lövés eldördült, a víz nagyot csattant a marék göbecstől, a mi érte.

Erre a közelebb álló martalócz el kezdett kaczagni.

— «Sus ki! de ne lú!» (Tréfásan: süsd ki, de ne lőjj!)

— Nem ember volt, csak süveg, mormogá amaz távolabbról.

— Bizonyosan elvesztette, s most jön fel.

— Pedig szép süveg, nyestből van.

— Piros bársony a csákója.

— Boglárt is látok rajta.

— Ki kellene halászni.

— Tudsz te úszni?

— Tudok, de nem merek; mert még nem próbáltam.

— Gázolj be érte, majd én fogom az üstöködet.

Ráállt a másik.

Ennek az egyiknek még toltve volt a puskája.

Boldizsár bá megvárta szépen, míg az egyik rabló neki vetkőzik, a másik meg kötelet köt amannak a derekára, hogy így a víz fölött tartsa, s aztán ketten egyesült erővel kihalászszák a drága szép süveget.

Ekkor aztán Boldizsár bá hirtelen felrugta magát a víz fenekéről, kiszökött a partra, felkapta a rabló töltött puskáját, a mi a falnak volt támasztva. Az pedig ijedtében háromfélét gondolt: ha a pajtását elereszti, az a vizbe fullad, ha megrohanja Boldizsárt, az a kardjával levágja, ha pedig szaladásra veszi a dolgot, a saját puskájával lelövi.

Az utolsó esett meg rajta.

A parton maradt rablót Boldizsár keresztül lőtte; a másiknak elég volt a vízbe fulni; azt elvitte a folyó.

Ekkor aztán megcserélte a ruháit az áldozatul esett ellenfelével; a kardját is annak az oldalára kötötte, evőeszközeit is a csizmaszárába dugta, a hosszú haját levágta, s aztán beledobta a vízbe.

Maga pedig felvevé a megölt rabló puskáját és szeredását, hálákat adott az Istennek a megszabadulásért s azzal nyakába vevé az erdőt.

S ugyan okosan tevé, hogy hamarosan végzett: mert alig volt annyira a sürüben, hogy a fák eltakarták, a midőn látta, hogy jönnek ám fáklyákkal az eltávozott rablók egész csapattal vissza, és hálókat hoznak magukkal. Ezek ki akarják őtet halászni! Jó volt felváltatni magát.

Munduka Ravasel pogány káromkodást mivelt, mikor a két otthagyott őrt nem találta sehol. Esküdözött, hogy mind a kettőt felakasztatja, amint kézre kapja. Neki is inditá a fáklyásai egy csapatját, hogy hajtsák fel az erdőt

a helybenhagyottakért, s a hol megkapják, mindjárt fára húzzák.

— Ne te né! Bolondok! Mondá Boldizsár bá. Bizony még felakasztanának tolvajképen! Holott ha meg akartam volna halni, meghalhattam volna én ma már becsületes emberképen is. Nem úgy verik a czigányt.

Talált is nyomban egy odvas fát, a melybe bizton elbujhaték s annak a padláslikán keresztül gyönyörködheték benne, hogy verik fel a rablók az egész erdőt idefenn s hogy húzzák a hálót odalenn a tóban. Egyszer aztán a halászoknak meg van a nagy örömük: meglelték, a mit kerestek. Ruhája, kardja ugyanaz, még az ezüstnyelű étszerei is ott vannak a csizmaszárában. Azt azután nagy riadallal viszik el dorongokra fektetve, míg lassankint az utolsó fáklyafény is eltünik az erdők sötétjében, s a kurjantások hangját elnyelik a sziklák.

De azért csak akkor jött elő a rejtekéből, mikor már a bakőzeket hallotta rigyetni. Most már csakugyan nincs közel emberi fenevad.

Akkor aztán sietett erdőn, bozóton keresztül, a merre a vén Nemere ormait látta fehérleni a csillagfénynél.

Azt már megtette, hogy életben maradt.

«Hanem ez még kevés! Ez még semmi sem! Oda a turba a kétezer aranynyal. Oda van Damokos Tamás!»

A CSODATEVŐ KIGYÓKŐ.

A mióta útra kelének a követ urak, Ilka asszony minden este ott nézte a naplementét a vára erkélyén, ott várta, míg a csillagok feljönnek, számlálgatta magában, hány nap tölt le? milyen messze járhatnak már?

Egy ilyen szép estén aztán, valami hetednapra az elindulás után, egy magános lovagot lát bandukolni a vár felé vezető úton, a kinek már messziről virít a granátszin és

karmazsin öltözete. Épen olyan gunyája van, mint Apor István urammak. Vajh ki lehet?

A biz épen ide tart a várkapunak.

De nehéz arra ráismerni, mert a homloka és félszeme át van kötve kendővel, a mi erősen véres, a jobb karja pedig be van bugyolálva vastagon s a nyakába felkötve. Még mikor felvezetik a jámbor lovagot az úrasszony elé, akkor sem akar az ráismerni; még a szavának is alig akar hinni.

— Jaj, édes lelkem hugomasszony, nézze kegyelmed, micsoda állapotban kerültem haza.

— Az Isten szent szerelmeért! Kegyelmed az, Apor István uram? Mi történt?

— Jaj ne is kérdezze. Oda vagyok. Össze vagyok kaszabolva. A fejemet végig hasították, a jobb karomat összezúzták. Egy oláh kovács kötözte be. Most is zsindely között a jobb karom.

Úgy nyögött a főúr, s olyan vékony hangon beszélt, mint egy leégett ember.

— Kik? Hol? Micsoda? Kapkodott rémületében a szóhoz Ilka asszony.

— Hát az az átkozott Munduka Ravasel, meg a czimborái. Jaj, minek mentünk mi Ojtoz felé? Mondtam annak a bolond Czirjéknek, hogy rövidebb út lesz Gijmesnek. O vitt belé a veszedelembe. Meg is lakolt érte.

— Mi történt Czirjék Boldizsárral?

— Meglőtték, a vízbe fojtották. Jaj, nem tudok tovább beszélni. A fejem oda van. Fektessenek le. Azóta mindig lovon ülök. Mindjárt eléjulok. Majd holnap elmondok mindent.

A szegény megrémült asszony maga is segített a roskadozni készülő lovagot felkarolni s a szobájába vezetni. Maga húzta le neki a csizmáit; elkészíté a feje alját, ahová nagy keserves nyögések között lefekteté a halálra sebesültet; azután sietett a laboratoriumába: a rendes házi asszonynak abban az időben kellett ilyent tartani a háznál;

mert nem volt ám akkor se patika, se tilógus egész Kolozsvárig, magának a házi asszonynak kellett érteni a mithridatok és theriákok készítéséhez. Ebben járatos is volt Ilka asszony, s a mi csak életserkentő szer van a világon, azt mind előhordta a nyavalyás főúrnak, akit egész éjjel őrizni és ápolni kellett, mert a sebláz következtében egyre félrebeszélt és hadakozni akart: rablókra kiabált és az ágyat rugdalta. Reggelre azonban a hétféle balzsamoktól és julepektől lehetetlen volt meg nem gyógyulnia; úgy, hogy felébredvén, nyögdécselő szóval, meg-megszaggatva a fuladozástól, elbeszélheté Ilka asszonynak az egész történetet, elejétől végig, úgy, a hogy igazán megesett. Az ojtozi nagy vízfogónál hogy rohanta meg háromszáz hajdemákkal Munduka Ravasel az ő kiséretüket, mely vitéz ellentállás után keresztülvágta magát vissza Ojtoz felé. Ő maga a tutor úr négy hajdemákot a pokolra küldött, mikor a jobb karját összezúzták, akkor a balkezébe kapta a kardot, úgy harczolt tovább. Hanem a nyomorult Czirjék az ott veszett, mert keresztüllőtték s aztán beledobták a vízfogó tóba.

— Hát a pénz hová lett? kérdezé rémledezve Ilka aszszony.

— A pénz bizony! sápítozék a sebesült úr. Hisz az a legnagyobb veszedelem! Mindig mondtam annak a Czirjéknek, hogy ne a maga lova nyergére kösse a turbát, hanem az enyimre. Ime, én visszahoztam volna. De makacs volt; nem engedett. S ime ez lett a vége.

— Elvették a pénzt? Jézus, szent megváltóm! Mi lesz az uramból, ha nem viszik oda érte a váltságot!

— Dejszen, galambom, hugomasszony; a felől legyen kegyelmed nyugodt. Annak a pénznek elő kell kerülni! Ha az utolsó bogláromat eladom is; ha úgy koldulom is össze a Damokos Tamás váltságának ki kell kerülni. Eladunk mindent: gulyát, nyájat, még a rézmozsarakat is a bástyákról; de a Tamás váltságának össze kell kerülni. Mihelyt én az ágyat elhagyhatom: esküszöm minden szen-

tekre, hogy ez lesz a legelső dolgom. Ne essék kegyelmed kétségbe. Másodszor nem rabolják azt el tőlem.

De bizony nagyon is kétségbe volt esve Ilka asszony, a kezeit tördelve és zokogva járt fel s alá a szobáiban, felnyitotta a szekrényeit, halomra hányta a köntöseit; az arany-ezüst kincseit: még ma elviszi mind Brassóba, eladja a görögnek. Egyébre sem gondolt, mint hogy az elrabolt váltságdíjat a férjének újra kiteremtse, ha egy szál köntösben marad is miatta.

Dél felé azonban már annyira magához tért a sebesült úr, hogy egy gyámolító inas támogatása mellett átbiczeghetett az ebédlőterembe. Igazán: a pogánynak is megeshetett volna a szive, olyan nagyon tudott nyögni.

— Nincs nyugtom az ágyban! mondá Ilka asszonynak, a ki gyöngéd aggodalommal feddé, hogy minek kelt még föl lázár létére? Nincsen maradásom, a míg hozzá nem foghatok annak a váltságdíjnak a visszavivásához, a mit az a szerencsétlen Czirjék elveszített.

Ilka asszonynak azonban volt rá gondja, hogy a lábbadozó számára egy kis jó betegnek való csirkebecsináltat készítsen, a mi annak nagyon jól is eshetett.

— Két nap óta egy falatot sem vettem magamhoz! édes lelkem, hugomasszony. Ha egy szegény oláhasszony meg nem szán egy harapás mamaligával, éhen is vesztem volna. Mert mindenütt a hegyi útakon kellett menekülnöm a rablók elől. Szegény Czirjék! Mondtam neki, hogy ne menjünk Ojtoz felé. Ő félt legjobban a zsiványoktól s ő vezetett a fészkükbe. Csak már a pénzt ne vitte volna magával! Őtet magát bánná a szösz!

— De én bizony sajnálom szegény Boldizsár bátyámat, mondá Ilka asszony. Nekem nagyon kedves emberem volt, meg a szegény uramnak is. Úgy hozzá is vagyok szokva, hogy ime most is feledtemben neki is ide terítettem az asztalhoz, mindennapi szokás szerint. Szegény Boldizsár bá, ő sem iszik hát többet a kedves kupájából.

— Biz az már eleget ivott az Ojtoz vizéből. Halak prédája lett.

S még részletesebben elmondá, a mit látott, Ilka asszonynak; hogy annak már a hidegtől borsózott az egész teste.

Jó, hogy már felhozták azt a becsináltat.

Ilka asszony maga kötötte fel az asztalkendőt a tutor úr nyakába, sőt még a csirkehúst is feldarabolta a tányérjában, mivelhogy az a jobb kezét nem használhatta. Egy kis jó aszúborral is megkinálgatta: hadd jőjjön erőhöz. Semmi sem olyan jó orvosság a nagy betegnek, mint a tiszta jó bor. S minthogy a tutor úr nagyon beteg volt, annálfogva nagyokat is ivott ebből az orvosságból. Meg is használt neki. A két csirkéből főzött becsináltat mind elfogyasztotta. De még a leve is nagyon jó ám annak: a drága sáfrányos, petreselymes lé. Azt kanállal szokták megenni. Csakhogy az ember nagyon ügyetlen a balkezével, mikor kanállal dolgozik, mind félreöntözi a levet. Ilka asszony megszánta a gyámoltalant, fogta az egyik kezébe a tányért, a másikba a kanalat, s gyöngédeden megetette kanállal a kedves beteget, amitől az csak úgy éledt szemlátomást.

Hanem egyszer csak nagyot csuklik s hátrakapja a fejét az etetett lázár.

Ilka asszony azt hitte, tán egy csirkecsont akadt a torkán.

Nem biz az. Hanem amint Ilka asszony megfordult, s hátratekintett az asztal felé, hát ott látta Czirjék Boldizsárt ülni a szokott helyén, ahol fel volt számára terítve.

— Ejnye de hideg van odakinn! monda Boldizsár bá a tenyereit dörzsölve. Ugyancsak fuj a Nemere.

Ilka asszony csak kiejtett tányért, kanalat a kezéből.

— Minden jó lélek dicséri az urat!

— Ámen. Mondá rá a jó lélek.

— Boldizsár bá! Kegyelmed élő testben van itt?

— Csak hozzák azt a tokányt, majd meglátod, hogy nem vagyok lélek.

De bizony úgy megörült ennek a nyilatkozatnak Ilka

asszony, hogy minden tartózkodást félre téve, odarohant Boldizsár bához és a nyakába borult.

— Oh csakhogy kegyelmedet visszahozta a jóságos úr Isten! Hogy nem ölték agyon a zsiványok.

. — No — egy kicsit — talán mégis, dünnyögé Boldizsár bá s nagy flegmával elkezdett a késsel, villával dobolni a czintányéron.

Hanem Apor István uram háromféle szint is váltott ez idő alatt s alig akart helyrejönni a csuklásból.

— Hát nem lőtték kegyelmedet keresztül a zsiványok? kérdezé Ilka asszony; a hogy Apor István urambátyám látta.

— De ugyan keresztül lőttek, édes mézem.

— S azután meg a vizbe is fojtották.

— Az is igaz. Úgy van, a hogy István komám látta. Belém lőttek tíz golyóbist, s belé is fojtottak az Ojtoz tavába. Hanem azért se annyi ólmot nem ettem, se annyi vizet nem ittam rá, hogy most pogányul éhes és szomjas ne lennék. Azért csak hozzad azt a sóbanfőttet, tálbansültet, meg egy jó veder mézesmálit, hadd felejtsem el az én bajaimat. Látom bizony, hogy Están komám is kiheverte már a magáét. No engem, fogadom, még etetni sem kell, mint ő kegyelmét.

Apor István összeszedte magát az első meghökkenéséből s látva, hogy Boldizsár bá milyen igazi parasztikus mohósággal tehénkedik neki a felhozott ételnek, bele kezdett helyezkedni a kényelmetlen állapotba, hogy vele szemközt ülve maradjon, s a nyilazó szemeinek gunyos tekintetét nyugodtan kiállja.

Ilka asszony tétova tekintettel nézegetett hol az egyik, hol a másik férfinak az arczára, mintha kezdene a kettő közül valamelyiknek a szavában kételkedni. De még nem határozta el magát.

Boldizsár bá pedig sokkal praktikusabb ember volt, minthogy egy olyan thémát discussióba hozzon, aminek bizonyára asztalbontás lesz a vége; (minek előtte

az ebédnek vége volna.) Csak hadd folyjon le elébb a lakoma.

Ilka asszony ugyan nagy aggodalommal járogatott körülötte, kérdezgetve tőle, hogy hol van meglőve? nehogy a fájós helyén érinteni találja a kezével. Talán a mellén, vagy az oldalán? De Boldizsár bá' mindenre csak azt mondta, hogy «ühüm», a míg a szája tele volt.

Mikor aztán az utolsó falatot is lenyomtatta a kupa borral, akkor hátraveté magát a székében s elkezdte a török kése hegyével a hatalmas szép egészséges fogait piszkálni.

—Hát biz ez mind úgy történt, a hogy Están komám elbeszélé. A czudar hajdemákok elébb összelövöldözének, s azután a vízbe dobának. Nem is lett volna soha belőlem élő ember, ha ezt a gyűrűt az apám rám nem hagyta volna, a kinek még a szép apja örökölte ezt a hires Rapsonnétól; a ki nagy tündérasszony volt. Ennek a köve egy kigyókő! Nézzék kegyelmetek. Párja ez annak a kigyókőnek, a mit Bethlen Gábor dicső fejedelmünk a testamentumában különösen felemleget. Minden szerencséjét annak köszönhette. Az ilyent a kigyók fujják a királyuknak a fejére, s a ki ezt elkaphatja a kigyó-királytól, csodákat mivelhet vele. Már a nagy Theofrastus ismerte ennek a felséges tulajdonságait. Az ilyen kigyókő minden sebeket begyógyít, rögtön és azonnal: az eltört csontokat összeforrasztja s a golyókat a sebből kihúzza. Ime élő példa vagyok én magam itt. Még csak meg sem látszik rajtam, hol lőttek keresztül? De még ez nem minden. Még arra is használ a kigyókő, hogy ha ezt egy vízbe esett ember a szájába veszi: soha bele nem fullad a vízbe, ha egész nap a fenekén hever is: mert ez a kigyókő annyi életessentiát izzad ki magából, hogy a lelkét visszatartja. Ennek a segítségével maradtam élve. Így szabadultam meg a halálos sebektől, vizbefulladástól.

Hát biz ezt hitte, a ki akarta. De ellene mondani senkinek sem vala kedve. Ha lódit, ő lássa!

— Bizony olyan csodatevő kő ez, bizonyozék Boldizsár bá, tovább magasztalva a gyűrűje varázserejét. Kiállja ez a próbát akárhányszor. Merek rá fogadni, hogy ha ezzel a kigyókővel megérintem a szörnyűséges nagy mély vágást, a mit kegyelmed kapott, Están komám, a nagy dulakodásban, egybe összeforr az, a helye sem marad ott.

Apor István most vette csak észre, hogy micsoda veszedelmes tréfával szándékszik őt megkeríteni Boldizsár bá s haragos kemény hangon, mely az eddigi nyögdécselő nyöszörgéstől nagyon is elütött, eléje kezde vagdalni.

— Hagyja kend! Maradjon kend azzal az ostoba babonás hitével távol a testemtől. Felvilágosodott magyar emberek a XVII-ik században az ilyen bolondságot már repudiálják! Kigyókirályok nincsenek. Kigyókövek csodaerejében keresztyén ember nem hisz többé.

— Micsoda? Kiálta felugorva helyéről Boldizsár bá, s áthajolva az asztalon az átelleneséhez. Ezt akarja kegyelmed eltagadni? okosabb akar kegyelmed lenni a mi fejedelmünknél, dicsőült Bethlen Gábornál, a ki igaz kálvinista fejedelem volt? Meg akarja kegyelmed czáfolni Hatvani professort, a nagy astrologust? Látott már kegyelmed igazi kigyókövet? Valóságos igazit, a milyen az enyim? Ezt nézze meg jól!

De a míg gyűrűjét az öklével odatartotta Apor István uramnak az orra alá, egyszer csak lerántotta a fejéről a véres köteléket, a nagy sebtapasszal együtt, s ime — azon a magas homlokon nem látszott de még csak egy karczolás sem.

— No látja kegyelmed, hogy milyen csodát mivel az én kigyóköveni. Hogy begyógyította kegyelmednek azt a nagy vágást a homlokán.

De már ekkor a főúrnak nem volt több tréfálni való kedve. Kirugta a széket maga alól, s most már aztán a jobb karjáról is lerántá a zsindelyes burkolást s nagyot ütött az öklével az asztalra.

— No lám! Még az összetört karját is hogy meggyógyí-

tottam kegyelmednek a kigyókövemmel! dicsekedék Boldizsár bá.

Ilka asszonynak ekkor nyiltak ki egyszerre a szemei. Végignézett villámló két szemével Apor Istvánon. De olyan nézés volt az, a mi túltett minden fegyveradta seben: megölő, lesujtó tekintet egy asszony szeméből, a kinek olyan fegyvert adott a természet, a mi ellen semmi sem védelmez.

Apor István látta, hogy le van róla rántva minden álarcz, s a tettenkapott kalandor fogcsikorgató dühével rázta a felemelt öklét Boldizsár felé fordulva, a ki csendes nevetéssel tekinte szemébe. Azzal kirohant a teremből; de az ajtóból visszafordulva, rekedtes hangon hörgé:

«Megkeserüli még ezt ez a ház!»

*

El is vágtatott még abban az órában a négylovas hintaján, a melyen idejött, minden búcsúvétel nélkül: rengeteg haraggal és megszégyenüléssel.

A NÉGYEZER ÖZVEGYASSZONY OSTROMA.

— Most már mindent elhiszek erről az emberről! Lihegé Ilka asszony, reszketve a haragtól. Még kanállal eteté magát velem! Hogy forrna a torkán, mint Judásnak a mártott falat! Most már szentül hiszem, hogy összeczimborált a rablókkal!

— No, hogy épen megosztozott volna Mundukával, azt nem akarom állítani, hanem hogy ő igazította utunkba, arra a fejemet teszem, egyenesen azért, hogy szegény Damokos Tamás ott veszszen a rabságban s te özvegyen maradj.

— Mit teszek én most? Mit teszek én most? Töprenkedék Ilka asszony, kinek a lelki tusakodásban elsápadt az arcza s mégis veríték gyöngyözött rajta.

— Bizony nem tudom én édes hugomasszony. Vége az ezermesterségemnek. Az ezeregyediknél pauzál az eszem. Mert azt nem teszem, hogy panaszra menjek. Hová? Brassóba? a szindikushoz? inkább kis kutyát fésülni.

— Hát én tudom, hogy mit teszek!

— Ugyan mondd meg; testestül-lelkestül segitségedre leszek benne az utolsó körömszakadtáig.

— Köszönöm. Nem kell nekem ehhez férfi. Egy férfi sem kell hozzá.

— Akkor furcsa munka lesz az!

— Mert az Isten büntetése ez rajtam valóban mostan. Azért, hogy olyan kevély voltam; olyan elbizakodott voltam. Csak a magam bajára gondoltam, a másé után nem kérdezősködtem. Azt mondtam, nekem módom van, sok pénzem, ime én kiválthatom könnyen az uramat; a többi szegény árva özvegy ám lássa, mikor hogyan jut a maga legkedvesebbjéhez. Ime megalázott az Isten! Ledobott oda a többi özvegyasszonyok közé, a kiknek nincs miből előteremteni a rabságban sinylő uraik váltságát. Olyan lettem, mint az uram szegény társainak szegény asszonykái. Hát én most neki indulok és összeszedem valamennyi özvegyasszony van Erdélyországban, a kinek az ura rabságban sinylődik: magam köré gyüjtöm egész tábor számra, felviszem magammal, a hol az ország rendei tanácsot tartanak, az országgyülésbe: berontok közéjük a tanácsterembe, ki nem jövök onnan, míg nem határoznak; megszállom a fejedelem palotáját, ostrom alá veszem: ha rabságra adta férjeinket a fejedelem és az ország, most váltsa is ki őket egyszerre az ország és a fejedelem!

Boldizsár bá csak a falnak esett elámulásában.

— Oh te csodatevő asszonyi lélek! Milyen nagy világosság lakozik te benned! Hát persze, hogy ez a legegyszerübb dolog: olyan egyszerű ez, mint a Columbus tojása. A kiket rabságba ejtett az ország és a fejedelem, váltsa ki az ország és a fejedelem! De, hogy mindjárt tegye és ne halogassa, rontson rájok rögtön egy asszonyi tábor:

egy egész hadsereg a fogoly vitézek gyászbaborult özvegyasszonyaiból. Nagy gondolat ám ez! Soha én ezzel a magam tökkolop fejével erre a nagy szóra rá nem jöttem volna! Ez lesz jó! Ezt tedd meg! Neked sikerül az. Igazad van benne! Nem kell ide férfi! A férfi mind gyáva olyan nehéz csata előtt, a minek az asszony neki megy, s áttöri! Ne hallgass senkire: semmi csititásra. Bölcs dolog az, a mit művelsz. Ne hátrálj; ne engedj senkit szóhoz jutni. A ki itt okosan akar beszélni, az a bolond. Te beszélj, te követelj, csinálj csetepatét, a mekkorát csak tudsz, olyan patáliát, hogy hét országra szóljon! S a míg azt nem mondják rá: «deliberatum», ne tágíts helyedről. Ne ijedj meg senkitől! Senki haragos orczájától!

— Bizony nem én! Még a fejedelemtől sem! Azt meg fogja látni!

— Fogj hozzá; de mindjárt. Kezdd el itt Csikszeredán: ma heti vásár van. Eredj ki a piaczra a trombitásoddal és fuvasd el vele a «háromszáz özvegy tánczát» s buzdítsd fel szavaddal az asszonynépet. Mihelyt egy pár százan lesztek, indulj meg végig a székely falvakon, városokon: úgy fog nőni az a sereg, mint a hógörgeteg. Elég lesz az Deés városát megszállni, fogadom! De hogy mégis tudjad, hogy ha egyszer ottan lesztek, mit követeljetek: halld meg a tanácsom. Mert minden munkánál az az első dolog, hogy az ember megtalálja a fogantyúját, a minél megragadja. Aztán az is régi igazmondás, hogy «Kutya ugat, pénz beszél». Hiába minden decretum, deliberatum, articulus, pecsétes levél, ha nincs meg hozzá a felvehető pénz. De hát megvan. Azért tartsad eszedben. A mi dicsőült fejedelmünk, Bethlen Gábor, az ő emlékezetes nagylelkű testamentomában a sok egyéb legátumokon kívül magának Erdélyországnak, rendkívüli szükségekre nyolczvanezer aranyat hagyományozott. Ez a pénz ott fekszik az özvegy fejedelemnőnél, Lorántfy Zsuzsánna asszonynál, ki ezt a kerek summát mind ekkorig nem adta ki az ország rendeinek, azt vetve ellen, hogy hiszen nincsenek jelen

azok a rendkívüli szükségek az országban, a miket a bölcs fejedelem czélzásképen előre megjelzett. No hát most már itt van az a «rendkívüli szükség». Annyi sok tízezer magyarnak rabságba esése bizony nevezhető annak. Ezt követeljed hát. Parancsolja meg az országgyülés a fejedelemnek és az özvegy fejedelemnőnek... (igen is: parancsolja meg! mert az országgyülés az úr, a fejedelem pedig csak az ország választott első tisztviselője), hogy a Bethlen Gábor nyolczvanezer aranyát azonnal adják ki. Azt is pedig egyenesen a török szultán tihájának a kezébe tegyék le, nehogy kézen-közön még azt is elmundukázza valaki s akkor egyszerre az egész elfogott erdélyi sereget, vezérestől, kapitányostól mind haza fogják bocsátani. Egyébről ne is hagyj magaddal diskurálni. Igazságodban vagy, helyes úton jársz; győzni fogsz. Mentül elébb indítsd meg, a mit kigondoltál. A mit asszony kigondolt, asszony megcselekszi!

Ilkának sem kellett több buzdítás. Rögtön lovat nyergeltetett, magához vette az udvari trombitását s egyedül, minden más kiséret nélkül átlovagolt a csikszeredai vásártérre, a hol épen akkor sokadalom vala.

Ott a templom előtt megállva, megparancsolá a trombitásának, hogy fujja el a «háromszáz özvegyasszony tánczát».

Hires nóta volt ez akkoriban; akként keletkezett, hogy egy aranybánya összedőlt s egyszerre háromszáz bányamunkást temetett el halottul. Mielőtt a nagy szerencsétlenségnek hire futamodott volna, a bánya tulajdonosa, gazdag magyar főúr, pompás lakomát rendezett a kastélyában s arra felhivatta a háromszáz asszonyt, a kiknek a férjeik ott vesztek a bánya düledékei alatt, s fényesen megtraktálta őket; mikor aztán már jó kedvök lett a sertül, bortul, akkor megfuvatta a trombitásával az új nótát, a minek a láb alá való hangjaira a menyecskék tánczra kerekedtek, s egymással párjában ugyan rúgták a port. Mikor aztán legvigabban járták, a palota ura elkiáltja ma-

gát: «no még soh'se láttam háromszáz özvegyasszonyt egy rakáson ilyen vigan tánczolni».

Erre aztán egyszerre nagy sírás, jajgatás lett az elébbi víg vihánczolásból: a szegény asszonyok a táncz közben tudták meg, hogy özvegyek lettek!

Kegyetlen tréfa volt biz az attól a főúrtól, másféle mulatságot is találhatott volna ki magának. Ilyen volt az idő és az erkölcs.

Hanem a nóta maga elterjedt egész Erdélyországban s mindenütt úgy hívták, hogy a «háromszáz özvegy táncza».

Hej mikor ezt a nótát meghallották a rab székelyek asszonyai, de nem kellett nekik semmi magyarázat hozzá! Ilka asszony ugyan hatalmas dictiót fundált ki magában, a mit elmondjon az összegyült nép előtt. De nem lett abból semmi. Csak odáig tudta vinni, hogy «az én lelkem uram tatár rabságában . . . . .» ott egyszerre zokogásba tört át, s arra aztán valamennyi asszony mind rákezdte karénekben a sírást; s a sírás közben, mintha valamennyi mind egyszerre kitalálta volna azt a nagy szót, a mit el akart közöttük mondani Damokos Tamásné, sűrűn kiáltották: «menjünk! menjünk fel a dietára! a fejedelemhez! vezessen a főkapitányné asszonyom!»

Jámbor öregek, a férfi-székelyek oda furakodtak közéjük, hogy szép szóval, gyönge erőszakkal megmarasszák őket; de nem bírtak velük: «nem kell közénk férfi! Maradjanak kendtek itt a sutban! Jöjjön velünk, a hány özvegyasszony!»

Utoljára még a trombitásnak a kezéből is kikapták a tárogatóját s azt is kilökték a körükből, hogy még ennyi férfi se maradjon köztük; volt ott egy menyecske, a ki nagyon jól értett a tárogatófuváshoz, a háromszáz özvegy tánczának a nótáját is tudta, ez lesz a trombitásuk.

S aztán megindult a lavina. Lóháton és szekéren. Minden falu, minden város szaporította a sereget, mikor Deés felé közeledtek, már akkor egy tábor volt a Damokosné vezette asszonynép. Úgy, hogy mikor annak a közeledtét

meglátták a deési öreg toronyból, félreverték a harangot, hogy jön az ellenség. Iszonyú volt az a porfelleg, a mi a tömérdek szekér, s az előre vágtató lovas asszonynép nyomában támadt. A fejedelemnek jelenték a dolgot. Ő menten kiküldött egy lovashadnagyot egynéhány huszárral, hogy menjenek előre s tudják meg, hogy mi az? A hadnagy útban találta az özvegyasszonyok lóhátas előcsapatját; fekete zászlójuk volt, a végére békós lánez akasztva. Kérdésére nem egyen, de tizen-huszan felelték: «megyünk a fejedelemre, követelni a rabokat! Ha elvesztette, hozza vissza!»

A hadnagy lóhalálában vágtatott vissza a fejedelemhez, s elmondá nagy hült szájjal, hogy ugyan jön ám egy egész hadsereg a fejedelem nyakára, követelni, hogy a tatár rabságra esett harczosokat váltsa ki azonnal. Csak azt felejtette el hozzátenni, hogy ez a sereg csupa asszony. Vagy talán azt hitte, hogy csak az előcsapat az, s a mi hátul jön, az mind férfi.

Nosza a fejedelem sem vette tréfára a dolgot, hirtelen felpakoltatott; Deés városa nyitott város; azt nem lehetett megvédelmezni, úgy elvágtatott onnan, hogy meg sem állt Szamosujvárig.

Mikor aztán a rendek megtudták, hogy a fejedelem odább állt, maguk is azonnal, minden határozathozatal nélkül, befogattak a szekereikbe s utána siettek a fejedelemnek.

Damokosné, meg az özvegyek tábora már csak a hült helyüket találta Deésen.

«No jól van! mondá Ilka asszony; előlünk ugyan a világból ki nem futtok! Valahol majd csak utolérünk benneteket».

Ott Deésen tehát szépen kipihenték magukat; a város népe ellátta őket minden jóval, s aztán az ottani asszonyok is hozzájuk csatlakoztak, a kiknek a férjeit elvitte a tatár.

Ez alatt a fejedelem és a diæta legalább időt nyert Szamosujváron elhelyezkedni.

Rákóczy György beült a várba, a minek akkoriban még védhető sánczai is voltak, a Szamossal összekötve. (Most ez az állami börtön, hétszáz rablógyilkos és más gonosztevő számára!)

Hanem a diæta számára nem volt a várban hely; ott nincsenek nagyobb termek.

Ellenben volt ott egy igen nagy uradalmi pajta: azt be lehetett rendezni országháznak. Egy kis radikális takarítás, a falak kimeszelése, a gerendák lepókhálózása után egészen alkalmassá lett az téve rendeltetése czéljára. Az ablakain ugyan nem voltak üvegtáblák, s annálfogva keresztül-kasul járhatott rajtuk a szél; hanem a két végét, a mi pajták szokása szerint nyitva volt, (hogy a terhes szekerek által s kijárhassanak), alul bedeszkázták hevenyében; felül azért csak nyitva maradt. Egyéb baj aztán nem volt, mint hogy az ezer meg ezer veréb, a mi már ideszokott, nem szünt meg csiripelni odafenn a házban a tanácskozás folyamata alatt; s a protonotárius úrnak ugyan vigyáznia kellett, hogy az egerek meg ne egyék a jegyzőkönyvét, minekelőtte hitelesítve van. Egy hosszú asztalt leczövekelt lábakra végig nyújtóztattak a középen a rendek számára, annak a felső végéhez T betű formára egy másik asztalt ragasztottak, a mi a fejedelem tanácsurainak volt a helye. Rédey Ferencz uramnak, az elnöknek, karosszék jutott, a tanácsurak szalmaszékeket kaptak, a rendek beérték lóczával.

De mind jó ez, ha bölcseség van hozzá! A Rákoson még ennyi sem volt. Mégis milyen jól ment minden!

Hanem az volt a nagy baj, hogy a fejedelem betegnek jelenté magát. Az udvari orvosa, doctor Reineckius azt mondta, hogy a szive van meghülve s azt mással, mint porrátört csörgőkigyó-szívvel nem lehet felmelegíteni; az pedig csak Bécsben kapható. Az egykori krónikairó ellenben azt mondja, hogy biz az csak afféle «febris scholaris» volt. Mikor a gyerek nem tudja a leczkéjét, azt mondja, a hideg leli.

Bizony pedig a jó Rákóczy György ugyancsak nem tudott azokra a kérdésekre megfelelni, a miket az ország rendei hozzá intéztek.

Az első kérdés mindjárt az volt, hogy ugyan miért csinálta az országgyülés tudta és beleegyezése nélkül azt a szerencsétlen hadjáratot? Ki vette rá, hogy hadsereggel menjen Lengyelországba koronát keresni?

Hát erre bizony a fejedelem nem tudott egyebet felelni, mint azt, hogy meghült a szive.

A második kérdés meg az volt, hogy mi módon fogja már most az elfogott tömérdek rab hazafit a tatárok lánczaiból kiszabaditani?

Erre a fejedelem még rosszabb betegséget vallott be: azt, hogy üres a cassája.

A jó mulatság bekoronázására aztán még ott ült a nyakukon a szultán tihajája, Akmet bég, s a tatár khán követe, Dája-Lot-Ali bég, a kik mindennap kétszer bekopogtattak, hogy letették-e már a rendek Rákóczy Györgyöt a fejedelmi székből? Ezek másról hallani sem akartak. Ha nem teszik le ezt a «lázadót», a ki a felséges szultánnak nem engedelmeskedik, jön az egész tatárság egyfelől, a budai basa másfelől, az erdélyi népséget a lovai lába alá gázolni. Válaszszatok magatok közül egy «emberséges embert!» Ez volt a mindennapi szavuk.

És a magyar urak naponkint nem tehettek egyebet, mint hogy a két bégnek hol egy czifra kaftányt, hol egy szép aranyos billikomot küldtek ajándékba, hogy csak türtőztessék a haragjukat. Mindennap ujra be kellett a szájukat csukni vagy aranynyal, vagy ezüsttel.

Megérkezék azonban Damokos Tamásné az özvegyek táborával Szamos-Ujvár alá. Az örmény asszonyok még feleúton eléjük vonultak egész processióval a városból. Mikor felvonultak a Szamos mentén, egész tábor volt a sokaságuk, minden falunak a maga fekete zászlója.

Azon a reggelen pedig különös csodatünemény jelent meg az égen: mint ez a krónikában fel vagyon jegyezve.

Az igazi nap körül egy fényes szivárványba játszó tág udvar öblösült s annak a karimáján, délponton és a két horizonon három ellennap támadt. A valódi nap ép oly sápadtnak látszott, mint a három naprém, hogy puszta szemmel a tányérjába láttak, s az egész ég nem volt kék, hanem szürke. Sokáig bámulta minden nép ezt az égi csodát. Gonosz jövendőket jósoltak belőle. Hogy négy fejedelem fog lenni egyszerre Erdélyországban: (egyik sápadtabb, mint a másik!) s nagy vérontás, országromlás lesz a vége.

S be is teljesült e rossz jóslat; pedig ez nagyobb csoda volt a földön, mint az a másik odafenn az égen.

Talán ez égi tüneménynek a bámulata okozta, hogy az oda irányzott figyelem miatt ezt a kisebb tüneményt alig vette észre valaki, a mint egy csupa asszonyokból álló tábor körülfog egy kerített várat, bezárja azt szekérsánczaival, mintha a leghadismerőbb megszálló ellenség volna.

Csak azután, hogy az országházzá átalakult pajta előtt megjelenék egy száz főre menő küldöttség, mind az ország legelőkelőbb özvegyasszonyaiból válogatva, kiknek némelyike még a kis ölbeli gyermekét is elhozta, kezdék észrevenni az «urak», hogy idelenn a földön is történik valami. Kemény Simon (az elfogott Kemény János fővezér nagyobbik fia) mint háznagya a diætának, találkozék legelébb az asszonyságokkal, s azt kérdezé tőlük, hogy hová igyekeznek? Az asszonyok vezetője, Damokos Tamásné választ adott neki, mondván:

— A diætára jöttünk, a fogságra vitt rabok kiszabadítását szorgalmazni!

— Azt ugyan helyesen teszik, mondá a nyájas levente. Tessék besétálni. Odabenn tanakodnak már a rendek.

Azzal bebocsátá őket mind a százat. A pajta előterében volt egy korlátokkal elzárt rész a hallgatóság számára, ellátva lóczákkal; azokra a hölgyek szépen letelepedének s kezdetben igen csendesen viselték magukat.

Ellenben a többi asszonynépet a darabontok az ajtóból

visszaterelték. Azok aztán a pajta mind a két oldalán neki feküvének a deszkázatnak s a deszkák hasadékain át hallgatták és szemlélék a diætán történendőket: mások pedig felkapaszkodának a pajta ablakaiba s onnan dugták be a fejeiket, úgy, hogy minden ablak tele volt kiváncsi ábrázatokkal.

Eleinte az uraságoknak tetszett az nagyon, hogy ilyen szép auditoriumuk van. Igyekeztek is kitenni magukért ékes szónoklatokkal.

Az öregebbik Ebéni ott vette fel a szót, a hol Deésen elhagyá; követelve, hogy a fejedelem adjon választ arra a kérdésre, ki birta rá, mi oka volt rá, hogy a szerencsétlen lengyelországi hadjáratba beleugorjon? Igen keze ügyébe eső orátori fordulat volt tőle, a midőn odamutatva a karzaton megjelent gyászoló özvegyekre, azoknak keserves szenvedéseit megható szavakban ecsetelé, az özvegyek hangos zokogása mellett.

E vehemens szónoklat hatása alatt a rendek azonnal határozatot hoztak, hogy a fejedelem még egyszer szólíttassék fel categorice, hogy feleljen meg erre a kérdésre; a határozatot pedig sietve vigye fel hozzá Barcsai Ákos, rontson be a fejedelem szobájába, s ha beteg is, ha nem is, adjon választ, ne tartsa a világot véka alatt!

Barcsay Ákos bement a várba, az alatt az urak, több ismerősre akadván az asszonyságok között, azokkal eldiscurálgatának; mikor aztán Barcsay Ákos visszajött, ismét a helyeikre ülének.

Barcsay mély csendesség közepett elmondá, hogy a fejedelem izenete ez: Ő a lengyelországi hadjáratot egyenesen a fejedelmi tanács tudtával és beleegyezésével kezdte meg.

No iszen támadt erre nagy patália! A hosszú asztalnál ülő rendek mind felugrálának, s huszan is kiabáltak egyszerre, az ökleikkel fenyegetve a felső asztalnál ülő tanácsosokat, mindent elmondtak azokra, csak azt nem, hogy derék emberek.

Az asszonyok ezt a jelenetet csak hüledezve nézték, mind a korlátok mögül, mind az ablakokból: azt hivék, hogy most mindjárt darabokra aprítják az urak a tanácsosokat.

Nagy sokára szóhoz tudott végre jutni az elnök: Rédey Ferencz uram. Mind a két kezével megüté a mellét, így kiálta:

— Isten engem úgy segéljen, hogy senki én velem e hadjáratnak semmiféle okát nem közölte!

Ez nagy szó! Mikor egy puritán életű ember azt mondja: Isten úgy segéljen! Nem volt ez akkoriban útféli szólásforma.

— Esküdjenek meg a többi tanácsurak is! Követelték az urak a hosszú asztalnál.

S a tanácsos uraknak egyenkint fel kellett állni és éghez emelt kézzel megesküdni, hogy egyikükkel sem közölt senki egy szót is a hadjárat okairól.

Ilka asszony és a többi özvegyek kezdték ezt a dolgot már egy kissé unalmasnak találni s fészkelődtek a helyeiken.

— Hát akkor miért adták a tanácsurak a beleegyezésüket a hadjárathoz? kiáltá Ebéni.

Rédey Ferencz, sarokba lévén szorítva, kénytelen volt kirukkolni a válaszszal.

— Hát énnekem Kemény János, a fővezér azt mondotta, hogy igen fontos okok parancsolják a lengyelországi hadjárást; de azok annyira titokban tartandók, hogy ha az ő saját inge tudna felőlük valamit, még azt is a tűzbe dobná.

«Nekünk is mind azt mondta!» bizonyozának a többi tanácsurak a felső asztalnál.

Erre aztán megújulva tört ki a vihar idelenn!

«Meg kell notázni Kemény Jánost! Számüzessék! Tűztől-víztől eltiltassék!»

A nagy harag nem csillapodott le elébb, mint mikor a protonotarius felmutatá az összehajtott ív papirt, tudatva

a rendekkel, hogy ime készen van a «nota» Kemény János ellen. Számüzetik Erdélyből örökre.

Vigye fel a notát Barcsay Ákos azonnal a fejedelemhez aláirás végett. Ha beteg is, ha nem is, ezt alá kell írnia.

A míg azonban Barcsay odajárt, berohantak a terembe Kemény János két legény fiai, s az idősebb Simon, kirántva kardját, neki hevült arczczal kiálta a rendekre:

— Én az apám becsületében gázolni nem hagyok. A ki az én apámat hazaárulónak meri nevezni, mind kihivom egy szál kardra. Csunyaság, léhaság egy távollevőre kenni minden hibát; a ki nem jöhet ide magát kitisztázni! Azt itélni számüzetésre, ki maga is ott sinylődik tatár Krimiában rabláncokra verve.

De már ennek az asszonyok is mind pártjára keltek. «Csunyaság! Gyalázat! A rabvezért itélni el! A helyett, hogy kiszabadítanák!»

A rendek alig tudták lecsillapítani ezt a lármát, s a közben maguk is rájöttek, hogy bíz az egészen helytelen dolog volt: szegény Kemény Jánost itélni el számkivetésre, a ki a nélkül is rabságban ül, s nagy nehezen rávették a heveskedő Simont, hogy dugja hüvelyébe a kardját s aztán jobban megruminálva a dolgot, másik határozatot hoztak, melynek értelmében Kemény János fővezérnek fenhagyatik, hogy ha hazaszabadul a fogságból, magát a rendek előtt, ha tudja, tisztázhassa, s a veszedelmes hadjárat okainak igazságát kimutassa.

Mikor aztán Barcsay Ákos visszatért az elsőbb határozattal, melyet ugyan nagy koczódásba került a fejedelemmel aláiratni, akkor azt mondták neki, hogy no csak forduljon meg a sarkán, s vigye fel a fejedelemhez ezt a második határozatot.

— Eb megy vissza harmadszor is a fejedelemhez! Így is majd kidobott ő nagysága, doctor Reineckius pedig mindenkit a kristélylyal fenyeget, a ki még egyszer a magas beteget háborgatni próbálja.

— No hát, felviszem én! ajánlkozék Kemény Simon, s a rendek ráhagyták, elfeledkezve róla, hogy ő a háznagy, a kinek a rend fentartása kívül is, belül is hivatalos kötelessége.

Ezzel hát a mai ülésnek a feladata szerencsésen be lett volna végezve; a rendek kérdeztek sokat: megtudtak semmit; határoztak sokat: végeztek semmit.

S azzal, quasi re optime gesta, kezdtek felczihelődni s abba a gyülésbontó csendes zsibongásba általmenni, a mikor senki se bánja, hogy vajjon miért tátog az elnök.

Az asszonynépben forrt a méreg.

— No, feleim! mondá Ilka asszony, most kezdődik már az országgyülés!

Azzal felugorván a padra, hatalmas harangcsengésű szóval elkiáltá magát:

— Úr uraim! Országos rendek és méltóságok! Ne higyjétek aztat, hogy mi azért jöttünk volna ide, hogy a ti koczódásaitokban gyönyörködjünk, hanem hogy tőletek a mi rabságban sinylődő férjeink kiszabadítását követeljük!

Ez a felszólalás nagy indignatiót keltett a rendek közt.

— Csitt! asszonyok! Ez itt országháza! kiálta recsegő hangon az egyik tanácsúr nagy dölyfösen.

De visszavágott ám neki Ilka hatalmasan.

— Bizony majd azt hinné az ember, hogy még most is pajta, arról a sok üres szalmáról, a mit úr uraimék itt csépeltek.

Ez már szörnyűség volt. «A tyúk kukorékol!» «Mulier taceat in ecclesia!»

— Fájdalom, hogy nem vagyok «mulier», nem asszony, hanem «vidua», özvegyasszony, s az özvegyasszonynak hazánk törvényei szót és szavazatot adnak mindenha! Tudjátok, a kik a törvényt ismeritek.

Ez egy kis gyenge lefőzés volt. A szép szónoknőnek akadtak rögtön párthivei, a kik azt kiálták: «halljuk! halljuk!» Mások ellenben, különösen az éltesebb urak,

annál határozottabban hangoztatták: «Vége van! Levata est sessio! Ebédre harangoznak.»

S valóban a szamosujvári toronyban épen akkor kezdtek el delet harangozni.

— Uraim! kiálta Damokosné; kilenczvenezer jó magyar hazafinak nem harangoznak ebédre, a kik tatár rabságban moslékkal és döghulladékkal tengetik életöket! Van-e lelkük kegyelmeteknek, hogy nyugodtan asztalhoz üljenek, hogy fejüket álomra hajtsák, a míg kilenczvenezernyi vérük, atyafiuk jajkiáltásai verdesik az eget; s idehaza egy egész árván maradt nemzet sír miattuk? De fogadom lelkemre, hogy ma kegyelmeteknek sem harangoztak ebédre, de még vacsorára sem fognak harangozni! Mert mi innen kegyelmeteket ki nem bocsátjuk addig, a míg a raburaink kiváltását el nem végzik.

«Nem bocsátjuk! Bizony nem bocsátjuk!» kiáltozák egy szívvel és szájjal mind a száz asszonyok, a kik odabenn voltak.

Kiabált az elnök, harsogtak az urak, de mind elnyomta azt az asszonyok sivalkodása. A kivüllevő asszonynép pedig, a ki a bejáratnál leste a kimenetelt, azt vélve, hogy a küldötteiket odabenn öldöklik, nekivételkedtek annak a gyarló deszkapalánknak, a mi a pajta nyilását elzárta, egyet reccsent, kettőt roppant, azzal bedőlt s a résen keresztül tódult be az egész asszonysereg, a mennyi csak befért.

A tulsó oldalán a pajtának épen olyan deszkafal volt felállítva, nagy hiba lett volna, ha másik pillanatban az ott összegyülekezett fehérnépek azt is be nem döntötték volna; most aztán mind a két oldalon megtelt az országház asszonynyal, a mennyi csak befért, a kívülről tódulók a száz küldöttet előre tolták, úgy, hogy azok a zöld asztalhoz, az urak hátára lettek szorítva, egy-kettő a tolongásból felugrott a lóczákra, utoljára Damokosné valami tizedmagával épen a zöldasztalra jutott fel.

Lárma pedig vala olyan nagy, hogy senki a maga szavát nem hallhatá.

Soha még országgyülést, mióta a világ áll, ilyen «pressió» alatt nem tartottak.

Szép lett volna feloszlatni a gyülést, csak lehetett volna. De minden követnek a vállára három asszony támaszkodott, ott kellett ülve maradni.

Végre aztán Damokosné addig integetett a becsődült asszonynépnek, mutogatva, hogy ő akar beszélni, a míg lassanként elcsendesülének.

Az első csendességet azonban egy tanácsos úr arra használá fel, hogy mérgesen protestáljon az erőszak ellen.

— Micsoda violenczia ez?

— Igenis, violenczia, felelt rá Ilka asszony. De igazat ad nekünk hozzá ez a gyászfátyol a fejünkön, a mit mi sem jókedvünkből viselünk. De bár akkor tették volna az asszonyok ezt a violencziát, a mikor kegyelmetek elhatározták, hogy háborút kezdjenek! Bár akkor jöttünk volna ide protestálni az oktalan vérontás, pusztulás, veszedelem ellen, a mi országunkat érte. Egész sor tanácsos úr esküdött itt rendre egymás után, hogy ő semmit sem tanácsolt a fejedelemnek, mikor az a hadjárathoz készült; küldték volna hát maguk helyett az asszonyaikat, azok majd tudtak volna a fejedelemnek jó tanácsot adni.

Ez az igazmondás egy kis derültséget keltett az urak között is. «Füge egy menyecske!» dörmögék a szakállukba.

Azután nagy csendesség között folytatá Damokosné:

— De nem jöttünk mi ide zűrzavart, háborúságot csinálni. Nem hányjuk mi szemére sem a diætának, sem az ország tanácsának, sem a fejedelemnek azt, a mi megtörtént. Tudjuk, nekik is fáj. Hanem azért jöttünk, hogy a megtörtént veszedelem megszüntetését követeljük. A mit az ország és a fejedelem elrontott, tegye jóvá az ország és a fejedelem; ha elfogatta az urainkat seregestül, váltsa ki őket seregestül.

Rédey Ferencz elnök uram csendesen válaszolt az aszszonyi szónoknak.

— Hiszen épen azon tanácskozunk, jó asszony, hogy hogyan és mi módon?

— Minek ide az a nagy tanácskozás? Itt van a szultán követe, itt a tatár khán követe: le kell a kezeikbe tenni a váltságdíjat s azonnal hazaeresztik a fogoly seregünket. Minket se kínoznak, azokat se kínozzák tovább.

— Igaz az, jó asszony! helyeslé az elnök. De hát a mostani inséges időkben honnan vegyen egy akkora summát az ország, mint a mekkorát a khán követel, jó asszony?

Damokosné megsokallta már a sok «jó asszony»-t, mert neki más titulusa is volt.

— Hát megmondom, jó ember, hogy honnan vegye az ország azt a nagy summát egyszerre. Meg van az, közel van, csak meg kell markolni. Ott van a nyolczvanezer arany, a mit dicsőült nagyfejedelmünk, Bethlen Gábor király az országnak hagyott rendkívüli szükségekre. Itt a rendkívüli szükség; ott a nyolczvanezer arany! Tessék approbálni.

Az urak között élénk mormogás támadt. Ez az asszony a fejére találta a szegnek. Tudták az urak maguk is, hogy megvan az a pénz. Csakhogy az a fejedelemnő ládája fenekén van, s nem akadt férfi, a kinek elég erős szive legyen erre ráutalni; asszonyi bátorságnak kellett feltámadni, mely az első szót kimondja.

Az indítvány meg volt most már téve, in optima forma. Lehetett fölötte tanácskozni, napirendre kitüzés nélkül.

Nem is lehetett ellenvetést tenni! Ez a pénz az országé. Joga van vele rendelkezni.

Az egyik Ebéni rögtön magáévá tette az indítványt, s rövid szóváltások után, a mik inkább csak a formaságok megtartása végett emeltettek, kimondhatá az elnök a határozatot, miszerint a rendek a Bethlen Gábor hagyományozta összeget a rab hadsereg kiváltására fordítják. S ezzel a mai gyülés csakugyan nevezetes lépést tett előre.

— No már most hugomasszonyok, szálljanak le

az asztalról s menjenek haza Isten hírével! mondá az elnök.

— Dehogy megyünk! viszonzá Ilka asszony. Nincs még ezzel vége. Ha egyszer vége lesz, majd kiáltunk mi az országgyülésnek olyan nagy vivátot, hogy reng bele a ház, s elmegyünk a magunk jószántából, minden küldés nélkül.

— Hát mi kivánságuk van még?

— Mi bizony? Hát talán azt gondolják a tekintetes rendek, hogy azért, mert «hosszú haj, rövid ész», hát mi sem látunk tovább az orrunknál? A mióta szegény rab uraink távol földön vannak, megtanultuk már a messzelátást. Hiszen vak tyúk volna, a ki azt nem látná, hogy a mint Lorántfy Zsuzsánna nagyasszonyom megtudja azt, hogy a rendek elhatározták a Bethlen Gábor kincsének a kiadatását, menten összepakol Fogaras várában, s úgy el-ki-kocsikázik széles Magyarországba a pénzzel együtt, hogy üthetjük bottal a nyomát. Meg kell azt a pénzt fogni, még pedig vasmarokkal.

— Ebben az asszonyban tizenhárom prókátor veszett el, dörmögé az elnök a protonotáriushoz.

— Meg hét diplomata, toldá hozzá a főjegyző.

— Hát hogyan gondolja kegyelmed, úrasszonyom?

— Megmondom én azt is. Határozzák el a rendek egyúttal az özvegy fejedelemasszony elfogatását is.

De már erre nagy zúgás támadt az urak között. Ez még sem megy. Ez már lehetetlen! Elkezdtek egymás közt diákul társalogni, hogy a nők ne értsék.

«Hoc non pergit! Hoc non pergit!» Ez hangzott legsűrűbben.

— Már pedig, akár «pergit», akár nem «pergit», de uraságtok innen addig el nem «pergit», a míg ezt el nem határozza a diæta: ha holnapután ilyenkorig együtt maradunk is.

Ez veszedelmes fenyegetés volt. Ez az asszonyhad bizony még kiéhezteti a diætát.

Keresztül rontani rajtuk pedig tiszta lehetetlenség. Csak a kik odabenn vannak is, rengeteg sokaság, de hát még a ki a pajtán kívül áll! Az egész áttörhetetlen hadsereg!

Nem volt itten más szabadulás, mint hogy tegye ismét Ebéni uram magáévá a veszedelmes indítványt, s abba azután a rendek általános köhögéssel és torokköszörüléssel consentiáljanak. Protonotárius uram soha olyan nehezen nem concipiált, mint ezúttal, a tollának a szárát félig megette, a míg elkészült vele; akkor meg a rendek nem voltak megelégedve a conceptusával; de biz ő maga sem: mindenki hozzászólt, az egyik ezt a szót, a másik amazt kívánta beleszurni, ide egy clausulát, oda egy mentális reservátát, a «pedig» helyett «mindazonáltal»-t. Utoljára addig furtak-faragtak, gyalultak rajta, míg csakugyan nyélbe ütötték a határozatot, mely szerint az özvegy fejedelemasszony, rangjához illő tisztességgel, nyájas és kellemes módon elfogattassék, s a pénzzel együtt az egybegyült Rendek elé hozassék és kérdőre vonassék.

Porzót és pecsétet rá!

De már most ki vigye fel ezt a fejedelemhez aláirás végett?

Minden ember eltagadta az ahhoz való tehetségét. Utoljára is Barcsay Ákost megfogták, felemelték, a határozatot a kebelébe dugták: el kellett neki fogadni, vagy tetszett, vagy sem, a küldetést.

De hogy kell innen kimenni?

Az asszonysereg tömegén keresztül még egy egér sem futhatna ki. Azok pedig nem nyitnak utat.

Nem volt más mód, mint hogy Barcsayt felemelték a fejük fölé, s aztán mint egy hanyattúszó embert a hullámok tetején, úgy adták kézről-kézre a tenyereiken, a míg valahol odakünn a száraz földre jutott.

A fejedelemnek pedig doktor Reineckius ez alatt akkora dosis ipecacuanhát adott be, hogy a felől annak még ettől az egész planétától is elment a kedve. Azt mondá, hogy úgy küldjenek hozzá a rendek még ma egy határozatot,

hogy azt ő vagy olvasatlanul aláirja, vagy valami mást cselekszik vele.

Az elsőbbet tette meg.

Bele sem tekintett az eléje tett határozatba, csak aláöklözte a nevét.

Barcsay Ákos mégis czélszerűnek látta, per apices elmondani a fejedelemnek a határozat meritumait. A Bethlen Gábor-féle nyolczvanezer aranyról van szó.

— Bánja a szösz!

«Aztán meg a rendek, nagyobb megnyugvás okáért, az özvegy fejedelemasszony személyét biztos helyre akarják tenni.»

Azt sem bánta a fejedelem. Miatta most elfoghatják, le is nyakazhatják, el is temethetik az egész világot.

Barcsay Ákos a legjobb sikerrel térhetett vissza az országházba, a hol most már út volt a számára nyitva az eleven fal között, a mely azonban ismét összezáródott utána, mint a Soncha barlangjának a sziklái a szerencsétlen kincskereső után.

Abból a jelenségből, hogy az aláirás ilyen hamar megtörtént, mind a rendek, mind az asszonynépek azt az örvendetes következtetést vonták le, hogy tehát a fejedelem is nagyon helyesli ezt az egész modus procedendit.

Csak Ilka asszonynak maradt meg a gyanuja a lelke fenekén. Nem hisz ő már senkinek, a mióta az Apor Istvánban olyan keservesen megcsalódott. A milyen szelid, nyugalmas, minden embert jónak hivő teremtés volt addig az ideig, abban a pillanatban, a mikor megtudta, hogy a szerelmetes férjét a legjobb barátja árulta el, és még milyen praktikával: egyet fordult az egész lelke. A gyöngeség erővé vált benne, a szelidség haraggá, a hitből kételkedés lett, a félelemből vakmerőség. Eddig soha még a visszafeleselő cselédjével sem mert szembeszállni; most szarvakat emelt, hogy a fejedelmet megöklelje vele.

— Ne örüljetek még asszonyok! Kiálta onnan az asztal tetejéről a zsibongó hadnak. Még hátra van az ebek

harminczadja, nem estünk át rajta. Most siessünk ki innen sebtén, vissza a szekereinkhez; de körülfogva tartsuk a várat s egész éjjel őrt állassunk; nehogy a fejedelem előre futtassa a kengyelfutóját Fogarasra, s megizenje az öreg asszonynak, hogy mit határoztak a rendek, s aztán mire a diéta küldöttje megérkezik, már akkor csak hült helyét találja a fejedelemnőnek, meg a nyolczvanezer aranynak.

S ez bizonyára nagyon okos észrevétel volt; csakhogy már késön jött! A fejedelem Barcsay Ákos eltávozta után mégis utána gondolt annak, hogy mit határoztak a rendek? Ennek fele sem tréfa. Azonnal levelet írt az özvegy fejedelemnőnek, tudatva vele a veszedelmet, s a kengyelfutóját felöltöztetve parasztnak, abban a nyomban útnak indítá a levéllel; úgy, hogy annak egy pár órai egérútja volt az országgyülés kiküldötte előtt.

Mire az asszonyi had körülfogta a várat, már akkor messzejárt a kengyelfutó a levéllel: strázsálhattak már szegények egész éjjel imette.

De nemcsak a fejedelemnőhöz küldött izenetet Rákóczy György, hanem a Kolozsváron levő hadai parancsnokához, valamint a gyulafehérvári kapitányhoz, hogy a titokban összegyűjtött hadaikkal vonuljanak fel Szamosujvárra.

(Mert az alatt, a míg a rendek azon tanakodtak, hogyan fizessék ki a nyakukon ülő törököt, tatárt aranynyal és szép szóval, az alatt Rákóczy György abban fáradozott, hogy mint fizesse ki ezt a kegyetlen zsarnokát az országnak — vassal. Uj hadakat gyűjtött, arra kellett neki minden pénz. Nem fösvénységből tagadta ő meg a foglyok kiváltását; hanem a fegyverén esett kudarczért készült boszút állni. De ezt nem mondhatta meg a rendeknek, mert azok bizonyára ellene lettek volna. Azokat nagyon bölcsekké tette az országos pusztulás.)

Egész csendességben megteltek a Szamosujvárral szomszédos falvak: Mikola, Bones, Hesdát, Ördöngös-Füzes a fejedelem gyalog és lovas katonáival, benn a várban is volt némi helyőrsége, azok között hatszázra menő szász,

Gaudé András kapitánynyal, meg a szász egyetem darabantjaival; Deés felől pedig közeledőben volt Bethlen János és Barcsay András a Krakkóban hátrahagyott helyőrséggel, a kiket Rákóczy sógora: Lubomirszky marschall «pacificando» szabadon bocsátott. Ugy, hogy Szamosujvárt egy valóságos érczgyűrű fogta körül a Rákóczyhoz hűnek maradt fegyveres csapatokból addig a keserves szempillantásig, a midőn az országgyülés kiküldötte visszakerül azzal a leverő hirrel, hogy mire ő Fogarasra egész parádéval beczafatolt, akkorra már az öreg fejedelemnő hopp hirével hegyen-völgyön túl járt; azóta odakinn van Magyarországon, sárospataki várában. És így a nyolczvanezer aranyat bizony elvitte a «patak.»

A diéta erre az értesülésre fülét fejét eleresztė s nem tudta, hogy most már szégyenkendjék-e, vagy ungorkodjék.

Annál hangosabban tört ki a zendülés az asszonynép közt. Fennhangon szidták, mocskolták a fejedelmet, a vár ablakai alá gyülekezve, s ne mutatta légyen egy fejedelmi darabont magát a vár kapuin kivül, mert annak bizony kikefélték a mundérját kefe nélkül.

Damokos Tamásné erre a rossz hirre kétségbeesetten rohant be Szamosujvárra s berontott egyenesen a szultán tihájához, Akmet béghez.

A lábaihoz veté magát, a kezeit csókolta.

— Oh uram: kegyelmes uram! Légy hozzám irgalommal. Én vagyok a szerencsétlen Damokos Tamásnak a hitvese, özvegy asszony, a kinek az ura még él.

— Ahá! Te vagy az a kaczki menyecske, a ki Apor István uramhoz levelet irtál, hogy csak hagyja az uradat ott veszni a tatár rabságban.

— Csak finta volt tőlem az a levél: a szorultság diktálta.

— Tudom, tudom, jó asszony. Elpanaszolta azt már nekem azóta Apor István uram maga. Értem már a dolgot. Nekem volt szánva a finta, s rá is mentem a lépre. Elfogadtam a váltságdijat. No hát mi lett a váltságdijból?

— O rá biztam, hogy vigye el Tatárországba s a moldvai határon megtámadták a rablók, elvették tőle a pénzt.

— Máskor a rablókra bizd az uradnak a váltságát, azok hamarább kézhez adják. Én pedig uradat kihozattam Perekopba. A gazdája is vele jött, s az dühös lesz, ha a mondott időre meg nem érkezett az urad váltságdija. Nem tudom, mit csinál vele haragjában.

— Oh hisz épen azért vagyok kétségbeesve. Se éjjel, se nappal nincs nyugodalmam. Az ital nem megy le a torkomon, a nagy keserüségtől, s a falatomat a porba keverem meg, mikor a jó uramra emlékezem. Azért zuditottam fel azt a sok asszonynépet, hogy jőjjünk egyesülten fel a diétára. Nem tudtam mást kigondolni nagy rettegésemben, mint hogy az országtól kérjek segedelmet.

— Azt nagyon jól tetted. Egészen helyes volt. Hallottam a hirét. Derék asszonyság vagy. Hát aztán mi történt?

— Most jött vissza a diéta követe a rettenetes hirrel, hogy a mit az ország váltságdijnak határozott a rab magyarokért, az országnak testált nyolczvanezer aranyat elvitte magával a vén fejedelemasszony. Előre futtatá a fejedelem a kengyelfutóját Fogarasba hozzá, hogy elmeneküljön a sok pénzzel, a mi uraink váltságdijával! Oh uram! könyörülj rajtunk nyomorultakon: szegényeken.

— Oh, dehogy vagytok ti nyomorultak, dehogy vagytok ti szegények, erdélyi asszonyok. Több kincsetek van ti nektek, mint a világ akármi asszonyának.

— Nincs, uram, bizony nincsen, hidd el; ha minden ékességet a testünkről kótyavetyére dobunk is, csak egy tizedrészét sem tudjuk mi előteremteni az elcsizelt nagy pénznek.

— Nem ott van a ti kincsetek, asszony; hanem a ti pergő-forgó nyelvetekben: soha én a szultán mamelukjait nem láttam ugy hadakozni szablyával, dzsiriddel, mint a hogy a magyar menyecskék tudnak hadakozni az ő szájuk éles fegyverével. Ebben vagyon a ti hatalmatok. Gyakoroljátok, a hogy elkezdtétek. Rontsatok rajta azokra a kaka-

sokra, a kik tojásokon ülnek, a mikből tettek helyett szavak kelnek ki. Ha ők kotkodácsolnak, ti kukorítsatok! Mert bizony mondom néktek, hogy ha annyi pénzt összehordtok is, hogy Szamost lehet vele rekeszteni, azért a ti rab uraitokat a szultán ki nem adja; hanem ha az ő parancsolatjának engedelmeskedtek; ha ezt a lázadó fejedelmet leteszítek, elkergetítek; választatok helyébe magatok közül egy emberséges embert, akinek a szultán fejedelemsüveget, zászlót, athnamét küldhet: akkor mind valamennyi rabmagyart, urat és szegényt szabadon bocsát és haza ereszt a felséges szultán ingyen váltság nélkül. Ha pedig ezt nem teszitek; ha ezt a hitszegő, lázadó, kevély-kutya fejedelmeteket el nem kergetitek, hanem hozzá ragaszkodtok, bizony fogadom, hogy a tatár khán mind valamennyi fogoly magyaroknak orrát, fülét levagdaltatja.

Ilka asszony nem várt többet. Rohant ki a bég szállásáról az utczára s elmondá lihegő szóval az ott kinn várakozó asszonyi sokaságnak, hogy micsoda szörnyű vigasztalást hallott tőle. Orrát, fülét levagdalják a raboknak.

De inkább mind a négy lába eltörjön a fejedelmi széknek.

Ezt nem veszik az asszonyok olyan könnyen.

Mentek nagy zsivajjal vissza a várhoz, az országgyüléshez.

A pajtának a két nyitott oldalát ezuttal már vastag gerendákkal rekesztették el a rendek, okulva a minapi tapasztalaton, nehogy még egyszer rájuk döntsék a falat az asszonyok: most már csak egy kis ajtón lehetett belépni a gyülésterembe s azt fegyveres darabontok őrizték. De többet ért minden erősködésnél a két Kemény fiaknak a bölcsessége, a kik eléje jöttek az asszonyi küldöttségnek, a mely nőttön növekedett az országházig érve. Valamennyinek az arcza piros volt már a haragtól s a kontya félrecsapva. Ilka asszonynak a szemei ugy szikráztak, mint egy furiáé. Arra a kérdésére Kemény Simonnak, hogy mi a kivánságuk megint? csak annyit mondtak:

egyszerre huszan) hogy rá akarjuk gyujtani az országházat a rendekre.

— No no, asszonyaim! Hátha megalkudnánk?

— De üszköt vetünk ugyan ennek a bódénak, ha csak…

— Ha csak?

— Ha csak rögtön le nem teszi a diéta ezt a hitszegő fejedelmet.

— Mindjárt megértjük egymást. Hiszen a rendek is épen abban fáradnak odabenn. Higyjék el kegyelmetek, drága asszonyságok, hogy odabenn még forróbb az «aër», mint idekinn. A szultán és a tatár khán kegyetlenül befütöttek a rendeknek. Épen most olvassa fel a protonotárius a leveleiket, a mikben kegyetlen fenyetőzéssel követelik Rákóczy György letevését, számüzetését.

— Hát min tanakodnak még akkor a bölcsek? heveskedék Ilka asszony. Miben válogatnak? Ha két félelem között van a választásuk, csak megmondja nekik talán a fogvaczogásuk, hogy melyik a nagyobb? A melyiktől jobban rázza az embert a hideg! A fejedelemtől kell-e jobban félni, vagy a szultántól. Gonosz betegség ez! Az urakat még csak a hideg rázza, de már mink a forró lázban vagyunk, s nem ismerünk se Istent, se urat! Ha el nem kergeti az országgyülés a fejedelmet, felgyujtjuk az országházat.

— De azt bizony ne tegyék kegyelmetek, a míg Bánffy Dénes uram vissza nem jön a várból.

— Hát mi dolga ott?

— Ime felvivé a rendek kérelmét a fejedelemhez, hogy mondjon le önként a fejedelemségről.

— Mit, kérelem neki? Mit instáncziáznak? Ha a számadó juhászom széthagyja zavarni a farkasoktól a juhnyájamat, maga hibájábul: nem kérem, hogy menjen; kergetem botszóval. Hát annyi ezernyi magyar vitéz nem több a birkánál?

— De a fejedelem is több ám a számadó juhásznál.

— No és ha azt mondja válaszul a rendeknek, hogy «eb ura a fakó!» akkor mit lesznek teendők?

— Hát az majd megválik. De most nagyon kérem kegyelmeteket, hogy a saját magunk, és az egész ország érdekében ne rontsanak be az országgyülésbe; hanem maradjanak kivül. Nehogy majd egy másik országgyülés azt mondhassa, hogy ennek a mostaninak a határozata pressio alatt hozatott, confusio volt benne, rend és forma ellen történt s ennélfogva érvénytelen. Sőt tartsák kegyelmetek magukat távol és csendesen; hogy rájuk ne foghassák a beavatkozást. Én bizony mondom kegyelmeteknek, hogy a mai szent napon Rákóczy György elmegy a fejedelmi székről. Vagy önként megy, vagy elmenettetik; de ezzel a mai nappal együtt ő is leáldozik. Erre a hitemet kötöm le. S hogy szavam igaz lesz, arra zálogul odaadom kegyelmednek Damokos Tamásné asszonyom az édes kedves kardomat az oldalamról; tartsa azt estig magánál, kösse fel a saját derekára, s ha hazugságban maradok, soha se adja vissza: rókafarkat viseljek az övemen kard helyett.

Ez a tréfásan komoly beszéd úgy, a hogy lecsillapítá az asszonyokat; de még alkalmasabb volt a felgerjedt indulatoknak más fordulatot adni az a hir, a mit gyors futamodással hoztak a városból a hátramaradtak: «lovas katonaság közelít nagy számmal Ördöngös-Füzes felől!»

S azzal egy időben a toronyban felállított őrök kiáltozák, hogy a hezdáti uton nagy porfellegek mutatkoznak, a mikből számos dárdák hegyei villognak elő.

A fejedelem katonaságot hoz az országgyülés ellen!

«No most hát felkötöm a Kemény Simon uram zálogbahagyott kardját! Mutassuk meg asszonyok, mit tudunk?»

S ezt mondva Ilka asszony, valósággal felköté a kardot a karcsu derekára s hamarosan parancsokat osztott, a mik nyomban végre is hajtódtak. Egyfelől a szamosujvári utczákat, másfelől a Szamoson átvezető hidat úgy eltorlaszolták egymásnak fordított szekerekkel, hogy azokan se gyalog, se lovas had tréfásan át nem törhet. A Szamos hidjáról pedig felszedték a padlókat. (Tudva levő dolog, hogy a Kolozsvárról Deésre vezető országút olyan elmé-

sen van fundálva, hogy az utbaeső Szamosujvárt nem érinti, hanem a Szamos tulsó partján halad el: ide csak hidon lehet bejönni. Armeniopolis lakosai nem szerették a keresztülutazó katonákat!)

Damokos Tamásné úgy kommandérozott, mint egy generális, s egész strategiai éleslátással rekeszte el minden bejáratot a vár és országgyülés épülete felé.

Igaza volt. Ha az asszonyoknak nem szabad pressiót gyakorolni az országgyülésre, hát akkor a katonáknak se legyen szabad.

Bánffy Dénes ez alatt visszaérkezett a várból a fejedelem válaszával. Rákóczy György nem mond le a trónról a szultán fenyegetésére, hanem daczol vele, s kész fegyveres erővel megvédeni az országát és trónját a török hatalom ellen.

Ez a kemény makacsság, a megtörtént nagy veszedelem után s a fenyegető még nagyobbal szemben, végső elkeseredésbe hozta a rendeket. A mint a visszatérő küldött kimondta, hogy Rákóczy György nem lép le, egy szívvel és szájjal kiáltának fel valamennyien: «no hát letétetik!»

Nem fázott már senki. Náluk is bekövetkezett a láznak az a foka, a mikor a vér a fejnek tódul.

A zaj lecsillapultával az elnök Rhédey Ferencz kimondá, nyugodt, elhatározott magatartással, hogy az egybegyült erdélyi rendek a törvényesen megválasztott fejedelmet ismét törvényesen leteszik trónjáról.

Az első felindulás zaja olyan nagy volt, hogy azt meg kellett hallani a nyitott pajtaoldalokon keresztül nemcsak a kivül álló sokaságnak, hanem magának a fejedelemnek is odafenn a várban. Látni lehetett az alakját többször az országgyülési pajta felé néző ablakban, a mint összefont karokkal merően odaállt; sápadt arcza, kőmerev szemei, beharapott ajkai elárulták, hogy miben szenved most. Gyülölnie kell azt a népet, a melyet kénytelen szeretni. Nem veszi észre, hogy fenyegetik ököllel az özvegy asszonyok odalenn, nem veszi észre, hogy egy dühös mænade

felmarkol egy csomó porondot s feléje hajítja. Egy nagy szál árboczfa van az országház elé plántálva, azon lobogtat a szél két zászlót, az egyiken Erdély czímere, a másikon a Rákóczy családé. Ezeket a zászlókat bámulja mereven.

Azután a harsogó lármára mély csend következik.

Mi történik odabenn? kérdezi mindenki. A szó elhal az ajkakon.

Az történik e nagy csendességben, hogy az országgyülés főjegyzője a rendek határozatát szerkeszti irásba; a holott renddel elősoroltatnak azok a sulyos indító okok, a mik Rákóczy Györgyöt megéretté teszik fejedelmi süvegének elvesztésére.

A mély csendesség tart még akkor is, midőn a főjegyző felolvassa a sulyos határozatot. Egy hang sem szól ellent. Mindenki belenyugszik, némán, méltóságteljesen: egész érzetével a cselekedet fontosságának.

De a fejedelmi trón egy perczig sem maradhat üresen. Választani kell mást! Ki legyen a fejedelem.

Uj rivallás támad! Ismét oly általános, mint az elébbeni; de ez már nem a harag hangját, inkább az örömét, a lelkesedését hirdeti a levegőknek.

Mi történik ott most? Kérdezi a sokaság.

Mi történik ott most? kérdi az a márványarcz fenn a várablakban.

Az történik, hogy új fejedelmet választanak.

Ki legyen? Az a kérdés.

Barcsay Ákos felugrik a pad tetejére s elkiáltja magát: «éljen Rhédey Ferencz, Erdély fejedelme!»

Az a nagy rivallás ezt a «vivát»-ot sokszorozza.

A derék főur váltig szabadkozik, hogy ő nem arra való; nincs neki se kedve, se tehetsége hozzá, hogy ő öreg ember, lovon sem ülhet már, csatákat intézni, sereget vezetni soha se volt kenyere! nem hagyják szóhoz jutni, a karszékével együtt felemelgetik a levegőbe. Utoljára megharagszik, nagyot sujt a buzogányával a zöld asztalra s kivívja, hogy legalább mint elnököt hallgassák ki.

— Tekintetes rendek! Hát ne válasszunk úgy fejedelmet, a hogy a kozákok választják a Kosevoi Attamánjukat: a kik addig czibálják a megválasztott üstökét, s ütik agyba-főbe, a mig kötélnek áll s elfogadja a fejedelmi süveget; hanem válaszszunk rend és törvényes szokás szerint, candidatura s titkos szavazás mellett, megtartva, hogy a canditatióban az ország mind a négy bevett vallása repraesentálva legyen.

Ebbe csakugyan bele kellett nyugodni. S akkor aztán megalakult a candidáló bizottság és a scrutinium. Barcsay Ákos is belekerült a jelöltségbe; de ő maga kért minden embert, hogy ő rá ne szavazzanak.

Ez alatt ismét csendességnek nevezhető időköz támad.

Mi történik ott benn?

Egyszer csak megjön rá a felelet. Az árboczon lengő zászlók egyike elkezd alá szállni, és Rákóczy György onnan a várablakból láthatja, hogy hull alá a czimeres zászlója Erdély lobogója mellől: le a porba.

Most már tudta mindenki, mi történt.

A lehulló zászlót frenetikus «vivát» ordítással üdvözlé az asszonyok serege: ezer meg ezer kéz fordult mutató ujjával a fejedelem felé, kinek az arcza ettől a látványtól olyan sápadt lett, mint egy sírból feltámadt halotté.

Percz mulva eltünt az ablakból.

De kevés vártatva dobpörgés, trombitarecsegés hangzott a várudvaron. A kapuk megnyiltak, s a fejedelmi várőrség zárt hadirendben nyomult ki a térre, elől Gaudi szász dárdásai, utánuk a lovasság, s azoknak a közepette a fejedelem maga lóháton, — kivont karddal.

Mit akar azzal a kivont karddal?

Szét akarja verni az országgyülést, a mely őt letette.

Nem volna nagy munka azt a csoport urat onnan a pajtából a palánkon keresztülugratni, s a trónról elüző határozatot visszakergetni a kalamárisba.

Hanem közbeesik négyezer kétségbeesett asszony hada. Az nem ereszti a fegyveres hadat az országházig.

Mint egy mozdulatlan sáncz, úgy fogják körül az országházat, vállat vállnak szorítva, s szitokkal, gúnynyal fogadják a fejedelmet, ki lovasai élén rést keres az országházhoz.

— Minket öless előbb halomra! kiált Damokosné, odavetve magát vakmerően a fejedelem paripája elé. Tapostass el a lovasaiddal. Ha az urainkat elvesztetted, veszíts el bennünket is. Otthon vannak az árváink, azokat is ölesd rakásra, hogy ne maradjon, a ki megátkozzon. Sujts ide azzal a karddal! Ellenséget nem tudtál vele verni: verd hát a magad népét vele. A hol fegyverre, férfira találtál, hüvelybe taszítád, elfutottál vele: most diadalmaskodhatsz! Látod: asszonynép van itt és fegyvertelen. — Vágjad fejedelem!

Rákóczy György a fogait csikorgatta dühében, s szeméből könyet facsart ki a szégyen. Hüvelyébe taszítá a kardját.

Nem lehet asszonyok ellen harczolni.

— Eh mit! kiált egy daczos hang a fejedelem kiséretéből. Korbács kell ezeknek, meg seprü, nem kard; küldje csak nagyságod a szász darabontokat ellenük vizes kötéllel, fogadom, hogy útat nyitnak!

Ilka asszony Apor István szavát véli megismerni a goromba tanácsadóéban s erre elfutja a méreg. Most már ő ránt kardot: ott van az oldalán a Kemény Simon szablyája.

— No ha te mi ránk korbácscsal akarsz jönni, mi fogadunk téged doronggal: úgy készülj. Tépjétek szét asszonyok azt a kerítést!

Az országház pajtáját a szabad tértől egy hevenyészett kerítés zárta el, keresztberótt fenyőfadorongokból. Egy percz alatt szét lett bontva a kerítés, s a hány dorong, annyi asszony kezében kalimpált a levegőben.

Jöjjenek hát azok a szász universitás darabontjai a korbácsaikkal! Jertek zöld angyalok: kék angyalok lesztek!

Rövid időn úgy járt Rákóczy György, hogy az ő serege volt megtámadva a fenyegetőző asszonynépektől.

A felrendelt hadak pedig se Szamosujvár felől, se a hesdáti útról nem jöhettek át a szekérsánczok és a felszedett hid miatt, hogy együttes megjelenésükkel véget vessenek ennek a kellemetlen patáliának. A vakmerő asszonynép belekapaszkodott a lovasok zablyáiba, s elfogdosta a lándzsások czuczáit. Ördögök voltak velük, nem féltek azok senkitől.

Ez alatt pedig odabenn a pajtában folyt csendesen a fejedelemválasztás. A scrutinium-bizottság számlálta a szavazatokat. A túlnyomó többség Rhédey Ferenczre adta a szavát. Barcsay Ákos kapott nyolczat, a lutheránus jelölt egyet, az unitárius szintén egyet.

E válságos pillanatban trombitaszó hangzott Szamosujvár felől, de ebben Rákóczy nem a maga kornétásáéra ismert, mert az török sipnak hangja volt. Akmet bég jött lóháton teljes parádéban a város felől; mellén kiterítve a szultán fermánja pergamenen, előtte egy lovas csausz, a lófarkas boncsokkal, meg egy piros ruhás, rézsisakos szarácsi a török sippal. Oda igyekezett a válság színhelyére. Csak harmad magával jött, de azzal a magabiztával, hogy előtte fegyveres és fegyvertelen népek bizony utat nyitnak; mert ő a földi fejedelmek leghatalmasabbikának személyét képviseli.

Nem is igen tekingetett se ide, se oda; nem nézte, ki marad el mellette jobbról, ki balról? Asszonyok? Fegyveres vitézek? Csőcselék, szemét! mi gondja rá? Mereven nézett maga elé, mint a hal.

A czivakodó táborok pedig engedelmesen utat nyitottak a trombitafuvó és boncsokvivő lovasai előtt.

Mikor Akmet bég Rákóczy György elé ért, azt meglátta s ott megállítá a lovát; de nem szemközt fordulva, hanem csak úgy oldalvást, mintha a fejedelmet csak félvállról venné. Ott jobbról a trombitás, balról a boncsokos egy lófejjel hátrább maradva, mellé sorakozának s erre a

trombitás három czifra rivallást bocsátott el a török sipjából. Az azt jelenté, hogy hallgassatok!

A helyreállt csendben aztán így szólt Akmet bég:

«Becsületes magyarok, fegyveres vitézek, Messiást hivő három nemzet! Én Akmet Ben Khalil bég, a magas Kapu tihajája, adom tudtára mindeneknek e`mai napon ezeket. Az én uram, a felséges török szultán, (kinek árnyékát Allah terjeszsze ki a négy világ sarkáig!) parancsolja ti nektek, alázatos jobbágyainak, hogy a kit a ti rendeitek mai napon az ő legmagasabb parancsolatjára a fejedelmi székből letettek, a lázadó, hitszegő és nagyravágyó Rákóczy Györgyöt se pártolni, se követni többé ugyan ne próbáljátok, hanem a kit az erdélyi három nemzet a megrögzött főrendek, vagy egyéb nemzetbeli urak és úrfiak közül fejedelemnek megválaszt, hogy az ország szegény népének oltalmazására legyen: annak bizony engedelmeskedjetek. Mert ime megparancsolá a felséges nagy úr, (kinek nevét Allah megdicsőítse) a budai Ali basa fővezérnek, az ő magyarországi kormányzójának, hogy azonnal minden hadaival meginduljon Erdélyország felé és hozza el a zászlót, a fejedelmi botot és az athnamét a megválasztott új fejedelemnek. Hasonlatosképen megparancsolá a fölséges krimiai khánnak, a Mehemed Ghirainak, hogy a Kemény János vezér alatt bolondul fogságra jutott szegény rabokat mind szabadon bocsátaná s őket hazakisértetné legkisebb sarczolás nélkül. Ha pedig az ország a maga veszedelmét kivánná s ragaszkodnék ama gonosztevőhöz, a ki a magas Kapu méltóságos parancsolatjára mai napon a fejedelmi székből letevődött: megparancsolta a felséges szultán (áldassék minden jó népek által és rettegtessék minden gonoszak által az ő neve) a budai Ali basa fővezérnek (kinek Allah méltóságát nevelje!), hogy minden zászlóival, a mik örökké győzhetetlenek, az egész spahik és janicsárok válogatott seregeivel, az egri és esztergomi hatalmas basákkal, számtalan ágyúkkal Erdélybe berohanjon, a népet a lovak lábai alá gázoltassa; az orszá-

got végtől végig elpusztítsa, a felséges tatár khán is (kinek nemzetségét Allah szaporítsa meg), ne csak hogy szabadon ne bocsássa a rabokat, de sőt mégegyszer annyit hurczoljon el rabszolgául Erdélyből: hanelia a magas Kapu méltóságos parancsolatja ellen ti erdélyi három nemzet szarvakat emelnétek. Hallottátok szavaim, a mik mind igazak. Mondám a Zilkadi havának utolsó napján, a szentséges Mohammed Musztafa ezerhetvenedik esztendejében. Gondoljátok meg, hogy okosat tegyetek-e, avagy bolondot.»

Erre ismét hármat fuvatott a török sippal s visszafordítá a lovát.

És Rákóczy Györgynek látnia kellett, hogy tódul az ő saját nemzetének asszonynépe ahhoz a hitvány szolgához, a ki a szultán cselédjeinek rangjában következik, hogy csókolják annak a kezeit, a kaftánja szélét, még a kengyelvasát is: leterítik eléje a zekéiket, hogy azokon léphessen végig, s áldást zengedeznek felé; míg őt szidalmakkal tetézik, átkozzák s tele marokkal szórják felé a port.

Az a tengermélységű keserv, a mi a szivét e látványra eltölté, egyszerre meggyógyította a testét.

Nem volt már halavány, tűzlángban égett az arcza. Szemei fehéréből elmult a kóros sárgaság, vér futotta azokat el: minden ereiben elkezdett a vér egészséges lüktetésbe kerülni. Nem sírt! Kevélyen felemelte a fejét és kaczagott. S azt kiáltá a fegyvereseinek: «no hát, lássuk azt a budai basát! A ki törököt akar ütni: jöhet velem!»

Ez a szó gyújtott.

Az impertinens hang, a dölyfös modor, a mit a török követ használt előttük, dühvel tölté el a harczosok szivét. Annak nem fojthatták azt a torkára, mert a követ személye szent. Az asszonyokon nem állhattak boszut, mert az gyávaság volna; az országgyülés rendeit nem verhették széjjel, mert az zsarnokság volna: a fejedelem megmutatta nekik, hogy hol keressék a koszoruikat s ezzel bizonyítá be, hogy mégis csak ő az igazi fejedelem. Ha hibái vannak is: fejedelmi hibák!

Minden csapatja egy lélekkel kiálta neki vivátot s azt mondá, vele megy a pokol ellen is.

Rendelkezett, hogy a szekérsánczokat hányják széjjel, s a hidat állítsák helyre.

A míg ez megtörtént, beküldé a rendekhez Mikes Mihály kanczellárját azzal az izenettel, hogy csak határozzanak tetszésük szerint, nem akadályozza őket semmiben, válaszszanak, ha tetszik, új fejedelmet: ő most a rendeknek békét hagy és másfelé fordítja haragját.

A szekérsánczot maguk az asszonyok önként elbontották, a mint azt megtudták, hogy Rákóczy György seregével együtt el akar vonulni.

Mikor a hid helyre volt állítva s Rákóczy György a lovasai élén átlovagolt rajta, visszatekintett az elhagyott vár felé. Akkor húzták fel az új fejedelmi zászlót az országház előtti árboczfa hegyére.

Rákóczy György ráismert a czímerre; a kétfarkú oroszlán, koronával a homlokán, karddal a markában: ez a Rhédeyek czímere.

A jó Rhédey Ferencznek a fia, János, épen hadsegéde volt Rákóczy Györgynek, a testőr dragonyosok hadnagya.

— Ej ha, édes öcsém, mondá Rákóczy a mellette lovagló Rhédey Jánosnak. Úgy látom arról a zászlóról, hogy a rendek a te édes apádat választották meg helyembe fejedelemnek. — No ezt nem nagy fáradságomba fog kerülni onnan elkergetnem, ha visszatérek.

— Magam is azt hiszem, felelé Rhédey János; s aztán a vitéz urak közt nagyon derült hangulat támadt erre a hirre. Jobb tréfát nem lehetett volna kigondolni, mint azt, hogy a derék, jámbor, senkinek soha nem vétett Rhédey Ferenczet válaszsza meg Erdély fejedelmének.

Erről többet nem is beszéltek. Passiójáték, semmi más ez. Hadd játszszák, a kiket mulattat.

Rákóczy György összeszedte a hadait, megnyitotta pénzes ládáját. Rabokat kiváltani nem volt pénze, uj zsoldo-

sokat fogadni volt. Haller Gáborra, Bethlen Jánosra bízta az alvezéri tisztséget.

Azzal egyenesen Jenő felé indult, a hol Ujlaky László várkapitány, Diószegi Kristóf lovassági hadnagy, az ő hívei védték a várat a nagy sereggel megérkezett budai fővezér Ali basa ellen.

A Maros partján megütközött Rákóczy György a török fővezérrel, s úgy pozdorjává törte az egész ozman sereget, a hogy már régóta nem volt a félhold fegyvere megalázva a magyar földön: felét a török hadnak belekergette a Marosba, a ki oda nem fult, csak az menekült meg. A fővezér maga egy csónakon szabadult ki a mészárlásból; de elesett az egri basa, meg az esztergomi bég; s ott veszett a török ármádia minden zászlója, lófarka, ágyuja, podgyásza.

Olyan volt ez, mint mikor a feldühitett oroszlán kiszabadul a ketreczéből s a gyilkos boszantói közé veti magát.

Agya-feje törötten került haza az a sereg, a melynek Erdélyt a lovak patkói alá kellett volna gázolnia.

— — — — — — — — — — — —

Hanem hát mindez nem sokat használ a szegény Damokos Tamásnak! Meg az ő rabtársainak.

A SZERELEM BOSZUJA.

Buzdurgán murza ez alatt hiába leste-várta Perekopban, hogy mikor érkezik meg a Damokos Tamás váltságdija?

A szultán tihajájának a leveléből világosan megértette, hogy azonnal hozza ki az uri foglyot «Órkapu»-ba; a hogy a tatárok hívják Perekopot, (Arany kapu) mert a váltságdijjal jönnek már Erdélyből. Ő tehát egész kényelemmel oda utazott. A kedvencz kadináját is magával vitte, s aszszonynyal utazván, elég lassan haladhatott. De meg az emberség is azt kívánta, hogy a foglyot nagyon meg ne

hajtsa; mert annak nem könnyű lánczczal a lábán gyalogolni: azt pedig, hogy egy foglyot szekéren szállítsanak, no ily bolondot még nem hallott senki. Hanem az meg volt engedve a rabnak, hogy annak a szekérnek a saraglyájába kapaszkodjék, a melyen Kalme utazott. Így aztán lopva juttatott neki Kalme egy-egy falatot a szultánkenyérből Buzdurgan uram minden szemfüleskedése mellett is.

A murza nem is hitt egyebet, mint hogy a mikorra ő megérkezik a záptenger szorosához, már akkor ott vár a Damokosné küldöttje a pénzzel. Nagyon megorrolt, mikor nem talált ott senkit! Még neki kell ott várni a kutyafülű gyaurra!

Perekopot pedig nem azért hiják Aran kapunak, mintha volna rajta valami aranyos. Czudar, piszkos, ronda fészek az egész: jobb felül a holt tenger mellette, bal felül a záptenger. Az egyiknek a partján tengeri sót párolnak, a másikból tőzeget vágnak. Béka, sáska, ójtott szunyog, repülő poloska annyi van, a mennyi csak kell. A levegő dögleletes, a víz émelyítő, a nap sem süt istenesen, mindig köd ül előtte.

Az egyedüli úrnak való lakás a vár; abban van elég üres szoba.

Buzdurgán murza oda kvártélyozta be magát, a mi már csak azért is szükséges volt, mert itt az ajtókat be lehet zárni lakattal. Egy szobából csinált háremet, abba bezárta Kalmét, a másikból tömlöczöt, abba elcsukta Damokos Tamást. — A kulcsokat aztán az övébe dugta, s unalmában elment a kávéházba csibukozni, meg a tengerparton a sóaszaló medenczéket végiglépni, aztán meg a moschéeba a keringelő dervisekben gyönyörködni. Negyedik mulatságot, akárhogy kereste, nem tudott kitalálni.

Mikor már nagyon sok nap elmult, azt mondá egyszer Damokos Tamásnak a murza, mikor felnyitá a zárkáját, hogy a mindennapi piláfot beadja neki egy fatálon.

— Hallod-e te Tamás a Damokosok között; azt gondo-

lod-e te, hogy én nekem valami nagy gyönyörűség itten mindennap elnéznem, hogy hány csetver sót sepernek össze a záptenger partján? hogy hány legyet kapnak el a kutyák, a kik a kávéház elejét körülülik? meg hogy hányat fordulnak egy óra alatt a keringelő dervisek?

— Magamnak sincs jobb mulatságom: felelt rá Tamás.

— Neked! Dagadj meg! Te rab vagy, abban kell megnyugodnod, a miben meg vagy. De nekem senki sem parancsolja, hogy én itt a szávambarepkedő szunyogokat köpködjem, s a büdös víztől az orromat fintorgassam, mikor így is elég pisze. Az a te váltságdijad csak nem jön.

— Magam is eleget aggódom miatta, hogy miért nem jön.

— Én azt mondom, azért nem jön, mert nem küldik.

— A felől bizonyos lehetsz uram, hogy a feleségem azonnal elküldte a pénzt, a mint megtudta, hogy te elfogadod.

— Én pedig azt mondom neked, hogy a te feleséged egy nagy . . . . (Itt egy olyan szót használt a murza, a mit nem szokás papirosra leirni.)

Erre Damokos Tamás úgy teremtette neki a fejéhez az egész tálat piláfostul együtt, hogy a murzának a szeme, szája tele lett faggyus riskásával.

— Ne volna csak kétezer aranyam a bőrödben, hogy összetörnélek most! Agyarkodék a murza, letörölgetve pofájáról az ételmaradványokat. — Veszett bolond! Most már az a büntetésed, hogy nem kapsz más ételt. Feleheted a földről, a mit hozzám vágtál! — Hanem aztán, ha itt találsz veszni a nyakamon: akkor lesz még majd neked drága ez a pilaf!

Ezzel a fenyegetéssel kiment a zárkából a murza s rálakatolta az ajtót Tamásra. Azután átment a háremébe, felhordatta a maga lakomáját, s annak az elköltése közben elpanaszlá Kalménak, hogy hogyan járt Tamással.

Kalme nevetett rajta.

— De hát minek is mondtad neki azt, hogy a felesége «az?»

— Hát mert az!

— Mért gondolod?

— Nem gondolom, hanem tudom. Megirta nekem a levélében Akmet bég, hogy ugyan siessek elfogadni a kinált kétezer aranyat, mert a menyecske félrecsapó. Olvasta neki egy levelét, a mit egy másik gyaur béghez írt az asszony. Nem bánná az, ha itt veszne az ura, hogy másikat kapjon helyébe.

S nagyobb igazság kedvért elő is vette Buzdurgán murza azt a levelet, a mit Akmet bégtől kapott, s megmutatá azt Kalménak; Akmet bég szórul-szóra közölte abban annak a levélnek a tartalmát, a mit Ilka asszony Boldizsár tanácsára fintából Apor Istvánhoz irt.

— Meglátod, hogy itt hagyja az átkozott a nyakamon veszni az urát.

Kalme lecsillapította a murza haragját. Volt neki ahhoz való szere. Jó adag mákonyt tömött a pipájába: mire azt kiszítta a murza, úgy aludt tőle, mint a só.

Akkor aztán Kalme kivette az övéből a zárka kulcsait, összegyüjté a lakoma maradékát, a miket ő a saját szájától megvont, s a hogy azt rendesen tenni szokta, mikor a murza mély álomba dölt ebéd után, felnyitá a Tamás börtönét s átvitte hozzá a körömfaladékot.

Tamás tudta azt, hogy ilyenkor a murza alszik, s dongó legyen a talpán, a kinek a csípésére csak annyit is szuszszant, hogy «hess légy!» Ilyenkor történhetik felőle akármi.

— Elébb egyél, lakjál jól. Aztán majd zsémbelek veled. Mondá Kalme, oda kuporodva Tamás mellé a szalmára.

Mikor aztán Tamás mindent elfogyasztott hűségesen, akkor rákezdte Kalme a zsémbelést.

— Micsoda bolondot cselekedtél a murzával?

— Fejéhez vágtam az ételes tálat.

— Miért tetted?

— Azért, mert rossznak mondta a feleségemet.

— S azért úgy fel kellett gerjedned ?

— Mikor azt bántják, a kit szeretek.

— Hát te azért, a kit szeretsz, minden vakmerőségre képes vagy ?

— Még a halálra is.

— Még a halálra is? Akkor hát egy másik életre is ?

— A másvilágon bizonynyal.

— Nem a másvilágon, hanem ezen a világon.

— De már ezt nem értem.

— Hát megmagyarázom. — Nézz a szemembe. S ha valamit a szám rosszul mond, olvasd ki a szememből jobban. Engem is sokszor háborít az álom, hogy miért nem született számomra olyan férfi, a ki mikor szeret, a haláltól sem retteg? Egyet találtam s az is a másé. S ennek olyan bolond vallása van, a mi tiltja, hogy egy szív két szivet zárjon be. Annak csak egy nőt szabad szeretni.

Damokos Tamás elértette biz ezt a vallomást, s lesütötte szemeit szégyenletében. Az oroszlán nem olyan rettenetes állat, mint egy idegen asszony, a ki szerelmet vall egy feleséges embernek.

Nem tudott rá felelni semmit. Eszébe jutott József története Potifárnéval. S neki még csak köpönyege sincs, amit a kezében felejtsen.

Pedig biz azt sejthette volna előre is, hogy a sok nyájasságnak, barátságnak ez lesz a vége.

— Szebb a feleséged, mint én ? Kérdezé Kalme, megtaszitva kezével az elmélázót.

— Nem tudom. A feleségemet nem láttam.

(Már tudniillik «úgy», mint a kadinát.)

— De engemet láttál. Tudhatod, hogy semmi hibám nincsen. Még a hol tizenketten vannak is mellettem, nem én vagyok a tizenharmadik; hanem én vagyok az első.

— Az már igaz.

— Rossznak sem igen ismerhetsz. Mindenkor csak jó-

kat tettem veled. Sok kínzás elmaradt rólad az én könyörgéseimre, a mi különben rád volt mérve. Én enyhítettem a rabságodat. A falatomnak felét félreraktam, hogy teneked juttassam.

— Elismerem. Áldjon meg érte az Isten.

— Azt is tudod, hogy nem játék, a mit teszek. Mert ha megtudná Buzdurgán, hogy téged meglátogatlak, mozsárban töretne össze.

— Elég bolondul cselekszed.

— Nem gondolok akkor arra. Azt hiszem a mennyországban vagyok, mikor hozzád közel vagyok; azt hiszem, hogy idvezültem, mikor a szemedbe nézek. Meg tudnék halni azért, hogy szeress. — És te engem még sem szeretsz.

— Mert te neked már van urad; s nekem is van feleségem.

— Az igaz, hogy Buzdurgán az én uram, mert megvett a derbendi vásáron, mint legszebb leányt háromezer aranyon, ép úgy, mint megvette a legnagyobb lovat ugyanakkor kétezer dénáron; de ha a Kara-Kush lovának embernyi esze volna, mint nekem, az is azt tenné, hogy nem őtet venné fel a hátára, hanem tégedet meg engem, s elfutna velünk a világba. Az a te feleséged pedig ki tudja, a te asszonyod-e még?

— De én tudom.

— Ne bizonyítsd. Tudod, hogy a ti országotokban van olyan törvény, hogy ha egy asszonynak az ura egy esztendeig egy napig a feleségéhez meg nem tér, az asszony felszabadíttatik, s választhat más urat magának.

— Én ugyan ilyen törvényről semmit sem tudok, pedig jártam volna Gyulafehérvárott a kollégiumba. De hogy ha mindjárt Zandirhám kőpaizsára volna is bevésve aranyozott betűkkel egy ilyen törvény, és hogy ha azt kemény parancsolás mellett hagynák meg az én drága Ilkámnak, hogy kövesse és én tőlem elválasztva, magát más férfinak adja: még akkor is kétszer Tamás vagyok

benne, hogy ő engemet nyomorult rabságomban elhagyjon, mással fölcseréljen.

— Akkor nem jól ismered az asszonyokat.

— Az igaz. Több asszonyt soha sem ismertem csak a feleségemet. Annak se tanultam az indulatait: nem fürkésztem, nem kutattam, nem jártam utána. Nem kerestem a bizonyságokat, nem tettem próbára a hűségét, nem őriztem Árgus szemekkel: hanem hiszek benne, úgy mint az egy Istenben!

Kalménak a szemébe szökött a köny. Boszusan törlé le a fátyolával.

— Mit keres ez az ostoba víz a szemembén? Hát te hiszesz az asszonynak? — Vajjon hisz-e te benned is épen úgy az asszony?

— Bizonyára ő is úgy hisz.

— Nem álmodja-e meg, hogy egy más asszonynak szemei égnek az oczádon? S ha megálmodta, nem fáj-e a szive bele?

— A ki maga is igaz, annak nincsen gyanuja.

— És azért, látod, még az is, a kiben úgy hiszesz, mint az Istenben: itt hágy kiváltatlan, nem küldi a váltságdíjad; míg az, a kit megvetsz, föl sem veszesz, minden nap újra kezdi szabadításod munkáját. Te nem is álmodol arról, micsoda éles tőr függ a fejed felett asszonyi hajszálon? Az az én hajszálam. Ennek a szörnyetegnek itt, a kinek a horkolását hallod, a hányszor fölébred, az az első szava: elhozták-e már a váltságdíjat azért a lánczos kutyáért? S mikor megtudja, hogy még nincs itten, dúl-fúl, átkozódik. Mennyi hizelgésbe, mennyi szép szavamba kerül én nekem mindannyiszor lecsillapítani a haragját! A ki próbálta már bőszült vizilovat, dühödt elefántot megszelidíteni, csak az tudja, mi az én munkám. Szörnyű boszut akar rajtad állni, hogy ha ki nem váltnak. Napról-napra egymásra tetézi a félrerakott haragját, hogy egyszerre elborítson vele. Úgy kell neki mindenféle csábítással, édesgetéssel a kezére járnom, hogy még egy

napot várjon, ne vigyen még vissza, hátha holnap megérkeznek a küldött a pénzzel. De annál nagyobbra nő mindennap az adósságod kínszenvedésekben, ha végre is itt találsz rajta veszni.

— Én hiszem, hogy ez a mai nap utolsó napja a várakozásnak.

— Én óhajtom, hogy az legyen. Ma még meg is sértetted a murzát. Ez nem megy ingyenbe. Ha te őt ismernéd, lélekzetet se vennél, mikor előtte állsz, mert a mit szájából kilehel, még az is tele van méreggel. Ez legyen az utolsó napod az ő keze közelében. Ha holnap ki nem vált a feleséged, akkor csak az Isten segít rajtad — vagy én.

Ezzel magára hagyta Damokos Tamást a szép kegyencznő, s ismét rázárta a börtönajtót, és visszatért az alvó szörnyetegéhez, a kinek a horkolásától reszketett a vár.

Másnap délig senki az ajtót sem nyitotta a fogoly úrra. Még csak neszt sem hallott magányos zárkájában, a hová még a napvilág is gyéren hatolt be, az ajtó fölötti szűk kerek ablakon át.

Csak arról tudta meg, hogy dél van, mikor a murza hazaérkezett a délelőtti unalmas csavargásából, végig káromkodva a hosszú folyosón. Mikor az ő zárkájának az ajtaja előtt elment, nagyott rugott rajta: «Kell piláf? lánczos kutya!» Azután kinyitotta az átelleni ajtót kulcscsal s akkor meg Kalme csengő, hizelgő hangját hallá egy pillanatra Tamás, s aztán becsukódott az ajtó, ismét csendes lett körülötte minden. Csak egy nyomorult légy zümmögött a szögletben, a mit megfogott a pók.

«Úgy látszik, hogy a murza ma böjtöt akar tartatni velem;» gondolá magában Tamás.

Hosszú idő telt bele, a míg újra hallá nyikorogni az átelleni ajtót, a mire azonnal következett az ő börtönajtajának felnyitása: előtte állt Kalme.

A kadinának arczán valami ördögi jókedv látszott ez alkalommal: a szemei tüzeltek, az ajkai nevetésre voltak

nyitva; hanem a mellett a szemöldei összehuzódtak, mint két kigyó.

— Jó hírt hozasz? kérdezé Tamás lelkendezve.

— Hát mit hoznék mást?

— Megérkezett a váltságom?

— Megérkezett a szabadulásod napja. Jöjj át a murzához.

— Veled együtt?

— No hát mi az?

— Nem haragszik meg a murza, ha a felesége fátyol nélkül mutatja magát idegen férfi előtt?

— Oh a murza soha sem haragszik, mikor alszik; szólt Kalme dévajul nevetve. Olyankor mindent megenged.

— De ha föl talál ébredni?

— Holnap reggelig nem. Annyi hashisht tettem a kávéjába, hogy egy napig ott marad a paradicsomban. Tánczolhatunk, dalolhatunk, miatta. Ott lakomázhatsz a hátán.

— Ne tégy velem bolondokat.

— Csak te bizd rám magadat. Mondtam, hogy megszabadítalak. Elébb lakjál jól. Ne félj semmitől. Magunk vagyunk. A murza szolgái mind meg vannak nyerve. — De a tánczhoz nem kell a láncz. Elvettem a lakat kulcsát; elébb leoldom kezedről, lábadról.

Tamás engedte a lánczait levetetni.

— No jer velem. Az asztal meg van terítve.

A tatárok nem esznek asztalról. Tudta ezt Tamás.

Hanem azért neki mégis terített asztala volt. Buzdurgán murzának a háta. A mint az esetlen nagy kolossz ott feküdt hosszan elnyulva a földön hasmánt, Kalme az ő széles hátára rakta fel az ételeket és csemegéket: oda kellett Tamásnak letelepedni és a gazdája hátáról lakomázni. — Bizony olyanformán érezte magát, mint a siralomházba kitett rab, a kinek a nyakán van már a hóhér kötele s úgy kinálják mindenféle drága étellel és itallal — utoljára életében.

Kalme csintalanul nevetett a vendége rettegésén.

— Ne félj tőle! Nincs ez itthon. A paradicsomban van most. Nézd, hogy ragyog az arcza a gyönyörüségtől! Most a tubafa virágkelyheiből szürcsöli az édes mézet ajkaival. Ott jár a kristálypalota hetvenhetedik termében. Hetvenhét huri tánczol körülötte. Nézd, hogy mosolyog reájuk!

S mikor azt látta Kalme, hogy a vendége mégis csak nagyon feszeng s kényelmetlenül érzi magát, felkapta a murza rhinoczerószbőr korbácsát s nagyokat húzott vele az alvónak mezitelen talpára: a mire az összevissza rándult.

— Légy Istennel! rebegé Tamás. Ne kisértsd az ördögöt.

— Hahaha! Kaczagott Kalme. Hiszen most a hurik csiklandozzák. No hát csak te egyél nyugton.

S azzal békét hagyott Tamásnak is meg a murzának is, s elkezdett egy szerelmes romànczot dalolni Mirza Shaffitól, s a közben egy nagy pávatoll-legyezővel hüsselte a vendégét, meg néha a gazdáját is, a ki neki asztalul szolgált.

Tamás azonban mindeneknél inkább éhes volt arra a hirre: hogy megérkezett-e hát a váltságdija? csakugyan itt van? hogy jött meg? ki hozta el?

— Ki végezne egyszerre két dolgot? Enyelge vele Kalme. Mikor eszel, akkor ne beszélj. Mikor iszol, vesd félre a gondot. Majd megtudsz idején mindent.

— Csak annyit mondj, hogy szabad leszek-e már?

— A mondás hazudhat: a cselekedet igazat mond. A számnak ne higyj, hanem a kezemnek hihetsz.

Azzal felkapta Kalme a lánczot, a mit Tamás kezéről, lábáról levett; oda futott vele az ablakhoz, s kihajította azt rajta.

Tamás megrettent. Az jutott eszébe, hogy az a láncz az ő személyének kiegészítő része. Azt neki Buzdurgán murza nem azért adta, hogy az ablakon kidobálják. Hát majd mikor visszakéri? Ijedtében maga is odafutott az ablak-

hoz, a melyen Kalme kidobta a lánczot, s kidugva rajta a fejét, utána nézett, hogy hová esett a láncz ?

Az biz egy mély sánczárokba esett, a minek a feneke hat ölnyi mélyen volt az ablak alatt; e sánczárokba nyiltak az istállók kapui, a mikben a várőrség lovait szokták tartani. Most is ott vezetgetett egy felnyergelt paripát egy félmeztelen rabszolga, a ki meghallva a leeső láncz csörrenését, megállt és felemelte az arczát ahhoz az ablakhoz, a honnan a lánczot ledobták.

De hát arcz volt-e az? Ember arcza?

Tamásnak még a lelke is fázott, mikor rátekintett. Ezen az emberi ábrázaton úgy el volt csufitva Isten remeklése, hogy irtozat volt ránézni. Átkozott kezek csonkították így meg.

Tamást úgy megigézte ez a rémtekintet, hogy nem bírt tőle megválni; a keble elszorult; szerette volna megsiratni.

A szép kadina oda hajolt föléje, az arczát az övéhez illesztve s a haját hátra simítva szép bársony kezével.

— Látod; mondá neki. Ez egy hazádfia: székely vitéz. Ezzel is az történt, hogy Buzdurgán murzával kihozatták Perekopba, váltságdíjt igérve érte. Ő aztán, hogy hasztalan várt a váltságdíjra, az nem jött meg: boszujából így elcsufittatá az arczát a rabjának, a milyennek látod. Talán nemes úr volt; most istállót tisztít.

Tamás összeborzadt. Ilyen kegyetlenül bánni egy emberrel, csak azért mert rab volt, s itt feledték. A köny is meggyült a szemében.

A megcsufolt ember a föld felé fordítá az arczát. Tudta, hogy irtóznak tőle.

Kalme a kezével inte az elcsufitott arczúnak, hogy vegye fel a lánczot s vigye onnan.

— Ez a mi hivünk; suttogá Tamásnak.

(— Miféle hivünk? kiknek «nekünk»? töprengett magában Tamás.)

A mennyire a szeme ellátott onnan az ablakból, a vég-

telen, vigasztalan záptenger terült el előtte, elszórt mohotkás szigeteivel, a szikes sivatagba beleharapdáló tömpölyeivel, vérveresre festve az alkonyégtől; sehol egy hajó, egy mentőcsónak az egész hullámpusztaságon.

— Jer innen! mondá Kalme, elvonva őt kezével az ablaktól. Milyen fagyos a kezed! Nézd az én arczom milyen forró. S odaszorítá Tamás kezét lángoló arczához. Nesze igyál ebből a muskavitból: ez fölmelegít.

S valami zöld ragyogású nedvet töltött egy szűknyakú velenczei kristályból egy talpatlan pohárkába, azt maga megizlelte először, belemártva piros nyelve hegyét, s aztán ráerőltette Tamásra.

Ez csakugyan bűbájos ital. Egyszerre tűzzé válik az emberben s minden érző idegébe szétfut. Még a szivet is csiklandozza.

— Jer. Ülj ide mellém!

Hova? Hát csak arra az élő kerevetre: a murza idomtalan tetemére, úgy sem jó az egyébre. S hogy Tamásnak nem akarózott a leülés, átölelte a nyakát, úgy rántá oda maga mellé s egy hirtelen csókot nyomott az ajakára, a mitől szegény Tamás ugyan halálra ijedt volna, ha a muskavit lángja nem bátorítja vala.

— Haragszol érte? suttogá Kalme. Ha nem tetszett, add vissza.

De biz azt nem adta vissza Tamás, hanem csak letörülte a nyomát a szájáról a dolmánya ujjával.

— No hát ha nem akarod, hogy szerelemről beszéljünk, hát beszéljünk a szabadságról, mondá Kalme.

Már erre a szóra ugyan villogtak a szemei Tamásnak.

— Akarsz-e megszabadulni?

— Éjjel-nappal azért imádkozom.

— Kihez?

— Az Istenhez.

— Hát azt gondolod, hogy az a tízezer, meg tízezer társad, a ki veled együtt esett rabságba, nem imádkozik épen úgy a szabadságért, ugyanahhoz az Istenhez? Azt

várod, hogy a te imádságodat meghallgassa, annak a tízezernek meg azt mondja: «nem hallok!»

— Ne tarts te nekem mustrát az Isten bölcsesége felett: azt nem bízták halandó emberre. Én igazhivő keresztyén vagyok.

— Bánom is én, akármit hivő vagy. Nekem nem kell hinnem semmit, mert asszony vagyok. Allahnak semmi gondja az asszonyokra. Kutya, macska, madár, asszonyi állat, él, hal, kileheli a páráját, s aztán nem vár se jót, se rosszat. Nekünk addig kell kivennünk az életből a magunk részét, a míg itt ezen a földön vagyunk.

— De ne töltsük az időt az istenség és az asszonyi lélek fölötti vitatkozással, mondá bosszusan Damokos Tamás, megbotránkozva az oktalan asszonyi állat eszeveszett okoskodásán.

— Kénytelen vagyok ám azon kezdeni, mondá Kalme, mert hogyha Istentől, vagy lelkes asszonytól vártad a megszabadulásodat: hát mondhatom, hogy hiába vártad.

— Mit szólsz?

— Azt, hogy még ma sem érkezett meg a váltságdijad, a murza pedig nem vár több napot. Ha akarna sem várhat. És ha minden hizelkedésemet elővenném is, nem tarthatnám őt egy nappal tovább sem itten. Ma mód nélkül agyarkodó volt, a mikor hazakerült. Mindenféle csábítással, édesgetéssel végre kivettem belőle, hogy miért dúlfúl? A khámtól kapott levelet, hogy minden hadaival azonnal induljon meg hosszu hadjáratra: holnap már meg is érkeznek az agák, a kik alatta vannak, a felültetett lovas ortákkal s rögtön ki kell vonulniok. A murza dühös ilyenkor, mert itthon kell hagynia a palotáját, a háremét, még engemet is, és az egész bőrgyárát, a várvavárt erzerumi vásárt; mindent itt kell ebadóba hagyni, s aztán az egész csapatját neki kell mindennel ellátni, a mig az ellenséges földet el nem érik. Értheted ebből, hogy miért pusztitanak aztán a tatárok olyan kegyetlen dühvel, a hova betörnek?

— Bizony jaj annak a népnek, sóhajta fel Tamás.

— És hát tudod, hogy kinek lesz ezuttal jaj ? A te nemzetednek, a te hazád népének. A szultán parancsolta, hogy az engedetlen országot meg kell fenyíteni; a Ghirai Khán törjön be azonnal egész seregével s pusztítsa végig az egész országot, a hol csak magyar làkik, a mig csak a német császár birodalmát nem éri, addig meg ne álljon.

— Én uram s Istenem!

— Bizony méltán sóhajtasz fel. Mert mikor Buzdurgán kidühöngte magát, akkor aztán azt mondá maga vigasztalására: «no de legalább meglátogatom azt a Gyulafehérvárt, a hol a nagy medreszben tanítják a mĕhdruli irást, de aztán ott találjam azt a huszonnyolcz asszonyi övet, a miről ez a lánczos kutya vette a tudományát; mert ha nem találom, bizony tőbül kiforgatom az egész Gyulafehérvárt s megeszem a népét kanál nélkül!»

— Jézusom! Máriám!

— No, ugy-e most már Jézusról, Máriáról sóhajtozol. Hát még ha a többit megtudod ? Buzdurgán úgy törülgette e fenyegetés után a száját kétfelé, mintha már fellakmározta volna őket. Azután nevetett, s a szemeit forgatta fölfelé. «No de még más tréfát is teszek, csak egyszer odabenn legyek abban az Erdélyben. Ha sajnálta Damokos Tamásné asszonyom, meg az ő pereputyjai a nyomorult rab urokért megküldeni azt a rongyos váltságot ide hozzám, hát majd nem restellek én elmenni érte magam ő hozzá, s majd elhozom az asszonyt is minden ijafiával együtt ide, hogy legyenek egy csomóban.

— Oh mennybéli szentek! nyavalygott Tamás, a kezeit összekulcsolva s a homlokához verve.

— De iszen híhatod azokat! Messze a mennyország! A mig azok ideérnek, addig Buzdurgán murza be is vettette sóval a te városodnak a helyét.

— Hogy én most nem lehetek otthon! hörgé Tamás, az öklével törülve könyező szemeit.

— Hát hiszen arról akarok neked beszélni, hogy ho-

gyan légy otthon — hamarább, mint Buzdurgán hadai áttörnek a határon s találj szabadulást a magad emberei számára, a kik hozzád tartozandók. Akarod, hogy erről beszéljek?

— Kérlek, asszonyom.

— Ne mondj asszonyodnak; mert akkor azt hiszem, hogy az vagyok. No hát közelebb huzódol-e hozzám?

Tamásnak most már csakugyan egészen oda kellett ülnie a kadina mellé, hogy az a fülébe suttoghasson.

— A szentek nem tudnak rajtad segíteni, azt már látod, hátha a tündelevények tudnak? Látod én tündelevény vagyok, a ki az emberek vérét kiszívja. Imádkozni nem tudok, hanem bűvölni tudok. A börtönöd már felnyitottam, a lánczodat levetettem. Két szál gyertyát a kezembe veszek, kerülök-fordulok, s innen ebből a várból is kiviszlek.

— Nem hiszek én a varázslatokban.

— Te bolond. Hisz az én varázslatom nagyon is könynyű. Látod ezt a nagy bőrerszényt? Emeld meg, ugy-e milyen nehéz? Tele van aranynyal. A hány marokkal kiveszek belőle, annyi zárt nyitok ki vele. Fényes nappal is sötétséget csinálok vele; a látót vakká, a beszélőt némává bűvölöm vele.

— De hisz ez a murza pénze.

— Hát kié volna másé? Azért jó nekünk.

— De hisz ezt elvenni rablás volna.

— Hát mi az?

— Te talán nem tudod, hogy a lopás rossz cselekedet?

— Annak, a ki lop, jó.

— De tiltva van. Megbüntetik érte.

— Igen, ha megkaphatják. De ha nem foghatják meg, akkor jót tett magával.

— Ez nem az én hitvallásom.

— De az enyém az; itt tanultam a tatároknál. A mit elrabolni sikerült, azt elrabolni jó volt. Ökröt, lovat, szép leányt: a hol kapják. A ki elvihette, ha utól nem érték,

az övé. — Engem is úgy raboltak el az apám kertjéből. — Hát téged, meg valamennyi társadat, a kik rabok vagytok Tatárországban, nem úgy raboltak-e el? vagy kérdezték tőletek, hogy akartok-e velük jönni? Kezük ügyébe estetek s elhajtottak. Épen olyan igazsággal hajtod te el a murza aranyait ezzel az egész zacskóval, még hirmondót sem hagysz neki itt belőle.

Tamás nagyon meg volt akadva a philosophiájával. Ez a sophisma nagyon hasonlított az igazsághoz.

— Aztán látod, mondá Kalme, ebből még az a jó is lesz majd, hogy ez a pénz a murzának arra való, hogy a seregeit élelmezze, a mig Moldván, Havasalföldön keresztül mennek, a hol rabolni nem szabad, mert azok a szultán tartományai. Már most ha ez a pénz hiányozni fog a tarsolyából, addig meg nem mozdulhat innen a seregével, s a míg ujra összeszedi a költséget, meglehet, hogy a szultán haragja elmulik s nem küldi a tatárokat Erdélybe.

Ez erősen sulyt vetett a latba. Azalatt haza lehetne menni Erdélybe s tudósitani az ország nagyjait a fenyegető nagy veszedelemről.

— Csak te bizd magadat egészen én reám, suttogá Kalme. És ne tarts semmitől. Mihelyt besötétedik, itt van egy hosszu kötél: ezen leereszkedünk a sánczárokba az ablakból.

— Te is? Kérdé Tamás.

— Hát mit gondolsz? Itt csak nem maradhatok, ha téged megszöktettelek. A murza darabokra tépne.

— Ez már igaz.

— Aztán meg nálam nélkül ki sem tudnál innen jutni. Nekem kell a kapuőröket megvesztegetnem, azután meg a vámosokat a sorompóknál, amig a két tenger közül kijutunk. De még azontul is, te, a ki idegen vagy, járatlan ezen a földön, azt sem tudnád, hogy merre illanj; mindenütt veszedelembe rohannál; én pedig ismerek itt minden ösvényt, tudok a nép nyelvén: elvezetlek pusztáról pusztára,

tanyáról tanyára: míg elérjük azokat a kék hegyeket, azokat a sötét erdőket, a hol az én népem lakik.

— Hát te engem oda akarsz vinni? Kérdé megdöbbenve Tamás.

— Oda! Oda! Az én hazám őserdejébe; ahol a fák is olyan óriások, miként az emberek; a hol szikla, folyam, erdő tele van Istennel; maga a nap is egy Isten; és a levegő is az; ahol minden szabad: még a szerelem is.

Kalme arczát olyan tüzláng boritotta erre az emlékezetre, mint mikor a felkelő nap az Elborus jeges ormait rózsalánggal festi.

— Igen ám, jó asszony, mondá Tamás, csakhogy én nem azért akarnék innen kiszabadulni, hogy a te hazádba menjek: hanem hogy a magam országát lássam meg, a mi énnekem épen olyan gyönyörűséges, mint te neked Circassia.

— De ott megint csak szolgaságba futsz.

— Már az igaz, hogy magyar létemre sok megaláztatást kell a magam hazájában elszenvednem. De hát inkább szolgálok alázattal otthon a hazámért, mintsem büszkén száguldozzak idegen ország szabad hegyei közt.

Kalme fejét rázta. Nem értette ő ezt.

— No, ha te neked jobban tetszik a szabadságnál a szolgaság: erről sem beszélek többet. Hát legyen úgy. Vedd hát utadat Erdély felé s türd majd a nyomoruságot, a mit a sors majd fejedre mér. Én azt is megosztom veled.

— Mit akarsz te velem megosztani? Kérdé hüledezve Tamás.

— Minden nyomort, sanyaruságot, ami téged ér. Leszek futásodban vezetőd, bajodban ápolód; cseléded, szolgálód, aki nem követel semmit, se bért, se szerelmet, se tiszteletet, csak azt, hogy odaülhessen a lábadhoz, s ha elrugod onnan, megint visszatérhessen oda.

Damokos Tamás szivét mégis nagyon meghatotta ez a nagy ragaszkodás. Erőt vett rajta az érzékeny indulat.

— Látod, jó Kalme, ez lehetetlenség. Én agyonütni

való gonosztevő volnék, ha az irántad való háladatosságot csak egy nap is el tudnám feledni. Ha te engemet még annyi jóság után meg is szabadítasz, az én szájamban az «Ur imája» egy sorral hosszabb lesz, mint másnál, mert a te nevedet is bele foglalom. De az, hogy velem jőjj, merő lehetetlenség. A mi keresztyén erkölcsünk, vallásunk erősen köt és fel nem oldoz.

— Nem kivánom én, hogy te légy hozzám kötve, mondá Kalme szelid lemondással. Követlek, mint a kutyád, s a mit eldobsz, a mi másnak nem kell, azt veszem fel: azt is megköszönöm. Se nem követelek, se nem panaszkodom. Féltéssel nem kinozlak, még csak egy kihulló könynyel sem mutatom, hogy fáj-e valami. Csak dalló szavam hallod. — Óh vigy el magaddal.

— Nem lehet! Nem lehet! Tusakodék vele Tamás. — Te nem jöhetsz velem. Nekem asszonyom van, két gyermekem anyja, a kit én szeretek, a kivel én megesküdtem, holtomig, holtáig: Isten szent nevére, oltár előtt, pap előtt; a kinek nevemet adtam, a kinél zálogba van a becsületem. Én annak az egész szivemet adtam oda; nem tehetem, hogy csak egy morzsáját is ennek a szivemnek visszavegyem tőle, s oda vigyek hozzá egy másik asszonyt, a kiért ő róla a napnak csak egy pillanatáig is el kell felejtkeznem. Én őt meg nem bántom.

Kalme e szóra büszkén állt fel Tamás mellől, márványnyá halaványult arczát magasra emelve.

— Hát te azért nem akarsz magaddal vinni, hogy a szivedet odaadtad a feleségednek? No hát jó! Majd én elmondom te neked, hogy hová jutott az a te drága kincsed? — Eddig csupa édes mézzel olvasztgattam ezt a te kőszivedet. Majd most maró mérget öntök reá; meglássuk, nem olvad-e meg benne?

Damokos Tamás azt látta ezekből a villogó szemekből, hogy minden rosszra el kell készülnie. Ez a szép Sphinx bizony összetép, ha a találós meséjét meg nem fejtetted.

Kalme egyet rántott a nagy alvó tetemen, hátára for-

ditva azt, hogy a kaftánja belsejéből előkereshesse az odadugott iratokat. Megtalálta, a mit keresett.

— Itt van!

A hanyatt fordult óriás ekkor aztán elkezdett rémségesen horkolni, hogy csak úgy rengett bele a ház.

No ez épen hozzá illő zenekiséret volt abhoz a romànczhoz, a mit Kalme előadott: még azt a gonoszságot is megtéve, hogy egyszer-egyszer belekapott az ujjaival a mellette heverő timbora hurjaiba.

— Hát volt egyszer egy szép asszony, a kinek az urát fogságra vitték, messze földre.

Tamás összefonta karjait: megértette a szót, most az ő feleségéről fognak beszélni. Valami nagyon rosszat. Hazugság lesz!

— De a rab neje gazdag volt. Pénze, kincse elég sok rá, hogy az urát kiválthassa, mihelyt a sarczoltatásáról hirt vesz. Azt elküldték, meg is kapta; kiválthatja az urát, ha letesz érte kétezer aranyat. A szegény rab várt sokáig: mikor jön már a váltsága? Nyár elmult, őszi levél lehullt, téli hó elolvadt, tavaszvirág kibujt: az ő váltsága nem jött.

A timbora közbe pengett, s az alvó óriás horkolta hozzá a bombardont.

— A szép asszonynak az alatt akadt odahaza vigasztalója, gyámolitója, védelmezője.

Tamás közbevágott.

— Tudod asszony? megkinozhatsz, meggyötörhetsz, megkötözött rab vagyok; olybá veszem, mintha a láncz rajtam volna: de a feleségemről hiába mondasz meséket, mert én semmit sem hiszek el belőle.

— Hát meséket mondok-e én? Hát tudok-e én neveket megálmodni? Hát ismerem én Apor István uramat?

— Apor István! kiáltá fel Tamás. Ez a név hegyes nyil volt, át is furta magát a szive pánczélján.

— No ugy-e hogy van ilyen nevű ember a világon? Én nem ismerem. Azt sem tudom, mely ország szülötte. Itt

van a neve ebben a levélben, a mit Akmet bég, a szultán tihájája ir Buzdurgán murzának. Azt mondja levele elején, hogy siessen a Damokos Tamás nevű fogoly nemes urat azonnal kihozni Or-Kapuba, s az érte küldött két ezer arany sarczot fogadja el; mert különben bizony rajtavész az egész fogoly és senki azt egy réz osporáért sem váltja ki. Hozzá teszi Akmet bég: most jutott épen a kezembe Damokos Tamásné asszonyomnak egy levele, a mit Apor István uramhoz irt, a Rákóczy György által kinevezett tutorához, de mely levél tévedésből az én hozzám czimzett kópertába lett pecsételve. Szép dolgokat értek meg belőle, melyek közül a te felvilágosításodra, hogy tudjad mit cselekedjél, csak a következőket irom ide: a megszólítás így szól: «Kedves egyetlenegy szeretett Pistukám!»

— Nem igaz! ordítá közbe lábával dobbantva Tamás.

— Ne dobolj, kérlek! Nem elég törökmuzsikát csinálunk mink ketten a murzával? Hallgasd tovább! szép nóta ez.

«Pimpilimpim» szólt közbe a timbora.

— «Hála az egeknek, hogy mi ismét egymásé lehetünk. Az én uramat elfogta a tatár. De nem bánom. Soha se volt vele egy örömnapom. De éjjelem és nappalom rosszabb a purgatoriumnál. (Pimpilimpim!)

Damokos Tamás keserüen nevetett.

— Ah, nem igaz az! Dehogy igaz.

— Én nem az ujjámból szopom: ide van irva. Én azt sem tudom, mi az a «purgatorium.» — Hallgasd tovább. «A fejedelem bölcsen rendelte, hogy az uram fogsága alatt kegyelmed legyen a tutorom, s a váramban lakjék...» (Pimpilimpim.) «De rettegek attul a gondolattul, ha netalán a Damokos Tamás kiszabadulása a mi édes boldogságunkat megzavarná. Ha ő megtudna valamit: engem talán meg is ölne...» (Pimpilimpim, tintirintim! pengedezett a timbora, az óriás meg fujta a pokol harsonáját hozzá.)

Damokos Tamás az összeszorított két öklével a levegőbe csapott szót s majd meg a saját homlokát ütötte velük. — Méreg! pokolsár! vitriol hullott a szivére. — Minő szavak!

— Tovább, tovább. Még nincs vége. «Azért vigye kegyelmed az alkudozást úgy a szultán tihájával a váltságdij iránt, hogy soha se legyen vége. Mert ha egy esztendő, egy nap alatt az uram haza nem kerül, elválhatok tőle s férjhez mehetek kegyelmedhez.» (Pimpilimpim, tintirintim.)

Damakos Tamás minden tagjában reszketve dült arczczal a falnak, s égő homlokát a hideg kövön enyhíté. Úgy nyögött.

— Most jön a legszebbje; «mert a szivem fáj, ha ránézek azokra a gyenge kétezer körmöczi aranyakra, a kiket a bolond fővel rabságba szaladt vétektarisznya Damokos Tamásért kellene tatár fogára adnunk; mennyivel jobban...»

— Elég már! Elég! ordítá Damokos Tamás, dühében toporzékolva.

— Dehogy elég! dehogy elég. Hátra van még az utolsó vers: ez a java. Ez gyógyít meg. «Addig is csókolom kegyelmednek a két piros orczáját százszor meg ezerszer, igaz szeretettel.»

Damokos Tamás nem volt többé ember, veszett oroszlán volt, rárohant dühösen a levélolvasóra, az egyik kezével kikapta a levelet a kezéből, a másikkal pedig megragadta a torkát, s úgy rázta az asszonyt is, meg a levelet is a két kezével, mintha egyik sem volna a másiknál ne hezebb.

— Hazugság! varázslat, pokoli szemfényvesztés volt az egész dolog. Átkozott légy élve is, halva is, a ki ezt kigondoltad, boszorkány!

Azzal odadobta az asszonyt a levéllel együtt az alvó murzára, a ki erre egy kissé felhagyott a horkolással.

Kalme csaknem halott volt, mikor Damokos Tamás ke-

zéből kikerült. Fuldokolva tért magához. És aztán térden csuszva mászott oda a kevély férfi lábaihoz, a ki rabszolga létére úgy állt előtte, mint egy király, mint egy boszuálló angyal.

— Bántottalak ? rebegé alázatosan.

— Engem nem! De azt, a kit szeretek.

— A kit te szeretsz, meg van az szeretve!

— Ez mind káprázat! Gonosz cselszövény! Nem hiszem. Ez nem az én feleségem. Mert az egy szent.

— Látom már, hogy milyen nagyon tudsz szeretni. Majd összeszaggattál érte; engem, a ki oly nagyon szerettelek. — Szépen megöleltél — fojtogató kézzel, de én ezért az ölelésért még jobban szeretlek. — Nem kényszerítlek már, még csak nem is kérlek. Bocsátlak békével. Menekülj magadban. Utad elkészítém. Itt van a szőrkötél, a min éjjel leereszkedhetel az ablakból a sánczba, ott vár rád a hived, az elcsufított arczu, két gyors paripával, ha nyugotnak tartasz folyvást, eljuthatsz Erdélybe. Béke legyen veled, járj szerencsével. Elbocsátlak.

Damokos Tamás megrázta a fejét büszkén s félvállról szólt vissza, az ajtónak fordulva.

— Én pedig nem szököm. Egyedül magam sem. Ha minden ajtó nyitva volna, ha szárnyas paripa várna rám, a ki repül velem ; még akkor sem. Mert egy Damokos még soha nem lopott, nem csalt meg senkit. Én a Buzdurgán murza rabja vagyok, a kinek kétezer aranyat kell értem kapni. Megigértem neki: adósa vagyok vele. Ha elszököm tőle, szavamat szegtem meg; tolvaj, csaló lettem: magam előtt meg kell utálnom magamat. Itt maradok a börtönömben.

Kalme összekulcsolt kezekkel rimánkodott előtte.

— Gondolj rá, hogy ha a murza fölébred, egész irtóztató dühét a fejedre önti: rettentően fog veled bánni.

— Meggondoltam azt. Bizony készen vagyok rá. De azt is meggondoltam, hogy ha én most magamat szökéssel megmentem, akkor az itt maradt ezernyi ezer szegény

rabtársamon fognak majd kegyetlen boszut állani. Az én sorsomat viselem magam. A mi csupán nekem van szánva: érjen engem, senki mást. Hozasd fel a ledobott lánczomat s veresd rám ujra. Börtönömbe vágyom! *

— Oh mi rettentő ember vagy te!

— Csak a többihez hasonló. Ha jót akarsz még velem tenni, hozasd fel a lánczomat és zárj a börtönömbe, ne higyje a murza, ha fölébred, hogy szökni akartam, a míg ő aludt.

— Hát erőnek erejével el akarsz pusztulni?

— Nem! Szentül hiszem, hogy holnap reggelig, a míg a murza fölébred, megérkezik a váltságdíjam, a mit a feleségem elküldött.

Azzal elhagyta a murza háremszobáját Damokos Tamás s átment a zárkájába.

* Igazolja ezt a krimiai rab uraknak egy levele 1658. május elejéről, melyet Rákóczy Györgyhöz irtak, elpanaszolván, hogy két társukat erős eskü mellett elbocsátták az uraik, hogy hazamenvén Erdélybe, mind magukért, mind rabul maradt társaikért a váltságdíjat meghozzák. De azok hitszegően elmaradtak. «Immár pediglen a terminus elmulván, minket szegény megnyomorodott rabokat érettek rontnak, vernek, kinoznak és keservesen csigázván, orr-, fülmetéléssel, fogkivonással, szemeink kivájatásával fenyegetnek, ha vissza nem jönnek: kiért az Ur Isten erős haragját rájuk bocsátani fogja (a szökevényekre). Mert mikoron kibocsátották volt őket, erős hittel igen esküdtenek, hogy az élő Isten őket, ha kötéseknek nem állanak, semminemű dolgaikban meg ne segítse, sőt Istennek minden áldása fejeiken átok legyen és a gyermekeiket is az átok és Istennek rettenetes haragja, mint az ég a földet, úgy borítsa be: sőt ha meghalnának is, az testeket az földnek gyomra kiokádja és lelkek itéletnapig se mennyországban, se pokolban ne mehessen! Mégis az napjára be nem jövének az hamishitü istentelen, minket nyomorgattató és örökkévaló rabságba borító emberek . . .»

Ezen levélben Damokos is fel van említve a sanyargatott rabok között: tévedésből Péter keresztnévvel, de a családi okmányok és Kemény János fejedelem levele, melyet Tamás is aláirt, ez utóbbit igazolják.

L. Történeti tár 1882., IV. füzet, 614. l.

Kalme egész a börtönajtóig követte.

Ott megállt, az ajtó kilincsét a kezében tartva.

S aztán ezt mondá Tamásnak végbúcsú fejében:

— Köszönd Istenednek, hogy állhatatos voltál! Mert ha szép szavamnak engedsz, ha szökni mégy magadban: én utánad küldök, szökőben fogatlak el, mint hitszegő rabot, a kiből a kutyalelket aztán a korbács veri ki!

Azzal becsapta rá a börtönajtót.

— — — — — — — — — — — —

Hogy a váltságdíj nem érkezett meg másnap reggelre sem, s hogy mért nem érkezett meg, azt már régen tudjuk.

AZ EGÉRFOGÓ.

Rájöttem én már arra, hogy a dicsőség nem ér egy fadorombot. Hannibal cannaei diadala, meg azé a «névtelen hősé», ki a távgyaloglásban a «viador» czímet elnyerte: egyformán hiábavalóság. Amaz megrontotta vele Carthagot, emez meg a tüdejét. Jobb lett volna, ha otthon pipáztak volna az alatt.

II. Rákóczy György fejedelem jenői diadala a törökökön épen ilyen hiábavalóság volt. Dicsőségnek elég szép volt, hanem haszonnak semmi. Mert ezzel a győzelemmel aztán egészen magára haragította II. György a török szultánt, a ki azonnal kiküldte ellene magát a nagyvezért, erős ármádiával Temesvár felől. Rákóczy György ennek nem volt elég erős ellene állni, csak meghúzta magát Nagy-Váradra, onnan nézte el, hogy capitulál az erős Jenő vára a nagyvezér előtt. A keleti határon pedig a megfogyott székely lakosságon kívül épen senki sem akadt, a ki a tatár khán hordáit feltartóztassa Erdélyről.

A mire jó, azaz hogy nagyon is rossz volt a jenői győzedelem, az lett, hogy Rákóczy György most aztán a maga hiveit beküldé Erdélybe feles csapatokkal s kihirdetteté,

hogy a fejedelmi trónt ismét visszafoglalja. A jó Rhédey Ferencz rögtön le is szállt róla s azt mondta: «tessék!» ő maga megy haza a jószágára birkát nyiratni; a népet nyirja más!

De ellenben a rendek nem akarták II. Györgyöt visszafogadni, hanem kikiáltották fejedelemnek Barcsay Ákost. Azt a török szultán rögtön meg is erősitette s a temesvári basa sereget is adott a kezére, a kivel a fejedelmi székét körülvegye.

Volt már tehát a szegény kis Erdélynek fejedelme három. Az égi jóslat a négy nappal négyet igért: egynek még kell jönni hozzá, hogy ki legyen a quadratum!

II. György aztán akkor azokat mind megnotázá, a kik a letevését kivánták s a váraikat elfoglalva, azokba a saját őrségét helyezé el.

A székelyek mindvégig hivei maradtak II. Györgynek; nekik nem kellett se Rhédey, se Barcsay.

Ezeket tehát nem kellett bántani Rákóczynak, csak a felől biztositani magát, hogy el ne pártoljanak tőle. E végből a saját legjobb hiveit küldé oda a váraikba kapitányoknak, a kik az őrséget a hűségre feleskették.

Egy szép napon Mikó-Ujváron is megjelent az új kapitány, kevés fegyveres kisérettel. Ki is lett volna az más, mint Apor István uram?

Ilka asszony, a mint megérkeztének hirét vette, rögtön bezárkózék a legbelső szobájába s betegnek mondatá magát.

Apor István, a tornácz erkélyére kiállva, felolvasá a székely vitézek előtt a fejedelem parancsát, melyben kipróbált hűségüket az ő szolgálatára bocsátja s őt a vár kapitányává és urává rendeli, a kinek gondja lészen, hogy a betörő gonosz ellenség ellen a szegény lakosságot fegyveres erővel megvédelmezze.

Ez pedig hogy ne tetszett volna a székelyeknek.

— Esküdjetek meg a fejedelem hűségére azonnal! parancsolá Apor István a vitézeknek.

De azok csak súgtak-búgtak, utoljára felküldék a tornáczra a hadnagyukat, Czirjék Boldizsárt, hogy beszéljen a fejével a kapitánynak.

— Adjon Isten, a mi nincsen; vegye el, a mi van! Kedves komám, Están uram. Ugyan jó, hogy ma jött kegyelmed, nem tegnap, mert akkor ma már «holnap» volna, s nem mondhatná a székely azt, hogy «ma nem». Mert hát, tudja kegyelmed: «szóbul ért az ember!» aztán meg «több nap, mint kolbász», az is igaz pedig, hogy «jobb egy lámpás elől, mint kettő hátul», s «az oláh is okosabb a vásár után», azért azt tartják a székelyek, hogy «kötve kell hinni a komának», mert «ember teszi a fogadást, agg eb, ki megállja», pedig hát «az ökröt szarvánál, az embert szavánál fogják meg», azért nehogy «szappant vegyünk sajt helyett» . . .

— Hadd el az ördögbe ezt a sok bolond példás beszédet, vágott közbe Apor István, rukkolj ki vele magyarán, mi csipte meg a góbékat?

— Hát biz azok azért vakaróznak, hogy mindenképen szeretnék tudni, hogy miféle állapotban került ide kegyelmed, hogy ennek a várnak ura legyen? Hogy nem származik-e ebből majd Ilka asszonyra valami veszedelem? Mert tudja kegyelmed, első ember az országban a fejedelem, de még annál is elébb való az asszony. Azért, ha azzal a hatalommal jött ide kegyelmed, hogy a fejedelem parancsolatjára Mikóujvárát dominiumostól Ilka asszonytól elvegye s őtet gyermekeivel együtt abból kiforgassa, hát akkor kevés ám ez a kis csapat vasfazekas fejű darabont itt körülötte a székelyeknek, úgy kirakják innen velük együtt, hogy a lába sem éri a földet. No úgy-e, már most kegyelmed is vakarja a fejét. Hát ott mi csíp? Mondja!

— Gyere be velem a szobába, majd ottan elmondom. Addig küldd az őrséget nyugodni.

— Köszönik szépen, elálldogálnak ők itten.

Apor István behivta magához Boldizsár bát s elment vele egész a szélső gömbölyü torony szobájáig, a hol senki

sem hallgathatja ki, hogy mit beszélnek, ha csak nem madár, vagy denevér.

— Hát haragszunk-e még egymásra, öregem? kezdé a szót Apor István. (Ő került a kis ajtó felől, mert tudta jól, hogy a székely «hadnagy», a kinek ötszáz pixidarius lesi a parancsát, nagyobb úr, mint a «kapitány», a kinek csak húsz drabant áll a szolgálatára.)

Boldizsár bá a mellére tette a jobb kezét s így szólt:

— Isten úgy tartson, hogy szivemből kivántam, hogy újra megláthassam kegyelmedet ebben a várban.

Ennek a szónak nagyon megörüle Apor István uram; a székely az Isten nevét nem szokta hiába felvenni a nyelvére; s miután Boldizsár bá kezét megszorongatván, arról is meggyőződött, hogy nincsen a markában valami lengyel garas odaszorítva (mert ha az ott vagyon, akkor az eskü átka a lengyel garast éri, nem az ő lelkét!), tehát egészen igaz szó volt, a mit kimondott, annálfogva ő is igen nyájas lett hozzá s megczirogatá az orczáját.

— No hát legyünk akkor, mint régi jó komák, ismét per tu.

— Meg se bánjuk. Én igaz hitemre mondom, nem csak azt kivántam, hogy visszajöjj ide, de hogy itt is maradj.

— Hát hisz magam is azt óhajtom. Épen abban járok. Megmutatom neked fejedelem ő nagysága levelét is, a melyben nekem condonálja egész Mikó-Ujvárát, a hozzátartozó dominiummal együtt, mint a melyet perduellióiért Damokos Tamásné fiscaliter elvesztett. Hiszen tudod azt a casusát Szamosujvárott? Milyen asszonysereget hozott magával a fejedelemre! Hogy betört a diaetába, s még a rendeket is kényszeríté, hogy a fejedelmet detronálják, sőt annyira ment a vakmerősége, hogy még a fejedelem lovának a zablájába is belekapott. Ha én akkor ott nem vagyok! A fejedelem ezért őt megnotáztatta.

— Bizony Isten, nagy bolondság volt! erősíté Boldizsár bá. (Az ember ugy is vehette, hogy a Damokosné cseleke-

dete volt a nagy bolondság; úgy is, hogy a fejedelemé volt az.) Hanem hát én is megmondom igazán, a mi a szívemen van. Én sajnálom az Ilka hugomat, de különösen a két kis ártatlan porontyát. S fáj a szívem érte, hogy így egyszerre árvákká, földönfutókká legyenek. A Damokos Tamásnak már vége. Az nem élő ember többé. Tudom a tatárok szokását. A kit szökésen kapnak, vagy a kiért a sarczot meg nem hozzák Ór-Kapuba, mikor a foglyot odáig kivezették, az nem jön emberszámba többé. Azt úgy elcsufitják, hogy nem marad rajta emberi ábrázat s örök baromszolgaságba vetik, a hol a nehéz munka, sanyaruság nagyhamar megöli. Szegény Tamás oda van már. Ilka asszony özvegy lett már.

Apor István kivette a selyem zsebkendőjét, hogy megtörülje a szemeit erre a szomorú hírre.

— Ne fujd az orrodat, mert veres lesz! mondá Boldizsár bá. Inkább szóljunk vidámabb dolgokról. Ugy-e bár, valld meg igaz hitedre, hogy most is szereted Damokos Tamásnét?

— Tudom már, mit akarsz ezzel? Hogy hát legjobb lenne, ha elvenném a menyecskét, akkor ő is megmaradna a birtokában, én is úr lennék benne, a fejedelem is visszavonná a megnotázást.

— Ejnye, de éles eszed van, komám!

— Hát hiszen nem hiába vagyok a fejedelem tanácsosa.

— Azért van hát olyan nagy szerencsében ő nagysága.

— Magam is tudnám én azt, hogy Ilkát meg kellene nyernem, mert azzal együtt a székelyeknek a szívét is megnyerném, s aztán meg minden non putarem eventualitásokra is biztos titulusom volna.

— Holmi fejedelemváltozás esetére, úgy-e?

— No igen. De még hogy a fődolgot megvalljam: bizony maga az asszony sem megvetendő egy falat.

— De nem bizony! A régi világban tündérnek fogták volna el. Te! Mikor a haját leereszti (én már láttam egyszer), hát egész a sarkáig ér.

— Ne ébreszgesd bennem az alvó oroszlánt! Úgy is szomjazom a szive vérét; de mit ér, ha ő tudni sem akar rólam. Addig meg sem kérhetem, a míg Damokos Tamástól el nincs választva. Azt pedig, hogy a rabságba rekedt férjétől elválaszszák, egyedül ő neki lehet kérni a szent széktől: más azt nem teheti. Hol vegyek én annyi ékesszólást, a mennyivel én Ilka asszonyt erre rábeszéljem? Holott annyira megy az irántam való utálkodása, hogy még maga elé sem ereszt, hanem betegnek mondatja magát s minden ajtót bezár előttem.

— Ez nagy bolondság tőle, mondá Czirjék. Mert már a Damokos Tamásról egyszer le kell neki tenni. Akár így, akár úgy. Azt soha sem látja többet. Mit is látna rajta? Csak elfutna tőle. Hidd el, hogy nem te érted, hanem ő érte beszélek. Mert látom, hogy így elpusztul, s nincs más menekülés a számára, mint a te karjaid közé. Ha beteg, hát meg kell gyógyitani. Biz az orvosságot senki sem szereti: azért mégis csak beadják. Tudnám én annak a módját, hogyan lehetne őt rákényszeríteni, hogy ő maga adja mindenbe a beleegyezését.

— Ha tudod, ne rejtegesd! Mi az?

— Hát az executión kell kezdeni a processust.

— Ezt magam is felérem ököllel; de hiányzik a fődolog hozzá, mint tudod, az «occasio bona!»

— No hát azt megszerzem én neked, ha rám bizod. . . . A szép menyecskének a hálószobája a kastély keleti gömbölyű tornyában van, a minek csak egy ablaka nyitott, a mi a havas felé néz. Ehhez a szobához egy sötét folyosó vezet, a mi a vastag várfalba úgy van beépítve, hogy a cselédségből senki se tud róla. A folyosó bejáratát azon az oldalon, a hol a fegyverterem van, egy szekrény takarja; abból nyilik egy alacsony ajtó, a minek nálam a kulcsa. A másik végén a folyosónak pedig ismét van egy ajtóforma fatábla. Arról ismét senkinek semmi tudomása nincsen, mert a hálószobában ezt a bejáratot egy nagy velenczei tükör fedezi. Ez előtt a tükör előtt szokta

Ilka asszony éjszakára a haját kibontani, s újra befonni.

— Hát te ezt honnan tudod?

— Ej no. A fatábla végig van hasadva s a tükör hátuljáról egy helyen levált az ezüst.

— Hej te vén, gaz kópé! Magad is leskelődtél már a szép menyecske után egyszer-másszor!

— Ugyan ne ungorkodj! Hát akkor sem vétettem vele senkinek. No hát értsd meg tovább. A szobában világos szokott lenni, mert egész éjjel ég a mécses. Láthatod, hogy mikor jött el az időd. Az a tükrös tábla azonban nem nyilik kulcscsal, hanem alul van egy fordító retesze; a mint azt szépen elcsavarod, a tábla elfordul a sarkában s nyitva az utad a szobába. Akkor aztán, hogy miként viseled magadat? ha nem tudnád, vedd elő Cornelius Agrippa könyvecskéjét «de vanitate scientiarum», abból kikeresheted.

Apor István uram egészen fel volt villanyozva ezen hamis furfang által.

— Adsza azt a kulcsot.

— Hohó, komám. Csakk lassan a testtel! Szegődött bér osztott koncz. Krisztust sem árulták el ingyen. Előbb én is itt vagyok ám.

— Ha sikerül a practicád, bizony jól megjutalmazlak érte.

— Mi az a «jól?»

— Meghagylak a hadnagyi tisztedben, s inscribálok neked három portát.

— Jól van. Hanem azt add irásban.

Apor István megirta a kötést, meg is pecsételte: azt Czirjék Boldizsár eltette a tarsolyába. Akkor aztán elvezette a tanácsos urat és kapitányt a czimerterembe, ott a szeme láttára félretolta az emlitett szekrényt, felnyitotta a kis ajtót, végig világítva egy szövétnekkel a keskeny rejtek folyosón, a mi annak a háta mögött nyilt. Aztán odaadta a kis aranyozott kulcsot Apor Istvánnak.

— Tehát csak okosan és merészen. Aztán ha lakodalomra kerül a sor, engem ki ne felejts belőle. Most pedig gyerünk, eskessük fel a hűségre a székelyeket.

Ez az utolsó szó egészen meggyőzte Apor Istvánt a felől, hogy Czirjék igaz jó akaró embere.

Hiszen nincs abban semmi gonoszság, a mit az most eképen kifundált. A szegény Damokos Tamás kárbaveszett, azon már nem lehet segiteni; a nyomorult asszonynak inkább kell új férjről, istápról gondoskodni, a kivel egyúttal a birtokát is megmentheti. Nincs most idő hosszadalmas turbékolásra, «susogóra» ; practice kell a dologhoz hozzáfogni. Ha Apor István Ilka asszonynak a hálószobájába éjjel bejuthatott, onnan csak mint jövendőbeli férj jöhet ki. Igen jól van az kiszámítva, brutális, de egyenes mód! Magának is van benne érdeke a lúfőnek!

Alig is várhatta Apor István, hogy beesteledjék. A székelyek felől, miután felesküdtek a hűségére, egészen biztos lehetett; esküjét a székely soha meg nem szegi, ha a nyaka utána szakad is. Csak utána kell nyulni az érett gyümölcsnek, s minden a kezében marad.

Mégis nagyobb bátorság okáért azt a husz drabantot, a kiket a fejedelmi szász testőrségből magával hozott, oda rendelé fel a czímerterem előtti tornáczba, hogy ott legyenek éjjel, így egészen bizonyos lehetett a terve sikerüléséről.

A mint elharangozták az esteli angelust, bezárá belülről a fegyverterem ajtajait, s azután a rejtekajtón át behatolt egy viaszgyertya világa mellett a keskeny folyosóba.

A csizmáit is lehúzta, hogy a lépteinek semmi hangja el ne árulja közeledését. A folyosó túlsó végéhez érve, aztán elfujta a gyertyát, észrevéve, hogy a Czirjék említette hasadékon át világosság szüremlik keresztül.

Odalopózott az áruló hasadékhoz, a honnan a világosság derengett. A tüköramalgama kopásán keresztül egészen végig láthatott az ágyasházon.

Ott volt a fülkében, nehéz függönyökkel beárnyékozva,

Ilka asszony özvegy nyoszolyája; mellette egy kisebb kárpitos ágy, a két kis gyermek alvó helye. Épen most fekteti le őket. Maga vetkőzteti, megimádkoztatja: «Szegény jó apánkat őrizze az Isten minden veszedelemtől, hozza vissza friss jó egészségben.» Anyjuk megcsókolgatja mind a kettőt. Azok még sokáig elvihánczolnak az ágyban, gyermekek módjára.

— Nem tudtok már eldögleni, fattyuk! — mormogja magában a türelmetlen leskelődő.

Pedig még sok végigvárni való van. Mikor a gyermekek elpihennek, maga Ilka asszony veszi elő a kapcsos imakönyvet s letérdelve az Istenanya képe elé, hosszan, keservesen, könyhullatások közt imádkozik.

— Mit tud annyit könyörögni annak a festett képnek?

De még aztán egy másik festett kép is előkerül; arany keretbe foglalt elefántcsontra festett miniatur-arczkép. Azzal is sokáig el kell beszélgetni, meg-megcsókolgatni, szivéhez szorongatni. Ez bizonyosan Damokos Tamás képe.

A felébredt oroszlán dühét ez még csak ingerli.

Végre aztán mégis rászánja magát a szép nő a lefekvésre, maga levetkőzik, nem kell neki cselédsegítség. Lebontja a szép hosszú haját, hogy újra befonja, s nagyot bámul rajta, hogy egy szál ősz hajat talál közte: ez akkor támadt, mikor hirét hozták, hogy a férjeért küldött váltságdijat elrabolták. Hiszen még alig huszonnégy éves! S már itt van az ősz szál.

A leskelődő lator lihegve emészti sovár szemével a deli hölgy bájait. Türelmetlen is már. Alig birja magát addig tartóztatni, mig a nő ágya félfüggönyét maga fölé húzta, csak a másikat hagyva feltárva, hogy onnan fekhelyéről a gyermekekre lásson. Aztán félkarját a feje fölé emeli, az arczát ráfekteti s Istenben elalszik.

— No most itt van az én időm! mondja magában Apor István, elforditva a csavarreteszt a deszkapad alján, a hogy Czirjék megtanította rá, s abban a szent perczben —

kiesik a föld a lába alól, s ő az elbillenő padlóról lezuhan valami nagy sötét mélységbe.

Szerencséje, hogy szalmára esett: nem törte se kezét, se lábát.

Hanem a zörejre fölébredt Ilka asszony s kiugorva az ágyából, azt kérdé: «Ki jár ott?»

Arra ugyan neki a háborgató meg nem felelhetett, mert az valami három ölnyi mélységben kuczorgott, a hová nem hat le se szó, se világosság; de a földalatti kajabajának még is fel kellett hozzá törni még a vastag bástyafalon keresztül is, a mibe az a sülyesztő volt lemélyitve, a hová Apor István leesett. Valami régi kincstartó rejtek volt az, a melyben az első Mikó a drágaságait dugdosá, s a mi felől csak Czirjéknek volt tudomása; hanem a furfangos sóhajhidat már ő csinálta hozzá a régi csapóajtó helyett s a levezető lajtorját is kihúzta belőle. Akkor végezte ő ezt az egész munkát, a mikor Ilka asszony Szamosujvárt járt diaetát és fejedelmet regulázni. A mint a jenői győzelemnek hire terjedt, rögtön megsejté Boldizsár bá, mi lesz ennek a következése? A győzelmes fejedelem visszajön, — Damokosnét megnótázzák, — Mikóujvárt elkobozzák tőle, — azt pedig senki se kapja meg más, mint Apor István, a kinek mindig fájt rá a foga, — az idején várat, birtokot elfoglalni, ha egyszer itt lesz, az ő luxuriosus természeténél fogva könnyű lesz őt belecsalni ebbe az egérfogóba: mivel aztán az ezermesternek még messzebblátó czéljai voltak.

Azonban a megmagyarázhatlan zajra Ilka asszony hirtelen magára kapkodta a ruháit, s a cselédjeit készült felkelteni, a midőn a hálószobája ajtaján halk kopogtatást hall.

— Ki van az ajtón?

— Én vagyok itt, édes lelkem, a Boldizsár bátyád. Ébren vagy-e?

Ilka asszony sietett felnyitni az ajtót.

— Ugyan jó, hogy már felöltözve talállak, édes mézem.

Csak költsd fel a kis gyermekeket is, s öltöztesd fel. Futnunk kell innen!

Ilka asszony a lába alatt zakatoló zörejre figyelmezteté.

— Mi van ott? Soha sem hallottam itt semmi neszt még.

— Patkány került a csapdába. Hadd kaparjon. Te csak szedd össze hirtelen, a mi drágaságod van, rakd egy bőriszákba; a legdrábbakat, a kis porontyokat, jól fel is öltöztesd, befogva a hintód: éjjeli útra megyünk, Brassóig meg sem állunk.

— Az történt meg, a miről beszéltünk?

— Az. Tégedet megnotáztak. Apor Istvánnak adták a váradat, birtokodat. Ha magad is az övé nem akarsz lenni, akkor fuss innen.

— De hová?

— Majd megmondom, ha az úton leszünk. Egész odáig, a hol már a világ be van deszkázva. De most siess! Majd én elvégzem a magam dolgát azzal, a ki idelenn zakatol.

Ilka asszony hirtelen felölelte a gyermekeket az ágyukból s kifutott velök a cselédjeihez. Egészen agyon volt rémülve, s féltette őket ebben a kisértetes szobában.

Boldizsár bá pedig, mikor egyedül maradt ott, félretolta a helyéből a nagy fali tükröt s kezébe véve az éjjeli mécsest, levilágított vele a mély bástyaüregbe.

— No kedves komám, nem ütötted-e meg magadat?

Hathatós káromkodás volt rá a felelet.

— Látod, így jár ám az, a ki a tiltott gyümölcs után ágaskodik. Dejszen döngetheted azt a falat! Egy öl széles az elől is hátul is. Nem hallik ki innen semmi kiáltás. Jobb lesz, ha szépen megalkuszol velem, ha ki akarsz innen kerülni valaha.

— Mi kell? Haramia! Kiált fel onnan alulról a fogoly.

— Mi kell? Kitaláltad. «Haramia.» Azt mondd meg nekem azonnal, hogy kinek hivják igazi néven a Munduka Ravaselt? a ki a Damokos Tamás váltságát elrabolta s hol találok rá minden bizonynyal.

— Mit tudom én?

— Hát csak törd rajta a fejed; ha elfelejtetted, míg eszedbe jut, mert nekem nem hosszú az idő idefenn rávárnom, a míg megmondod: ha neked nem hosszú. Te neked tudnod kell azt! S ha most jóllakva nem jut eszedbe, majd eszedbe jut éhomra, mert én addig meg nem mondom, hogy hol van a pékbolt, ahol czipót vehetsz, — oda lenn a sutban.

— Csak nem akarsz éhen megölni?

— Ne akarj éhen meghalni. De én bizony alább nem adom a czipót, megmondtam az árát.

— No hát vigyen el az ördög. Zernyesten lakik Brassó mellett, Dimbora Lupujnak hívják.

— Úgy? Jól ismerem. Derék, becsületes bíróviselt ember. Hát annál vannak az elrabolt aranyok?

— Azt nem tudom.

— Dehogy nem tudod! Vajjon hol tartja őket?

— Az ördög jobban tudja.

— Könnyű neked odalenn a pokolban az ördögöt emlegetni. Hát kérdezd meg tőle, közelebb vagy hozzá mint én. Különben, bizony Isten, itt maradsz itéletnapig.

— No hát süketülj meg tőle! Egy hosszú oláh tilinkóba vannak belerakva, az ott lóg az ágya fölött a falon. Vedd el tőle! mit bánom én? süsd meg!

— Hát hiszen meg is sütöm én azt, csak megkapjam

— No már most adj le egy létrát, hadd megyek fel.

— Jaj de házsártos vagy, kedves komám; pedig még csak most kerültél le s már is ki akarsz jönni! Hátha, mint a szegény Damokos Tamásnak, esztendő számra ott kellene taposnod a csávát a keserű rabságban! Nem megy az olyan hamar! Várnod kell egy kisség! Előbb én majd elmegyek a Mundukát felkeresni. Téged addiglan itt hagylak. Ne félj semmit, nem halsz éhen. Ha a szalmát félrehárítod a lábad alól, találsz egy csapó-ajtóra, azt a vaskarikájánál fogva felemeled, s azon bejutsz egy gádorba, a melyik egy csinos kis boltba vezet. Az lesz a te ideiglenes lakásod ebben a várban. Van nálad tűzszerszám, ott

találsz gyertyát is, nem maradsz sötétben; meglátod, van enni-inni való akár két hétre is. Én az alatt csak megkapom a Mundukát. Ha az igazi nevet mondtad, akkor bizonynyal megkapom. Hogy a pénzt hogy veszem el tőle, az aztán az én gondom. Akkor azután rögtön hirmondót futtatok ide a hadnagyokhoz, hogy hol keressék a kapitányukat, a kik bizonyára addiglan, ha eget-földet egygyé tesznek, sem akadnak rád sehol. Ha azonban nem az igazi nevet adád tudtomra: akkor visszajövök ide, erre a szent helyre s megint lekiáltok hozzád: «hol vagy Ádám!» jer elő, ne hazudj igazán, ki a Munduka Ravasel? S ezt mind addig újra ismételem, a míg csak te meg nem unod.

— Az igazi nevet mondtam. Dörmögé a mélységbe jutott.

— No hát akkor béke legyen veled! Ha látlak, lássalak friss jó egészségben.

Ezzel lecsukta a fogolyra az elbillenő ajtót; helyre fordítá a csavaró reteszt; a nyilástzáró táblát a belső tükörrel együtt helyére tolá s aztán végighaladva a rejtek folyosón, kijött a czimerterembe; a nehéz szekrényt megint a rejtekajtó elé tolta, s valamennyi szobán keresztül sétálva, végig ballagott a külső tornáczon, úgy került Damokos Tamásné elé, a ki azt hitte, hogy boszorkányság van a dologban: mivelhogy a toronyszobából lehetetlen más ajtón kijönni valakinek, mint a melyen bement. Merre jött ki az ágyasházból?

— Repültem galambom! magyarázá Boldizsár bá. De most már repüljünk veletek együtt, a míg a csillagokban tart.

Azzal a két kis gyermeket a karjaikra vették, a kisebbiket az anyjuk, a nagyobbikat Boldizsár bá s levitték őket a hintóhoz. A nagyobbik nyügösködött. «Minek költöttek fel? Olyan jót álmodtam. Az apámnál voltam».

— Ő nála fogsz lenni kicsikém nem soká! — mondá Boldizsár bá — odaviszlek hozzá!

— Minek bolondítja ezzel a szegény gyermeket? — feddé Ilka asszony.

— Igazat mondtam én. Bizony odamegyünk! Damokos Tamáshoz!

Ezért a szóért aztán mind a hárman a nyakába borultak, anya és két gyermek és összecsókolták.

— Igaz ez? igaz ez?

— Ha én mondom, hát igaz!

A DRÁKU POPI.

Utközben Boldizsár bá elmondott Ilka asszonynak a megtörténtekből, s az ezután tervbe vett dolgokból anynyit, a mennyibe azt szükséges volt beavatni. Megtudta már Aportól, hogy mi az igazi neve Mundukának? hol kapható meg, és az elrabolt aranyak hova vannak elrejtve?

— Tehát mégis az ő tudtával történt! szörnyűködék Ilka asszony.

— Bocsásd meg néki, szentem. Az irántad való szerelem vitte rá, nem valami nemtelen indulat.

— Pokolra jusson érette!

— «Ott» van már, ne kivánd még mélyebbre. Szépen birtokba vette a váradat, mondhatom: csak hadd üljön ott. Nem tart az sokáig, pünkösdi királyság lesz az, két ellen fejedelmünk már van, mire visszakerülünk Krimiából, negyedik is lesz, az majd kiveri valamennyit. Hanem most legelébb is az a főgondunk, hogy Mundukától visszakapjuk a pénzt.

— Rögtön jelentse föl kegyelmed a brassói királybirónál, hogy fogassa el az embert.

— Dehogy jelentem, édes mézem! hisz az annyi volna, mintha rókát akarnék fogni s kolompot akasztanék a nyakamba. Majd kikerítem én azt királybiró nélkül, egy nap köze alatt. A ki az emberek bölcsességére számít, az bizony

csúfot lát; hanem aki a bolondságukra számít, az mindig czélba talál.

Ilka asszony tehát egészen rábizta az ügyet Boldizsár bára.

Másnap délre bevergődének szerencsésen Brassóba. Boldizsár bá azonban nem hajtatott a belvárosba, a hol igen díszes vendégfogadók valának; hanem kinn maradt Bolgárszegen. Ez egyik külvárosa Brassónak, a mit akkor csupa görögök laktak. A legélelmesebb és leghasznosabb népfaj, a mi csak Magyarországra bevándorolt. Itt bolgároknak nevezték akkoriban őket; de valóságra macedon görögök voltak. Az ő kezükben volt az egész kereskedés, Magyarország és a keleti népek között. Kincsek özönlöttek a kezeiken át Magyarországra. Szerették is őket a királyòk és fejedelmek, s erős kiváltságokkal keríték őket körül. Ezek közé tartozott, hogy a görögök saját birót választottak magok közül, a ki kereskedelmi ügyeikben itéletet hozott. Ebben az időben Nogáli uram volt a görög biró. Boldizsár bá egyenesen az ő udvarára hajtatott be. Itt minden ház bolt volt és vendégfogadó. Lehetett kapni akár egy ital pálinkát, akár egy vég posztót, akár egész ellátást, kocsival, lóval, jutányosan, becsületes árért. Szivesen látták a vendéget, a gazda együtt ebédelt, vacsorált vele: mikor odább akart menni, megcsinálta neki a számláját, a min magának nyeresége sem volt; engedelmet kért tőle, hogy ilyen sokra megy a csekélység, a mit szolgáltatott, s ha azt mondta a vendég, hogy most nincsen pénze, hát «az Isten áldja meg! majd megadja, ha visszajön megint.» A székelyek legörömestebb is csak ideszálltak Bolgárszegre, ha Brassóban vala dolguk.

Nogáli uram különben is régi jó ismerőse volt a Damokos-családnak, a buzát, gyapjut ő szokta tőlük megvenni, s viszont kelmével, fűszerszámmal ő látta el a házat. Nagyon örült is, mikor Boldizsár bát meglátta Damokosnéval, meg a két kis fiucskával. Ő maga segített a nagy böröndöt behozni Boldizsárnak. «Az ilyent nem

kell cselédre bízni! észreveszi az emeléséről, hogy arany-ezüst van benne.»

— Biz a van ebben, mondá Boldizsár bá. A Damokosok minden családi kincse itt van. György fejedelem megnótáztatta a hugomasszonyt, s most futnunk kell az országból.

— Tudom, tudom. Mondá a görög. Az Isten áldja meg őtet a nótájával! Majd mi tánczolunk azon. Hát csak hagyjátok itt nálam ezeket a kincseket most: ne vigyétek magatokkal, mert bizony elveszik tőletek vagy a zsiványok, vagy a tatárok. Itt ólálkodnak ám már a szomszédban. Én adok rá nektek majd pénzt, a mennyi kell. Tudom, mi van a ládában. Ismerem minden darabját. Lehet rá kölcsön adni kétezer aranyat. Nem kérek sokat érte; egy oszporát egy aranyért, a mig visszafizetik. Ha egy hónap mulva, vagy kettő mulva, vagy egy esztendő mulva. Azért csak egy oszporát.

Damokos Tamásné bizony megadott volna akár egy dénárt is szives örömest a kölcsönajánlott két ezer aranyért darabonkint.

— Itt én nálam biztos helyen lesz ám a kincsetek, ne féljetek. Ide nem jön a tatár. Van mi nekünk olyan abrakunk, a mit ha a tatár lovának adunk, hát elmegy tőle másfelé; Brassót kikerüli. Megtanulták már a brassóiak, hogy vassal nem jó verekedni, ezüsttel sokkal jobb.

— De hátha ezt a kétezer aranyat is elrabolják tőlünk a zsiványok, mint a multkorit? aggságoskodék Ilka asszony.

— Miért nem szóltatok nekem? Nekem kellett volna szólni! Én nem adok ám a kezetekbe pénzt; egy oszporát sem. Nem kell az embernek az útra pénzt vinni magával; mert mikor előveszi az erszényét, hogy fizessen: meglátják, s agyonütik érte. Hanem majd adok én nektek egy pecsétes levelet, jóféle pergamenre irva, ezzel aztán elmehettek Bukarestbe, Galaczba, Bakesi Száraiba, majd felirom a neveiket, kikhez? Annak ott megmutatjátok ezt

a levelet, s megmondjátok neki, hogy mennyi pénzt fizessen helyettetek ennek meg amannak. Az felirja erre a levélre, a mit kifizetett, ti meg irást adtok neki róla. Mikor visszakerültök, ezzel a levéllel beszámoltok nekem, s akkor megtudjuk, hogy melyikünk tartozik a másiknak? Igy az egész uton senki egy tallért sem lát a tenyeretekben; mégis mindig lesz pénzetek. Ezt a levelet pedig hiába rabolná el tőletek akárki, mert ez csak Damokos Tamásné asszonyomnak a nevére szól; a kit aztán a keze irásáról ismernek meg az én embereim minden városban. Ha akarjátok, Bagdádig elküldelek benneteket ilyen szép szerével.

Oda azonban ők nem akarának utazni, hanem csak Krimiáig, Buzdurgán murza uram palotájáig.

Ilka asszony tehát egészen tele volt megelégedéssel, mikor ennyit megértett Nogáli uramtól. Meg volna tehát a váltságdíj ismét; a kétezer arany. Erre a módjára a szabadulásnak bizony hamarább is gondolhatott volna! Vádolta most már a lelke, hogy minek kapkodott a fejedelem lova zablyájához? miért nem kereste fel inkább azonnal Nógáli uramat? Mennyi idő kárbaveszett ezzel. Sőt a birtokát is elkobozták miatta. — No majd az urának visszaadják, ha előkerül Krimiából, hisz az nem vétett Rákóczy Györgynek semmit, sőt inkább az ő hűségeért szenved.

Boldizsár bá azonban egy szóval sem árulta el Nogálinak, hogy vagynak még más kétezer aranyak is, a mikre bizonyosan számit. Azt kell kicsikarni! De nem szólt senkinek. Azt mondta, elmegy körültekinteni alkalmatosság után. Ellenben csak azt várta, hogy besötétedjék. Akkor egy batyuba kötözött mindent, a mire szüksége volt. Ha valaki rajta kapta volna, de elbámult volna rajta, hogy micsoda furcsa dolgokat szedett össze az ezermester? Mi lesz ebből? Egy bivalybőr szarvastul, sörényestül, egy hosszú tülök, egy négyszegletü bádogszelencze. Vajjon mire lesznek mindezek használhatók?

Azt ő tudta. A mint sötét lett, felvette a batyut a hátára; vándor olajkárosok módjára a köpönyegét a batyu fölé takarta, s aztán egy hosszú szeges bottal a kezében, elindult Zernyest felé.

Nem kellett neki tudakozódni, tudta jól az utat. Minden házat ismert.

Éjfélre kukorították a kakasok, mikor a falu közepéig eljutott, a hol az ő emberének a háza volt. Azt is ismerte ő személyesen. Sokszor ittak egymásnak a kulacsából. Ki hitte volna róla, hogy ilyen gonosz szellem lakik benne?

Zernyestfalva és egész határa akkoriban mind Brassó tulajdona volt. A falu félmértföldnyi hosszúságban nyúlik végig a Riu patak partján, más része meg el van szórva a havasok között; azt odafenn vad, pásztornép lakja, a ki még papot sem lát soha s vándorol a nyájával, keresztül-kasul a hegyeken, nem kérdezve, hol Erdély, hol Oláhország? az idelenn lakók pedig fuvarozásból élnek. Befognak tizenkét, tizenhat lovat egy óriási társzekér elé, s azt megrakva brassói kelmékkel, elvontatják Bécsig vagy Galaczig, mindig útban vannak. Zavaros időkben pedig halásznak is! de nem a Riu patakban, hanem a «zavarosban». Egy olyan név, mint a «Munduka Ravasel», nem is valami megszégyenitő arra nézve, a ki azt hiressé tette. Csak olyan az, mint a hajdankorban a rablólovagok viselete volt. Még népballadák is dicsőítik. Egy ilyen híres kalandor, Deli Marko, egész ütközetet vívott Báthory Gáborral s meg is verte (a szászok segélyével) a fejedelmet. (A «Deli Marko» név mindenütt népszerű.)

Boldizsár bá bizonyos lehetett felőle, hogy Dimbora Lupujt otthon találja. Az nem jár fuvarozni.

A háza ott van egy domboldalban, óriási diófáktól betakarva. Kerítése nincsen, még egy kutyát sem tart. Nem fenyegeti őt itten veszedelem; s ha fenyegetné, gyorsan tudósítják róla. Nagy hire van óriási erejének: az bánná meg, a ki reá törne.

Dehogy is jött ellene Boldizsár bá erőhatalommal.

Brassó valamennyi drabantja el nem nyomná a Mundukát, ha az megharagszik.

A Dimbora Lupuj háza, a hogy oláh nemes uraké szokott fabrikálva lenni, alul kőből épült, arra vezetett fel egy lépcsős tornácz; a fölött azután szép simára gyalult tölgyfából volt emelve a lakóház, czifrán kifestett ajtó-, ablakfákkal, a teteje magasabb volt magánál a háznál, singnyi zsindelyekkel fedve, a két ormán két nagy szarvasagancscsal.

Boldizsár bá a csendes éjszakában toilettet csinált a diófa alatt; felvette a bivalybőrt, a szarvasfejbőrt a fejére húzva, ebben a riasztó alakban indult meg a Munduka látogatására.

Ismerte a dörgést: ott alszik ő kegyelme a hátsó szobában, a honnan az erdőre lehet látni és menekülni. Az ablaka mindig nyitva, még télen is. Úgy alszik ott a déczbunda alatt, a nagy báránybőr süveggel a fején.

Boldizsár bá a nagy hársfahéj szótülköt betolva az ablakon át a szobába, pokolbeli hangon mormogá: «Munduka Ravasel!»

A déczbunda megmozdult, a báránybőrsüveg felütötte a fejét. Dimbora Lupuj felébredt a hős nevének említésére álmából.

Haj, de hirtelen lehúzta a fejét megint a bunda alá, mert az, a mit látott, bizony a legkeményebb szivet is megpróbálná! Ott tánczolt a falon fényes karika közepében egy nagy fekete ördög, előre görbült két szarvval, hosszan kilógó piros nyelvvel, tüzes vasvillával a kezében; a farkába pedig három ördögfiu kapaszkodott, az egyik piros, a másik zöld, a harmadik sárga, az egyiknek bagolyfeje volt, a másiknak hiuz feje, a harmadiknak sündisznófeje. Az öreg ördög mormogott, az aprók pedig igen illetlen hangokat adogattak közbe.

«Jajh! uram irgalmazz!» didergé fogvaczogva a rablóhős.

«Munduka Ravasel! mormogá az ördög. Készen vagy-e a halálra? Jöszte velem! viszlek a pokolba».

«Ne még, uram, dráku! csak egy napig kegyelmezz. Nagyon sok a bűnöm!»

«Tudom! Fel van nálam irva, Én vagyok a «draku popi».

Ez a «pap ördöge» ama titokteljes személy, a ki eljár az ablakra, a hol lopott pénzt érez s kiköveteli azt a primus acquisitortól. Furcsa incassator!

— Jaj, mondd meg, mit kivánsz?

«Add ide azt a furulyát az ágyad fölül» dörmögé az ördög.

«Jaj! uram dráku, az sok lesz. Érd be felével!»

«Ne alkudj! Adod-e mindjárt? Vagy szekérrel jöjjek?»

Hangzott is már a pokolbeli paripák, a sárkányok prüszszögése: a kerek fényszérű közepébe ott a falon egyszerre csak beugrott egy tűzokádó sárkány: tüzes szekérrel; abban ült a poklok királya, tüzes koronával a fején.

Munduka Ravasel látta, hogy itt életre és pokolra megy a harcz. Nem volt ő gyáva ember. Tudta védelmezni magát. Még az ördög ellen is tudta. Bizonyos volt felőle, hogy ha ő azt a szentelt viaszgyertyát ott a Szent György kép előtt meggyujthatja, attól egyszerre el kell futni minden pokolbeli hatalomnak. Kimászott négykézláb az ágyából; elvánszorgott a pestesig, azon még parázs volt; a kénfonalat bedugta s folyvást imádkozva és könyörögve, odacsúszott térden a szent képig s akkor aztán meggyujtotta a viaszgyertyát.

De ebben a pillanatban egy olyan tűzsugárt okádott a sárkány a szeme közé, hogy attól a gyertya is elaludt, s szakálla, bajusza mind leperzselődött.

«Munduka! Munduka! Ne bolondozz a pokol tüzével», tanácslá mély hangon az ördög. A sárkány pedig prüszkölt és nagyokat horkantott.

— Jaj nekem! Adom már! nyöszörgött a rablóvezér. Harmincz mértföldnyire eredj tőlem!

— Mihelyt a furulyád ide adod.

— Nesze fogd meg.

Boldizsár bá érezé a nehézségéről, hogy annak aranynyal kell tele lenni.

Akkor aztán még egy pokolbeli káromkodást mondott a rablónak: «Quadrupedanteputremcrepituquatitungulacampum!» a mi valami rettenetes átokmondás lehet; Munduka az ágy alá menekült tőle rémültében; arra aztán az ördög is elkocsikázott a maga sárkányfogatával, rémséges gyantaillatot hagyva maga után, fejedelmi szokása szerint.

— No hát! Mondá magában Boldizsár bá, mikor reggelre szerencsésen haza került Bolgárszegre, s a megdugasztalanított hosszú tilinkóból kiönté Nogáli uram asztalára a kétezer aranyakat. Valamennyi biró, polgármester, syndicus, hadnagy, darabant, mind összeverte volna a fejét, még se csikarta volna ki Munduka Ravasel uram markából ezt a pénzt, a hogy én kivasaltam tőle egy bivalybőrrel, egy tülökkel, egy laterna magicával, meg egy kis törött gyantával!

Azzal aztán elmesélte az egészet, hogyan történt, el is producálta a bűvlámpa csodaműveleteit; a mi a kis gyermekeknek különösen megtetszett. Persze ők még nem vétettek az ördögnek, tehát nem féltek tőle.

Mindebből pedig az a tanulság: hogy az ördögre nagy szükség van ezen a világon; azért mi a mi ördögünket nem engedjük tőlünk eldisputáltatni a tudósoktól.

— Ez hát nagyon jól jött így, mondá Nogáli uram. Már most ezt a pénzt egészen a váltságdíjra adhatjátok, a mit a zálogra felvesztek tőlem, az csak az utiköltségre kell majd. Hanem azt tanácsolom, hogy mindjárt útra keljetek; mert a Munduka, ha egy csomó elrablott pénzt kiadott a draku popinak, az addig nem nyugszik ám, míg helyette még egyszer annyit nem rabol. Neki mindenütt kémei vannak, a kik tudósítják, ki utazik a vámokon keresztül, mennyi őrizetet vitt magával. Ha Damokosné asszonyom utazását megtudja, szentül azt hiszi, hogy sok pénzt viszen magával, azért ne is menjetek ti a vám felé

a szoroson keresztül a rendes országúton. Majd elküldelek én benneteket másfelé, a merre a világnak nincsen szája. Vannak én nekem egynehány lovas leányaim, a kik megszokták a havasi utakat járni (a miken egykor a jó Tökölyi betört a német seregekre.) De ne gondoljatok ám valami rosszat felőlem. Csak azt corrigálom ki, a mit a szász urak beletettek a törvényeinkbe, hogy nekünk görögöknek nem szabad kényesőt, meg salétromot szállítani ki az országból; hanem csak ő nekik. Hát az az én kényeső meg salétromszállító utam, az ő kegyes engedelmük nélkül. Ezen az úton olyan szépen kivezetnek titeket az én szolgálóim (én nem tartok férfiszolgát, az mind tolvaj, pákosz, veszekedő), még a madár se szólít meg benneteket egész Plojestig. Onnan aztán csak egy hajtás Bukarest. Lóháton odáig, ott megint szekeret fogadtok, azzal mentek Gyurgyevóig. Rövidebb volna ugyan az út Foksánnak, s úgy Brailának, de ez most tele van errefelé nyomakodó tatárseregekkel, azokra nem jó lenne szembemenni. Azért kell azt a kerülőt tennetek, hogy a veszedelemnek kitérjetek útjából. Onnan aztán evezős hajóval leereszkedtek Galaczig, ott kaptok vitorlás hajót, az én embereim eligazitanak, s ha Isten segit, két hét mulva ott lesztek az akhtiari kikötőben.

— Eddig is megsegített csodatételével, ezután is majd megsegít az Isten, mondá kegyes szóval Ilka asszony.

Ebben aztán megnyugodtak.

VAN ISTEN A FÖLD ALATT IS!

Boldizsár bá azonnal levelet ira a mikóujvári hadnagynak, melyben tudtára adá, hogy hol keressék az eltünt várkapitányt, Apor István uramat s miféle furfanggal jussanak hozzá az ő nagyrabecsült személyéhez, a kinek azóta már fogytán lehet az elemózsiája; de különben sem

kellemetes a tartózkodási helye. Egyébiránt köszönteti ő méltóságát, a furulyát megkapá s igen szép nótákat fujdogál rajta. A mit ő jobban meg fog érteni stb. stb.

Csakhogy erre a levélre már akkor semmi szüksége sem volt Apor István uramnak.

A csaptatóba jutott főkapitány úr ugyanis sehogy sem akart belenyugodni a maga kellemetlen állapotába. Boszantotta nagyon, hogy ilyen együgyü módon engedte magát a concupiscentiája kötőfékénél fogva belevezettetni a kelepczébe. Ha ez kisül, az egész világ példája lesz belőle; kicsúfolják, kinevetik, még a fejedelem sem fogja többé semmi dolgát rábízni. Hiába mondja, hogy hiszen Oroszlánszivű Richardot is elfogták, azért még is csak őt fogják kigúnyolni. Nem várja ő, hogy érte jöjjenek, hanem kitör innen. Vele volt az evőszerszáma, azt szokás volt ezüst tokban magával vinni mindenkinek. Egy kés elég a rabnak, hogy a falát keresztül ássa, akármilyen vastag is az.

Rögtön hozzáfogott a munkához. A késével kivájta a mészragaszt egy kő körűl. Csak az első kőnél ment az nehezecskén; de mihelyt az ki lett a helyéből mozdítva, a munka mindjárt könnyebben ment. Ha napszámba dolgozott volna, bizoy megkeresett volna a kőmüves pallérnál három dénárt egy nap alatt. Soha sem szolgálta még meg ilyen jól a kenyerét. De volt is láttatja. Második nap már akkora rést vájt a falban, hogy maga is belefért; s nagy vigasztalására szolgált, hogy a hátralevő falon keresztül már a külvilági neszből meghallott annyit, hogy a toronyőrök trombitálnak. Hej ha ő neki egy trombitája volna: most ő is jelt adhatna innen a föld alúl, s azt a hívei majd meghallanák.

Idelenn a föld alatt csak az órájáról tudta meg, hogy mennyire haladt az idő; s hogy éjfél van és nem dél. A harmadik nap éjszakája. Alig fordított belőle valamit álomra. Egyszer azután olyan akadályra talált, a min az egész tudománya kudarczot vallott. Azt a rést, a mit ő

a falon keresztül tört, mikor már egy ölnyire haladt, egyszerre csak elzárta egy olyan nagy kőkolonez, a minek széleire sehol sem akadt rá; de a mit onnan elmozdítani nem is volna elég egy ember, még ha maga Sámson volna is.

Hogy vágja magát ezen a nagy kövön keresztül?

A kétségbeesés kezdte környékezni; szakadt a testéről a nehéz veríték.

«Hát nincs Isten a föld alatt!» zúgolódik nagy keserűségében.

Dehogy nincs! Csakhogy nem Isten hírével kerültünk ám ide!

No de jól van: alig hogy e szót kimondta Apor István uram, mit hallanak fülei? Csákányütéseket kívül a falon. Épen ottan, a hol ő az alagútját elzáró nagy követ találta. Ez aztán a gyors igazságszolgáltatás! Az ő hívei kivülről ássák a falat. Tulajdonképen nincs is benne valami különös csoda. Kár is volna érte letérdepelni és hálákat adni áhitatosan, mert hisz az egész természetes következése az eseményeknek. A hű darabontok és a hűséges székelyek, nem találván reggel az ő főkapitányukat, a ki eltünt, sem Czirjéket, a ki Mundukát keresni szökött, elindultak a jó uruknak a keresésére: tudván, hogy itt kell neki valahol eldugva lenni a vár bástyáiban. Most azután, az éj csendességében, meghallották a neszt, hogy kaparja ő belülről a börtöne falát, s nosza csákányt, vasrudat ragadtak, hogy ők meg kivülről bontsák a köveket, a mik a fogolynak útjában állanak!

Dehogy jutott neki eszébe az imádság, meg a félmázsás viaszgyertya, a mit kínszenvedésében a Boldogságos Szűznek felajánlott. «No megállj Czirjék! Megállj Damokosné! Ezért véres boszút állok!» Még az is eszébe jutott, hogy Dimbora Lupujhoz is el lehetne még futtatni s eszére adni a veszedelmet.

Egyszer aztán nagyot roppant a fal, a nehéz alapkő kigördül; a csillagos ég derengése bevilágit a földalatti oduba.

— Itt vagyok fiaim! Itt a főkapitánytok, Apor István! kiált a megmenekült fogoly, kibújva a törött résen szabadítói elé.

De azok ugyancsak furcsán köszöntötték. Egyik az üstökébe markolt, a másik a gallérjába, a harmadik-negyedik a két kezét kapta el, az ötödik a száját tömte be, s mielőtt egyet kiálthatott volna, hozzá kötötték a nyakánál fogva egy lónak a farkához, elkezdtek vele vágtatni, neki aztán szaladni kellett tüskön-bozóton keresztül, ha azt nem akarta, hogy a pányva a nyakára szoruljon.

No ez szép kis megszabadulás volt!

A minek pedig az a magyarázata, hogy nem Apor István uram darabontjai voltak azok, a kik a bástyát kikezdték; hanem a krimiai tatárok, Buzdurgán emberei.

A haragos murza, a mit megigért, sietett megtenni. A maga csapatjával legelébb betört Erdélybe, az ojtozi szoroson keresztül, mit senki sem védelmezett; éjszakára ott termett Mikó-Ujvár alatt. Fogadása tartotta körmére keríteni Damokos Tamásnét, a ki az uráért sajnálta megküldeni a váltságdíjat. Nagyon számított rá, hogy még a szeretőjét is ott fogja a várban találni, a kiért az urát ott hagyta veszendőben. Nem volt ott most Czirjék Boldizsár, a ki a faágyuival egész tatár-sereget pocsékká vert ugyanazon a helyen: székely és szász a fülére fekve aludt a várban. Sem kapitány, sem hadnagy nem volt, a ki az őröket fegyelemben tartsa. Könnyü volt őket meglepni gondtalan álmukban.

A tatárok észrevétlenül kiásták a bástyafalat, azután ugyanazon a sülyesztőn keresztül, melybe Apor István lezuhant, felmászának szépen s a várszobában alvó darabontokat irgalmatlanul megkötözték. Az alsó boltozatban alvó székelyek csak erre a lármára ébredének fel. Akkor látták, hogy benn van az ellenség a várban. Ok aztán, nehogy kívül és belül két tűz közé szoruljanak, senki sem lévén, a ki vezette volna őket, felnyiták a kaput és fegyveres kézzel kirohanván, elverték maguk elől, a kit utjok-

ban találtak s aztán elmenekültek a hegyek közé. A kapitány ám lássa, mitévő legyen?

Azt ugyan attól nem kérdezték, hanem addig nyargaltak vele, a míg a murza elé nem érkezének.

«Itt hozzuk az Apor Istvánt!»

Hejh! mekkora kaczagásra nyitotta fel az állkapczáját ennél a névnél Buzdurgán murza.

— Hehej! Hát te vagy az a híres? «Kedves egyetlen Pistukám!» A szép asszony szerelmes bálványa? A kiért az urát, Damokos Tamást ott hagyja a csávában! Te rád fáj a fogam. Csakhogy megkaptalak! No ne félj, elviszlek oda társad mellé: legyetek együtt ketten. Akkor aztán válogasson majd a szép asszony bennetek, hogy melyitek szebb legény a talpán? Szerettél a közös tálból enni? No majd lefetyölöd a közös moslékot, a közös vályuból, Damokos Tamással, s egy korbács csókolja mind a kettőtök hátát.

Most tudta hát már meg Apor István, hogy bizonyára van Isten a föld alatt is; csakhogy nem jó a haragját fölébreszteni imádkozással az olyan embernek, a ki valami rosszban töri a fejét; mert így jár, a hogy ő járt.

Ellenben Buzdurgán murza még egyszer olyan dühös lett Apor Istvánra, mikor a kurtányok, a kik a várból visszatértek, hirül hozták neki, hogy a keresett szép asszonyt nem találták sehol. Vannak ottan fehér népek többen, de azok mind vének és ránczos képüek. Hogy az asszonyuk hová lett? azt senki sem tudja.

— Akkor csak te tudod magad, Apor István, dörmögé Buzdurgán. Ha nekem elő nem adod, ha ki nem vallod, hová dugtad el? bizony mondom neked, hogy olyan dolgot hallasz, a milyent még soha sem hallottál. A talpadnak mondják, s mégis a fejed érti meg.

Azt pedig, hogy hol van most Damokos Tamásné, nehéz lett volna akárkinek is megmondani. Mert azoknak a hegyeknek, a miken keresztül Nogáli uram lovas szolgálói vezették ez órában Ilka asszonyt, még neveik sincsenek.

ASSZONYOK VERSENYE.

Csak úgy magában járdogálta végig pompás kertje tekervényes útjait a kadina. Nem telt öröme se a bajadérek tánczában, se az almék dalaiban. Virágnyilás nem vidítá fel, gyümölcsérés nem vigasztalá meg: körüle paradicsom volt, de belül volt a sivatag. A kiket maga körül lát, azok rá nézve nem emberek: asszonyok és eunuchok, engedelmes szolgalelkek. Ures neki ez a világ.

Az őrt álló cseléd jön feléje sietve, s arczczal a földre borulva, jelenti alázatosan, hogy odakinn az udvarban egy gyászruhás asszonyság könyörög bebocsáttatásért, a nevét felirta erre a teszkerára.

Kalme arczán valami villámlott át, a mint ezt a nevet elolvasta: «Damokos Tamásné!» Megköté magát kevély indulattal s azt felelte:

— Mondjad neki: «jöjjön holnap!»

Miért utalta másnapra? Éreztetni akarta tán vele dölyfös hatalmát? Ebben is lehet valami. De más oka is lehetett. Ma nem hitte magát elég szépnek. Törődött volt. Pedig olyan nagyon kivánta, hogy valaha az életben ezzel az asszonynyal összetalálkozzék, hogy aztán hadd lássák, melyik volt a szebbik? ő-e, vagy a másik, a kiért őt megvetették, cserébe el nem fogadták?

Meg akarta ezt az asszonyt verni női szépségével. Az egész nap előkészülődésekkel telt el. Háromféle fürdőt is vett, legelőször késő este szamártejből, azután reggel korán damaskusi rózsavizből, utoljára délben a bűbájos szűzleánytejből, a mit ambrával és pálmaborral készítenek az arab bűvészek, így árulják ólommal beforrasztott üvegekben. — Akkor befonatta a haját az asszonyaival gyöngyfüzérek közé; előhozatta legragyogóbb selyemruháit, kösöntyüit, karpereczeit, macskaszem, karbunkulus, rubint ragyogott a nyakán, füleiben. Az arczát kifes-

tette szafflórral, violagyökérrel hajnalszin pirosra; minden száj azt mondta, de még a tükre is azt vallotta, hogy szebb asszony nem lehet a földön Kalménál!

Jöhet az a másik!

Inte, hogy vezessék be az udvaron várakozó gyászruhás asszonyt a hárembe.

Biz az a violaszinű gyászruha nem árulgatja, csak eltakarja a női szépséget: arany, ezüst, gyémánt sem ragyog a szomorú alakon, egy makulányi sem, de van azért neki két olyan ékszere, a minővel nem bir a kadina, s ha az övé volna, bizony csak odaadná érettük cserébe minden drágaságát, az a két szép poronty, olyan piros arczú, olyan kökény-szemű mind a kettő. A kisebbik az anyja keblén csügg, két karjával átfonva a nyakát s szégyenkedve rejti az orczáját az anyja fátyola közé, a mint ez a sok idegen asszony mind reá néz bámulva. Az anyja suttogva biztatja, hogy ne féljen semmit; — csak ő vele van elfoglalva, egészen felejti, hogy a ház úrnőjét köszönteni is kell. És a kadina irigy szemmel látja vágytársnéja arczán, hogy annak a kis kölyöknek a csókja mennyivel szebb pirositó minden szafflórnál, violagyökérnél!

S ez a könyörgő asszony még nem is alázza meg magát ő előtte, úgy a hogy illik, hogy az ajtónál belépve, leborulna mindjárt a földre s aztán, a hány lépés, annyiszor értetné a homlokát a tarka szőnyeghez, míg az ő zsámolyához eljut, hanem csak ott alkuszik a nagyobb fiával, a kit kézen vezet: «térdelj le szépen fiacskám az úrasszony előtt!»

«Biz én nem térdelek; hisz nem a Szűz Mária ez itten!

No hát ő is akarja vele éreztetni a büszkeségét.

Az ört álló eunuch sürgetős levelet hoz a kadinának. Kalme asszony ezüst csiptetővel veszi azt el a vert ezüsttálczáról. Buzdurgán murzának szólt a levél, kívül ráirva: Foglyok dolgában. Akmet bégtől. Sürgetős.

A murza kedvencz nejét bizta meg azzal, hogy távollétében az érkező leveleit felbontsa s a mi sürgős elintézni

való, azt az ő személyét képviselve, elvégezze. (Ez már egy kis európai erkölcs volt nála.)

Kalme felbontá a levelet s a míg elolvasta, addig hagyta maga előtt állni a gyászruhás asszonyt, két kis porontyával.

Ez volt a levélben:

«A Damokos Tamás nevű rab magyar urat, volt székely főkapitányt, a mint ezen levelemet veszed, szultán ő felsége parancsolatjából (ki ura minden igazhivőknek és így neked is) fejed vesztésének büntetése alatt azonnal bocsásd haza. A kétezer arany váltságdíjról adjon neked írást, s azt majd innenhazulról neked megfizesse, mikor neki lészen. Hogy mikor lészen? azt ő tudja lészen. A mit is pedig neked az ő feleségéről irék, hogy más lator férfival, az Apor István urammal eő kegyelmével boronálta volna össze a fátyolát, az csupa csalafintaság volt. Az asszony sőt inkább nagyon is hűséges az ő rab urához; még az Rákóczy György fejedelmet is megkergette ő miatta. A kétezer arany váltságdijat is megküldte rendén az napjára az uráért, hanem a furfangos Apor István elfogatta azt útközben a Munduka Ravasel harámbasával, azért, hogy az Damokos Tamást rabságba veszítse, s így az asszonyát könnyebben elkaparinthassa, a kiben fülig szerelmes. Tehát az asszonyról többé semmi rosszat ne mondj. Az Damokos Tamást pedig rögtön hazaküldjed, különben elhivattatol Sztambulba, a Tsiragány palotába, a hová tudod, hogy egy kapun megy be az ember, de két kapun jön ki: a feje az egyiken, a teste a másikon.»

Mikor ezt a levelet végigolvasta a kadina, úgy aláhanyatlott a feje és két karja, mintha halálos betegség lepte volna meg egyszerre. A mint véletlenül, tétova szemével maga körül nézett, belepillantott a nagy velenczei tükrébe s elijedt magától! Halálsárgára volt sápadva az egész arcza, a mely sápadáson úgy elütött a szafflórral festett kendőzésnek pirja, mint a hogy a bealkonyult ég sárga szinétől elválik egy elszakadt rózsapiros felhő.

Se gyöngyök, se gyémántok nem adják vissza az arczának azt a ragyogást, a mi arról eltünt. A két asszony közül ő volt a gyászolóbb.

— Mit hoztál, jó asszony? kérdezé, Ilkához fordulva.

— Én bizony, kegyelmes asszonyom, elhoztam magammal az én édes, jó uramnak, Damokos Tamásnak a váltságát, hogy neked átadjam s az uramat kiváltsam rajta. Kérlek, hogy fogadd el; számláld meg s aztán adasd nekem által az uramat: nézd, ez a két kis gyerek hogy örül, hogy repes, hogy mindjárt megláthatják az ő jó apjukat.

Kalme összevonta vékony szemöldeit s hidegnek mutatta magát, erőltetve.

— Jó asszony. Én addig el nem fogadhatom a váltságdijat, a míg az uradra rá nem találtál. Én a rabokat nem ismerem, azoknak a neveiket sem hallottam soha. Majd felhozatom őket ide az udvarra, szemeld ki, melyik az, a kiben ráismersz hajdani férjedre.

— Oh én bizony ráismerek, ha daróczrongyban van is, ha nap elégette is, fekély meglepte is az ábrázatját, rögtön, ezer közül is egyszerre kilátom.

— Kivánom, hogy kilásd. De ha nem találnád itt meg, ha nem ismernél rá, bizony visszaadom az erszény aranyad.

Azzal parancsot adott a kadina az eunuchoknak, hogy hozzák fel az udvarba mind a kertben dolgozó rabszolgákat, a kiknek még tisztességes kinézésük vagyon.

Azokat ott sorban felállíták s akkor Damokos Tamásné végig haladt a sor előtt, arczaikba nézett, búsan fejet csóvált és visszatért a kadinához, a ki hölgyeivel együtt a kastélynak egy aranyrácsos köröndjéből nézte ezt a szemlét.

— Az én uram nincsen ezek között.

Ekkor Kalme azt parancsolá, hogy tereljék fel a többi rabokat a bőrgyárból, a kik ott dolgoznak.

Egyszerre nem fértek el mind az udvarban, csak úgy

csapatonkint hajtották fel őket. Ezek már elzüllött, marczona alakok voltak, naptól agyonégett, szenvedésektől elkényszerült arczokkal; félig mezítelen, rongygyal til-túl fedett sovány tagokkal; karjaik, lábszáraik a bőrcsávától sárgára, feketére, vörösre edzve. Kín ezeket látni, végig szemlélgetni. Damokos Tamásné sorba járt előttük, végig nézett rajtuk s csüggedten tért vissza: «egy sem az én uram!»

Egyre nyomorultabb alakok csoportját terelték eléje. A könytől alig látott már. Azok között sem volt még Damokos Tamás.

Most aztán Kalme parancsot adott, hogy hozzák elő a bőrlúgzóból a foglyokat. Ezek végzik a legkinzóbb munkát, melyre azokat szokták kárhoztatni, a kik vagy szökést kisérlettek meg, vagy a váltságdijukra hiába várattak. Ezek nem emberi alakok már, hanem kisértetek!

Ilkának a szive úgy elszorult, mintha hegy feküdnék rajta, mikor ez ijesztő alakok eléje lépdeltek, arczuk elcsúfitva, megcsonkítva, Isten képe kitörölve róla. Óh mily szívfájdalom őket igyen látni, egy kedves alakot közöttök keresni!

De mégis megtalálja!

Arczát szétmarczangolhatták, de azt a büszke fejhordozást el nem vehették tőle. A szennytől fekete, a rongytól undok alakban ráismer az ő kedvesére, s oda rohan hozzá, öleli karjával, elhalmozza forró csókjaival s mondja édes szóval ennek az elundokított arcznak: «én angyalom! én szivem bálványa!

Kalme nem állhatta ki ezt a jelenetet, kirohant a köröndajtaján; nem törődött vele, hogy férfi szem látja fátyoltalan arczát, odarohant az ölelkezőkhöz.

— Menjetek elől em! Takarodjatok innen! Ne öleljétek itt egymást, ha én látlak! Itt a pénzed, asszony! Vedd vissza a váltságdíjad!

Azzal oda veté az erszényt a lábaihoz Ilkának.

— Nem akarnád őt kiadni? kérdé megrettenve Ilka.

— De kiadom ingyen!

Damokos Tamás még most is büszke volt! Rongyos, szurtos és ijesztő! De még mindig kevély.

— Vedd fel azt az erszényt, mondá a nejének s add vissza az urasszonynak. Ennyit kértek értem: ennyit adnak értem.

— És én még sem veszem vissza, mondá Kalme; s most már ő is versenyre szólítá a maga büszkeségét. Most vettem Akmet bégnek a levelét, a mely mást parancsol; hallgasd meg, nem fogod megbánni.

(Mint azt a másik levélolvasást, gondolá magában.)

Mikor azt elolvasta Kalme, az eltorzitott arcznak is volt ragyogása.

— Lásd, mondá a levél elolvasásánál, Kalme: a feleséged ilyen hűséges volt hozzád.

— Tudtam én azt mindig! ki ltá Damokos Tamás, keblére szorítva édes egyetlenét.

— No hát vedd vissza a pénzed!

— Még sem veszem vissza, mondá Tamás. Hanem ha kegyelemosztó napod van, fogadd el hát ezt a váltságdijat nem értem, hanem kétszáz fogolytársamért, kik velem együtt jutottak rabságba. Add ki őket, hadd jöjjenek ők is velem.

— Jól van. Vidd őket magaddal. De ha a rabokat nem adhatom ingyen, szabad nekik adnom egyéb útravalót. Gyalog hosszú az út, ott künn a ménesem. Válaszsz ki belőlük annyi paripát, a hányan vagytok, magyar rabok. S aztán nehogy a moldvai oláhok, kozákok fegyverteleneket megcsufoljanak, itt van a fegyvertár, vigyetek belőle magatokkal kardot, lándzsát, a mennyit elbirtok. De meg az sem illenék, hogy útközben fosztogatásokból tartsátok magatokat: utiköltségnek vegyétek el tőlem ezt az erszény aranyat.

S ezzel a sokat utazott kétezer arany megint csak visszavándorolt a Damokos Tamás kezébe.

Még utoljára majd a Kalme marad győztes az asszony versenyben.

Most már Ilka asszony könyező szemekkel fordula hozzája.

— Óh úrasszonyom! Mivel háláljam én meg ennyi jóságodat? Mit adhatok én teneked ezért?

Kalme szemei úgy égtek, ragyogtak.

— Add ide egy pillanatra azt a kis kölyket a karodról, hadd csókoljam össze.

Ilka odanyujtá két kezével a kis szégyenkedő pirospofájú angyalkát. Kalme odaragadta azt a keblére mind a két karjával, s elhalmozta arczát, szemeit, homlokát forró csókjaival: a köny, mint a zápor, úgy szakadt szeméből, egy hosszú pillanatig olyan boldognak álmodta magát, mint az a másik asszony.

Akkor visszadobta a gyermeket hevesen az anyja keblére.

— Fogjad! vigyed! S most már szaladj előlem a kincseiddel: a míg jókedvemben találsz, a míg föl nem ébredek haragos kedvemre, mert akkor, nem tudod, hogy nem öllek-e agyon, s elveszem tőled az uradat és a gyermekedet!

De úgy megijedt ettől a fenyegetéstől Ilka asszony, hogy egy pillanatig sem maradt ott állva, hanem a két kezével megkapta egyfelől az urának, másfelől a nagyobbik fiának a kezét, a kisebbiket a nyakába ültette lovazva s úgy futott ki velök a nyitott várkapun, mint a ki lopott kincset visz magával.

Csak azután, hogy a kapun kívül voltak, s látta, hogy senki sem kergeti, tért magához, s azt kérdé az urától:

— De vajjon Buzdurgán murza, ha hazakerül, helyeselni fogja-e azt, hogy a felesége ennyi rabot elbocsátott s még lovat, fegyvert is adott nekik?

— De bizony nem fogja.

— Talán meg is haragszik érte a feleségére?

— De nagyon megharagszik.

— Mit fog vele tenni? uram Jézus!

— Bőrzsákba varratja s beledobatja a nagy vizesésbe.

— Hogy az úr Isten pusztítsa el őtet, mielőtt hazaérkezne!

— Magam is azt kivánom neki!

(Talán nem is tette volna azt hozzá Damokos Tamás, ha előre tudta volna, hogy az úr Isten meghallgatja ugyan azt a kegyes óhajtást, hanem épen ő rá fogja bízni annak a végrehajtását.)

A DAMOKOS-VÁGÁS.

Siralmas dolog volna azt leirni, a mik ez alatt Erdélyben történtek.

A felgerjedt török szultán ráereszté a maga hadait minden oldalról a szerencsétlen országra, mely azt sem tudta már, hogy kinek engedelmeskedjék? annyi volt a fejedelme.

A krimiai tatárok hordája végigpusztítá az egész fejedelemséget mind a Királyhágóig, de még ott sem állt meg, hanem átcsapott Magyarországra, olyan rémületet támasztva maga előtt, hogy senki sem mert neki ellentállni, csak futott előle minden nép, a hol az elécsapatja megjelent s engedte a városait fölégetni. Ekkor pusztították el Gyula-Fehérvárt is, a szép kollégium könyvtárát halomra rakták, úgy gyujtották meg. S csak akkor hagyták oda az országot, mikor már úgy megterhelték magukat zsákmánynyal, hogy többet nem birt el a ló, meg a rabszolgahad.

A Rákóczy György jenői diadalának ez volt a szomorú következése.

Buzdurgán murza is megelégelte már az olcsó diadalokat, jóllakhatott vérrel és jajkiáltásokkal, egész csordaszámra hajtá maga előtt a rabszíjra fűzött férfit, asszonyt, marhát, birkát — vegyest.

Ekkor került haza Damokos Tamás, a maga kiszabadult kétszáz vitéz bajtársával.

Mikor az ojtozi szoroshoz ért, a hol II. Rákóczy György

által épített vár zárja el a völgy kijáratát, hát akkor ő még azt hitte, hogy ez a vár a székelyek kezében van, semmit sem tudott arról, hogy milyen furfanggal foglalták el azt a törökök. A hazaszabadult székelyek pedig mindnyájan tatár-öltözetet viseltek; mert bizony Krimiában senki se varrt az ő számukra székely zekét, harisnyát; a fegyverzetük is egészen tatárokéhoz hasonlított. Annálfogva azt mondá Boldizsár bának Damokos Tamás:

— Eredj csak, édes bátyám, előre be a várba. Neked magyar gúnyád van, beeresztenek, s világosítsad fel a bennlevőket, hogy mi nem vagyunk tatárok, különben még közénk ágyuznak, puskáznak; elnéznek bennünket.

— De nem megyek biz én; mondá Boldizsár bá. Mert ha én bemegyek a magyar ruhámmal a Rákóczy-várba, soha ki nem jövök onnan többet. Török van odabenn. Inkább adj nekem is egy tatársüveget, meg egy hosszú dárdát, aztán hadd lovagolok előre valami huszadmagammal a várba. Ilyen kevés népet bizton beeresztenek. Ha egyszer aztán ott leszek a felvonó hidon, ti többiek az erdőben rohanjatok utánam, egy hajtással elkapjuk ezt a várat.

A bizony sikerült az ezermesternek. Lomha oláh őrséget hagyott a török a Rákóczy-várban, nem is gondolt rá, hogy azt hátulról, Moldvából fenyegethesse valami veszedelem. Egy kardcsapás nélkül el lett az foglalva. Az őrséget kilökték, menjen haza az anyja örömébe!

A mint annak hire futamodott, hogy hazakerült a Damokos Tamás meg a lúfők hada Krimiából, hogy be is vették a Rákóczy várát, egyszerre nagy lett a csődület az ojtozi hegyekben. Csikből, Háromszékből a hegyek közt lappangó székelység mind odasietett. Volt ember is, fegyver is elég; csak a vezető hiányzott.

Mikor Tamás megtudta, hogy Mikóujvárát is elvette a tatár, nagyon szidta érte a csiki székelyeket; minek engedték magukat olyan könnyen kizavarni a várukból? Azok azt felelték rá, hogy «mikor nem volt lovasságunk:» Aztán beszélj velük, ha tudsz!

— No hát már most van lovasságtok. Hát gyertek velem, foglaljuk vissza.

— Megyünk is!

S meg is indulának Damokos és Czirjék vezetése alatt egész seregestül a száguldó tatárra.

Ott találkozának Buzdurgán murzával a csikszeredai sikon. Az jött Ojtoz felé a nagy prédájával s szörnyen elbámult rajta, mikor dárdaerdőt látott maga előtt; a miről azt hitte, hogy a gyökerét is kitépte már a földből.

Hát már ez a székely, akárhányszor agyonverik, mindig újra feltámad!

Bizony fel az!

A tatárnak pedig az volt a szokása, hogy a hol váratlan ellenállásra talált, ott mindjárt lekonyult a taréja.

Buzdurgán murza dühös volt, hogy így elállják az útját.

Kilovagolt maga a két sereg közötti sikság közepére s kirántva hatalmas pallosát, elkezdett kiabálni, olyan szörnyű hangon, hogy félmértföldnyire is meg lehetett hallani.

«Ti hitetlen kutyák! Majd elbujtok egérlyukaitokba, ürgének születtek! Ha van közöttetek embernek való ember, küldjétek ide elém; csapjunk össze egy szál karddal! No hát van-e ember a székelyek közt!»

Ember volt biz elég, de óriás nem volt. Azok rég kihaltak már a nagy Czohárdról, a hol legutoljára laktak. Ki mérkőznék össze egy ilyen nagy bolond hustoronynyal, a kinek a pallosát más Isten teremtése két kézzel sem tudja megemelni.

Pedig hát nagy szégyen lesz, ha a kérkedő góliáthtal nem tudnak senkit szembeállítani.

Egyik a másikra nézett; de csak egyiknek sem akaródzott a kardját összepróbálni a murzáéval. Hosszabb az valamennyiénél.

— Hej édes jó öcsém, vitéz Damokos Tamás kapitány uram. Csak neked kell ezzel a csodával összeakaszkodnod! Mondá Czirjék Boldizsár a főkapitánynak.

A többi hadnagyok is mind neki esének: «te vívhatsz meg vele, senki más.»

Damokos Tamás látta, hogy ezt a harczot nem kerülheti ki.

És akkor erre az emlékezetes mondásra fakadt, a mi fel van jegyezve a Damokos-család hagyományaiban.

«Héj becsület, becsület! Ha te nem volnál, nem kellene én nekem most meghalnom!»

S mondván, kirántá a kardját, eláldotta ennek a világnak keserüségét nagy búbánatában, «aztán köszöntsétek a feleségemet, meg a két kis árvámat!» És most «segíts uram Jézus!» azzal a lovát megsarkantyuzva, kiugratott a homloksorból a síkság közepére, Bozdurgán murzával szembeiramodvást.

Amint a murza meglátta a feléje vágtatót, megismerte az elcsufolt orczájáról a kiszabadult rabját s rárivalt csufondárosan:

— Hát te hogy szöktél meg a csávagödörből, Tamás a Damokosok között? Tán biz a feleségem bocsátott szabadon? Te világcsaló hazug! Nojszen. Voltam a gyulafehérvári nagy medreszben: kerestem a huszonnyolcz övet, a kiről te měhdruli ábéczét tanultál; egyet sem találtam; no majd oda haza esztrengára veszem a kadinát, hogy mint jutottál az ő öveihez? Most pedig csak gyere ide a kezem ügyébe, hadd hasítlak kettőbe. Az egyik feledet a magad feleségének, a másikat az enyémnek! Ha olyan nagyon szerettek, osztozzanak rajtad.

Azzal felemelte faágvastagságú karjával magasra azt a széles pallost, a mi egy bikát is képes kettészelni s csak úgy forgatta a feje fölött, mintha nádszál volna. Úgy várta be a reárohanó Damokos Tamást.

Hanem hát meglehet, hogy az ilyen nagy testnél nem olyan nagyon gyors az agy és a kar közötti összeműködés, mint a kisebb termetűnél, a míg az ő feje azt mondja a kezének: «vágj», míg az ezt megteszi, az alatt a tömzsi régen odavágott: Damokos Tamásnak az éles szablyája csak egy

villámlásnyi kis idővel elébb csapott le hamarább a Buzdurgán nyakára, mielőtt annak a pallosa ő reá alázúdult volna, de olyan szerencsétlenül talált neki oda, hogy a hordónyi nagy fő csak lerepült az óriás válla közül s a mint talpra esék a földön, nagy mordiásan összehuzta a szemöldökeit, fintorgatta az orrát s nagyokat pillogatott meredező szemeivel, a szája tátogott hozzá, mintha szemrehányásokat tenne: «Ej Damokos Tamás, ezt nem vártam tőled!»

A fejnélküli test pedig, megfordulván a lovával, elkezdett szaladni vissza a tatár tábor felé, szokása szerint a két földig érő lábával is segitve nyargalni az alatta futó lónak. Az öklébe szoritott pallos egyre csapkodott a levegőbe jobbra-balra, mint a bomlott szélmalomszárny. A tatárság erre a látványra úgy megijedt, hogy hátat forditott, elfutott világgá, ott hagyva a székelyeknek az egész prédáját s pányvára fűzött rabjait valamennyit.

Azok között megtalálta Damokos Tamás Apor István uramat is. De nem tett neki semmi szemrehányást, csak azt tanácsolá, hogy máskor legyen Istennel s ne kivánja a felebarátja romlását.

Ekkor aztán a várát is visszafoglalta Tamás, de az olyan rongált állapotban volt, hogy meg nem maradhatott benne. hanem elvitte családját Alsó-Csernátonba, az ősi lakházába. Most is ottan laknak az ivadékai. Mind olyan derék emberek, mint ő volt, meg a felesége.

*

Nem sokára a török szultán kihozá tatár rabságból az egész fogoly magyarságot, vezérükkel, Kemény Jánossal egyetemben, a kit egyúttal megtett Erdély fejedelmének.

És így beteljesült az égi jóslat a négy vak nappal, hogy Erdélynek négy fejedelme fog lenni egyszerre.

Két év mulva mind a négy elmult: három csatákban esett el.

Szegény Erdély, de sokat szenvedett!

De fennmaradt a családi hagyományok között, a székely nép ajkain, Damokos Tamásnak az a jellemző mondása: «hej becsület! becsület! ha te nem volnál, nem kellene én nekem most meghalnom!»

És aztán az olyan vágást, a milyennel Tamás Buzdurgán murzát elbocsátá a világról, máig is úgy hivják, hogy «Damokos-vágás».

Adjon Isten mindenkinek belőle, a ki megérdemli!

TARTALOM.